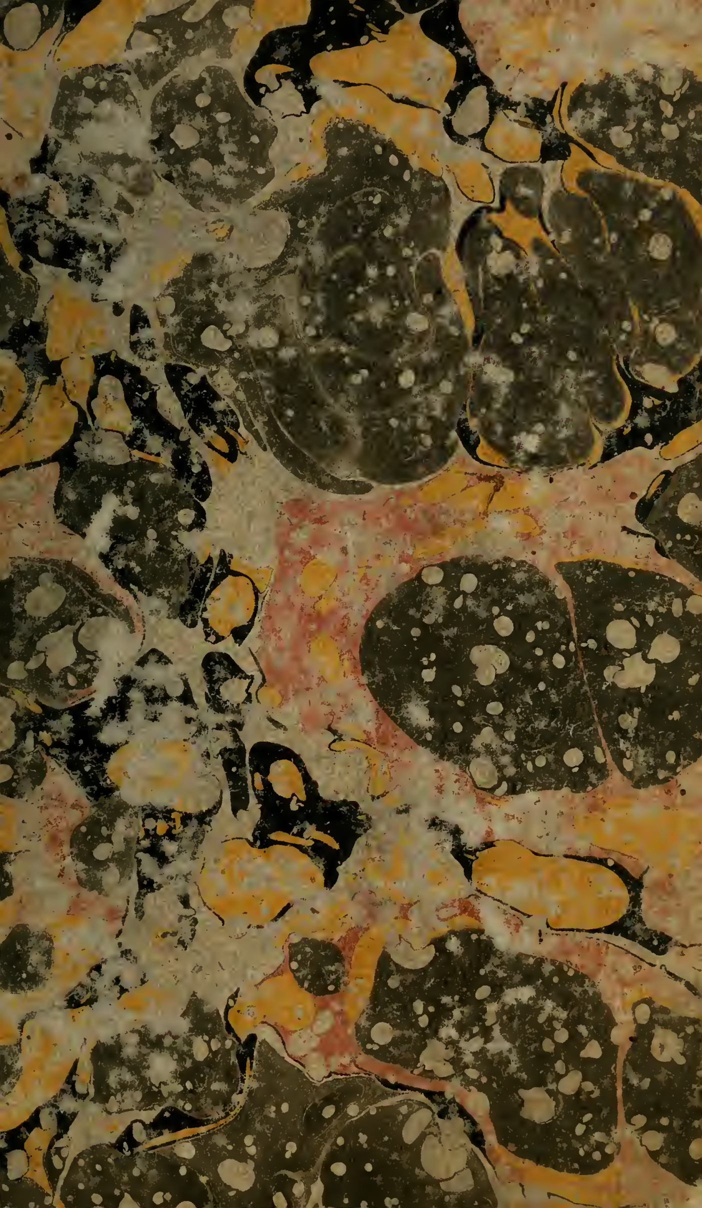
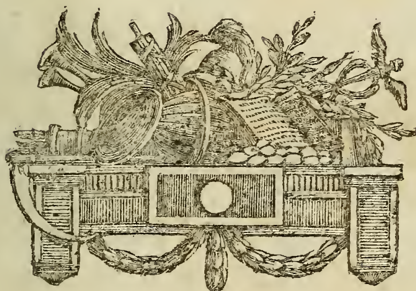

Livius, Titus

TITI LIVII PATAVINI

HISTORIARUM LIBRI QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS OCTAVUS

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXX

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM AB URBE CONDITA LIBER XXXII

EPITOME

Complura prodigia ex diversis regionibus nunciata referuntur : inter quæ, in Macedonia in puppi longæ navis lauream esse natam. T. Quinctius Flamininus consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedoniæ, sociis Ætolis & Athamanibus, vexavit. L. Quinctius Flamininus consulis frater, Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus, in Eubœam & maritimam oram trajectus, Eretriam expugnavit. Achæi in amicitiam recepti sunt.

Conjuratio ſervorum, facta de ſolvendis Carthaginienſium obſidibus, obpreſſa eſt; duo millia necati ſunt. Prætorum numerus ampliatus eſt, ut ſeni crearentur. Cornelius Cethegus conſul Gallos Inſubres prœlio fudit. Cum Lacedæmoniis & tyranno eorum Nabide amicitia juncta eſt. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

I.

CONSULES prætoresque, quum Idibus Martiis magistratum inissent (*a*), provincias sortiti sunt. L. Cornelio Lentulo Italia, P. Villio Macedonia; prætoribus, L. Quinctio urbana, Cn. Bæbio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia evenit. Lentulus consul novas legiones scribere jussus; Villius à P. Sulpicio exercitum accipere. In supplementum ejus, quantum militum videretur, ut scriberet, ipsi permissum. Prætori Bæbio legiones, quas C. Aurelius consul habuisset, ita decretæ, ut retineret eas, donec consul novo cum exercitu succederet: in Galliam ubi is venisset, omnes milites exauctorati domum dimitterentur, præter quinque millia socium: his obtineri circa Ariminum provinciam satis esse. Prorogato imperio prætoribus prioris anni, (Cn. Sergio, ut militibus, qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum adsignandum curaret; Q. Minucio, ut in Bruttiis idem de conjurationibus quæstiones, quas prætor cum fide curaque exercuisset, perficeret; & eos, quos sacrilegii compertos in

U. c. 553.
a. C. 199.

L. Cornelio, P. Villio Coss.
Provinciæ.

(a) *iniissent* Crev.

U. c. 553. a. C. 199. vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad supplicium; quæque sublata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda cum piaculis curaret) (*b*) feriæ Latinæ pontificum decreto instauratæ sunt; quod legati ab Ardea questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut adsolet, datam non esse. Ab

Prodigia. Suessa nunciatum est, duas portas, quodque inter eas muri erat, de cœlo tactum; & Formiani legati ædem Jovis, item Ostienses ædem Jovis, & Veliterni Apollinis & Sanci ædes, & in Herculis æde capillum enatum: & ex Bruttiis ab Q. Minucio proprætore scriptum, equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus, natos esse. Inde a P. Sulpicio proconsule ex Macedonia literæ adlatæ, in quibus inter cetera scriptum erat, lauream in puppi navis longæ enatam. Priorum prodigiorum caussa senatus censuerat, ut consules majoribus hostiis, quibus Diis videretur, sacrificarent. Ob hoc unum prodigium aruspices in senatum vocati, atque ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia pulvinaria res divinæ factæ.

(b) (*Cn. Sergio - - curaret*) absunt signa parenthenseos apud *Gron. Crev.*

U. c. 553. a. C. 199.

Carthag. primum Romam argentum in ſtipendium inpoſitum advehunt. Obſidum pars iis reddita.

II. Carthagínienses eo anno argentum in ſtipendium inpoſitum primum Romam advexerunt. Id quia probum non eſſe quæſtores renunciaverant, experientibusque pars quarta decocta erat; pecunia Romæ mutua ſumta, intertrimentum argenti ſuppleverunt. Petentibus deinde, ut, ſi jam videretur ſenatui, obſides ſibi redderentur, centum redditi obſides. De ceteris, ſi in fide permanerent, ſpes facta. Petentibus iiſdem, qui non reddebantur obſides, ut ab Norba, ubi parum commode eſſent, alio traducerentur, conceſſum, ut Signiam & Ferentinum tranſirent. Gaditanis item petentibus remiſſum, ne præfectus Gades mitteretur, adverſus quod iis, in fidem populi Romani venientibus, cum L. (*c*) Marcio Septimo conveniſſet. Et Narnienſium legatis, querentibus ad numerum ſibi colonos non eſſe, & inmixtos quoſdam non ſui generis pro colonis ſe gerere, earum rerum cauſſa tresviros (*d*) creare L. Cornelius conſul juſſus. Creati P. & Sex. Ælii (Pætis fuit ambobus cognomen) & C. Cornelius Lentulus. Quod Narnienſibus da-

(c) *L.* del. *Gron.*

(d) *triumviros* Gron. Crev.

V. c. 553. a. C. 199. tum erat, ut colonorum numerus cogeretur, id Cosani petentes non inpetraverunt.

III. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, consules in provincias profecti. P. Villium in Macedoniam quum venisset, atrox seditio militum, jam ante inritata, nec satis in principio compressa, excepit. Duo millia ea militum fuere, qui ex Africa post devictum Hannibalem in Siciliam, inde anno fere post (e) in Macedoniam pro voluntariis transportati erant. Id voluntate factum negabant: « Ab tribunis recusantes in naves inpositos. » Sed utcumque, seu injuncta, seu suscepta » foret militia, & eam exhaustam, & finem » aliquem militandi fieri æquum esse. Multis » annis sese Italiam non vidisse. Consenuisse » sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia. » Confectos jam se labore, opere, exsangues » tot acceptis vulneribus esse. » Consul, « caussam postulandæ missionis probabilem, » si modeste peteretur, videri, » dixit. « Se» ditionis nec eam, nec ullam aliam satis justam » caussam esse. Itaque si manere ad signa, & » dicto parere velint, se de missione eorum

Seditio militum in Macedonia.

(e) *post* del. *Gron.*

» ad ſenatum ſcripturum. Modeſtia facilius, » quam pertinacia, quod velint, inpetratu» » ros. »

U. c. 553. a. C. 199.

IV. Thaumacos eo tempore Philippus ſumma vi obpugnabat aggeribus vineisque; & jam arietem muris admoturus erat. Ceterum incepto abſiſtere eum coëgit ſubitus Ætolorum adventus, qui, Archidamo duce inter cuſtodias Macedonum mœnia ingreſſi, nec die, nec nocte finem ullum erumpendi, nunc in ſtationes, nunc in opera Macedonum, faciebant. Et adjuvabat eos natura ipſa loci. Namque Thaumaci a Pylis ſinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto ſiti ſunt, ipſis faucibus inminentes, quas Cœla (f) vocant: Theſſaliæque tranſeunti confragoſa loca inplicatasque flexibus vallium vias, ubi ventum ad hanc urbem eſt, repente, velut maris vaſti, ſic inmenſa panditur planities, ut ſubjectos campos terminare oculis haud facile queas. Ab eo miraculo Thaumaci adpellati. Nec altitudine ſolum tuta urbs, ſed quod, ſaxo undique abſciſo (g), rupibus inpoſita eſt. Hæ difficultates, & quod haud ſatis dignum

Thaumacos fruſtra tentatos deſerit Philippus.

(f) *Cœlen* Gron.

(g) *abſciſſo* Gron. Crev.

U. c. 553. a. C. 199. tanti laboris periculique pretium erat, ut abſiſteret incepto Philippus, effecerunt. Hiems quoque jam inſtabat, quum inde abſceſſit, & in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

V. Ibi ceteri quidem, data quantacumque quiete temporis, ſimul animos corporaque remiſerant. *Philippi curæ & anxietas.* Philippum quantum ab aſſiduis laboribus itinerum pugnarumque laxaverat annus, tanto magis intentum in univerſum eventum belli curæ angunt, non hoſtes modo timentem, qui terra marique urguebant; ſed nunc ſociorum, nunc etiam popularium animos, ne & illi ad ſpem amicitiæ Romanorum deficerent, & Macedonas ipſos cupido novandi res caperet. *Conciliat ſibi Græcos.* Itaque & in Achaiam legatos miſit, ſimul qui jusjurandum (ita enim pepigerant, quotannis juraturos in verba Philippi) exigerent: ſimul qui redderent Achæis Ochormenon, & Heræam, & Triphyliam; Eleis Alipheram, contendentibus, numquam eam urbem fuiſſe ex Triphylia, ſed ſibi debere reſtitui, quia una eſſet ex iis, quæ ad condendam Megalopolim ex concilio Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis quidem per hæc ſocietatem firmabat. *Et Macedonas.* Macedonum animos ſibi conciliavit cum Heraclide.

Nam quum eum maximæ invidiæ ſibi eſſe cerneret, multis criminibus oneratum in vincula conjecit, ingenti popularium gaudio. Bellum, ſi quando umquam ante alias, tum (*h*) magna cura adparavit, exercuitque in armis & Macedonas, & mercenarios milites: principioque veris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque levis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoneam fauces ſunt, (Stena vocant Græci) miſit. Ipſe poſt paucis diebus graviore ſecutus agmine, quum ſitum omnem regionis adſpexiſſet, maxime idoneum ad muniendum locum credidit eſſe præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Aſnaum incolæ vocant, anguſta valle fluit, iter exiguum ſuper ripam præbens. Aſnaum Athenagoram cum levi armatura tenere ac communire jubet: ipſe in Æropo poſuit caſtra. Qua abſciſæ rupes erant, ſtatio paucorum armatorum tenebat; quæ minus tuta erant, alia foſſis, alia vallis, alia turribus muniebat. Magna tormentorum etiam vis, ut miſſilibus procul arcerent hoſtem, idoneis locis diſpoſita eſt.

U. c. 553. a. C. 199.

Fauces Antigoneæ occupat. Caſtra ad Aoum ponit.

(h) *cum* Gron. Crev.

U. c. 553. a. C. 199.

Tabernaculum regium pro vallo, in conſpecto maxime tumulo, ut terrorem hoſtibus, ſuisque ſpem ex fiducia faceret, poſitum.

Conſul mox adeſt.

VI. Consul, per Charopum Epiroten certior factus, quos ſaltus cum exercitu inſediſſet rex, & ipſe, cum Corcyræ hibernaſſet, vere primo in continentem trajectus, ad hoſtem ducere pergit. Quinque millia ferme ab regiis caſtris quum abeſſet, loco munito relictis legionibus, ipſe cum expeditis progreſſus ad ſpeculanda loca, poſtero die conſilium (*i*) habuit, utrum per inſeſſum ab hoſte ſaltum, quamquam labor ingens periculumque proponeretur, tranſitum tentaret; an eodem itinere, quo priore anno Sulpicius Macedoniam intraverat, circumduceret copias. Hoc conſilium per multos dies agitanti nuncius venit, T. Quinctium conſulem factum, ſortitumque provinciam Macedoniam, maturato itinere jam Corcyram trajeciſſe. Valerius Antias intraſſe ſaltum Villium tradit, quia (*k*) recto itinere nequierit, omnibus a rege inſeſſis, ſecutum vallem, per quam mediam fertur Aous amnis; ponte raptim

(i) *concilium* Gron.

(k) *& quia* Gron. Crev.

facto, in ripam, in qua erant castra regia, transgressum acie conflixisse : fusum fugatumque regem, castris exutum : duodecim millia hostium eo prœlio cæsa, capta duo millia & ducentos, & signa militaria centum triginta duo (*l*), equos ducentos triginta. Ædem etiam Jovi in eo (*m*) prœlio votam, si res prospere gesta esset. Ceteri Græci Latinique auctores, quorum quidem ego legi annales, nihil memorabile a Villio actum, integrumque bellum insequentem consulem T. Quinctium accepisse tradunt.

U. c. 553. a. C. 199.

VII. Dum hæc in Macedonia geruntur, consul alter L. Lentulus, qui Romæ substiterat, comitia censoribus creandis habuit. Multis claris petentibus viris, creati censores P. Cornelius Scipio Africanus & P. Ælius Pætus. Hi, magna inter se concordia, & senatum sine ullius nota legerunt, & portoria venalium Capuæ Puteolisque, item Castrorum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum locarunt : colonosque eo trecentos (is enim numerus finitus ab senatu erat) adscripserunt, & sub Tifatis Capuæ agrum vendiderunt. Sub idem tempus L.

Censores creati Scipio & Ælius.

(l) *& duo* Gron. Crev. (m) *eo* del. *Gron. Crev.*

U. c. 553. a. C. 199.

Manlius Acidinus, ex Hiſpania decedens, prohibitus a P. (*n*) Porcio Læca tribuno plebis, ne ovans rediret, quum ab ſenatu inpetraſſet, privatus urbem ingrediens mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in ærarium tulit. Eodem anno Cn. Bæbius Tamphilus, qui ab C. Aurelio conſule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingreſſus Gallorum Inſubrium fines, prope cum toto exercitu eſt circumventus: ſupra ſex millia & ſexcentos milites amiſit. Tanta ex eo bello, quod jam timeri deſierat, clades accepta eſt. Ea res L. Lentulum conſulem ab urbe excivit: qui, ut in provinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum provincia decedere, atque abire Romam juſſit. Neque ipſe conſul memorabile quidquam geſſit, comitiorum cauſſa Romam revocatus; quæ ipſa per M. Fulvium & M'. Curium tribunos plebis inpediebantur, quod T. Quinctium Flamininum conſulatum ex quæſtura petere non patiebantur. « Jam ædilitatem præturamque faſtidiri: nec per honorum gradus, documentum ſui dantes,

Cn. Bæbius circumventus a Gallis.

T. Quinctius ex quæſtura conſul.

(n) *a M. Porcio* Gron. Crev.

» nobiles homines tendere ad consulatum, » sed transcendendo media, summa imis con- » tinuare. » Res ex campestri certamine in senatum venit. Patres censuerunt, « Qui ho- » norem, quem sibi capere per leges liceret, » peteret, in eo populo creandi, quem velit, » potestatem fieri æquum esse. » In auctoritate Patrum fuere tribuni. Creati consules Sex. Ælius Pætus & T. Quinctius Flamininus. Inde Prætorum comitia habita. Creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cato, C. Helvius, qui ædiles plebis fuerant. Ab iis ludi plebeii instaurati : & epulum Jovis fuit ludorum caussa. Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco flamine Diali & C. Cornelio Cethego ludi Romani magno adparatu facti. Ser. & C. Sulpicii Galbæ pontifices eo anno mortui sunt. In eorum locum M. Æmilius Lepidus & Cn. Cornelius Scipio pontifices subfecti sunt.

U. c. 553. a. C. 199.

VIII. Sex. Ælius Pætus, T. Quinctius Flamininus consules, magistratu inito, senatum in Capitolio quum habuissent, decreverunt Patres, « ut provincias Macedoniam » atque Italiam consules compararent inter » se, sortirenturve. Utri eorum Macedonia

U. c. 554. a. C. 198.

Sex. Ælio, T. Quinctio Coss. Provinciæ.

U. c. 554.
a. C. 198.

» evenisset, in supplementum legionum tria » millia militum Romanorum scriberet, & » trecentos equites : item sociorum Latini » nominis quinque millia peditum, quingen» tos equites. » Alteri consuli novus omnis exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni consuli prorogatum imperium est ; vetitusque aut ipse provincia decedere prius, aut veterem exercitum deducere, quam cum legionibus novis consul venisset. Sortiti consules provincias. Ælio Italia, Quinctio Macedonia evenit. Prætores, L. Cornelius Merula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Porcius Sardiniam, C. Helvius Galliam est sortitus. Delectus inde haberi est cœptus. Nam, præter consulares exercitus, prætores quoque jussi scribere milites erant. Marcello in Siciliam quatuor millia peditum socium Latini nominis, & trecentos equites ; Catoni in Sardiniam ex eodem genere militum tria millia peditum, ducentos equites : ita ut hi prætores ambo, quum in provincias venissent, veteres dimitterent pedites equitesque. Attali deinde regis legatos in senatum consules introduxerunt. Hi, regem classe sua copiisque omnibus terra marique Romanam rem juvare, quæque

Attali legati senatum adeunt.

quæque imperarent Romani consules, inpigre atque obedienter ad eam diem fecisse, quum exposuissent, « Vereri [dixerunt], ne » id præstare ei per Antiochum regem ultra » non liceret. Vacuum namque præsidiis navalibus terrestribusque regnum Attali Antiochum invasisse. Itaque Attalum orare Patres conscriptos, si sua classe, suaque opera » uti ad Macedonicum bellum vellent, mitterent ipsi præsidium ad regnum ejus tutandum : si id nollent, ipsum ad sua defendenda » cum classe ac reliquis copiis redire paterentur. » Senatus legatis ita responderi jussit, « Quod rex Attalus classe copiisque aliis duces Romanos juvisset, id gratum senatui » esse (o). Auxilia nec ipsos missuros Attalo » adversus Antiochum, socium & amicum » populi Romani : nec Attali auxilia retentu» turos, ultra quam regi commodum esset. » Semper populum Romanum alienis rebus, » arbitrio alieno, usum. Et principium & finem in potestate ipsorum, qui ope sua velint adjutos Romanos, esse. Legatos ad » Antiochum missuros, qui nuncient, Attali » naviumque ejus & militum opera adversus

U. c. 554. a. C 198.

Responsum senatus.

(o) *fore* Gron. Crev.

U. c. 554. a. C. 198. » Philippum communem hoſtem uti populum » Romanum. Gratum eum facturum & ſenatui, » ſi regno Attali abſtineat, belloque abſiſtat. » Æquum eſſe, ſocios & amicos populi Ro- » mani reges inter ſe quoque ipſos pacem » ſervare. »

IX. Consulem T. Quinctium, ita habito delectu, ut eos fere legeret, qui in Hiſpania aut Africa meruiſſent ſpectatæ virtutis milites, properantem in provinciam prodigia nunciata atque eorum procuratio Romæ tenuerunt. De cœlo tacta erant via publica Veiis, forum & ædes Jovis Lanuvii, Herculis ædes Ardeæ, Capuæ murus & turres & ædes, quæ Alba dicitur. Cælum ardere viſum erat Arretii. Terra Velitris trium jugerum ſpatio caverna ingenti deſederat. Sueſſæ Auruncæ nuntiabant agnum cum duobus capitibus natum, & Sinueſſæ porcum humano capite. Eorum prodigiorum cauſſa ſupplicatio unum diem habita. Et conſules rebus divinis operam dederunt; placatisque Diis, profecti in provincias ſunt. Ælius cum C. Helvio prætore in Galliam: exercitumque ab L. Lentulo acceptum, quem dimittere debebat, prætori tradidit; ipſe novis legionibus, quas ſecum

Prodigia.

Ælius Coſ. it in Galliam.

adduxerat, bellum gesturus. Neque memorabilis rei quidquam gessit. Et T. Quinctius alter consul maturius, quam priores soliti erant consules, a Brundisio quum transmisisset, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus octingentis. Ab Corcyra in proxima Epiri quinqueremi trajecit: & in castra Romana magnis itineribus contendit; inde Villio dimisso, paucos moratus dies, dum se copiæ ab Corcyra adsequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium vim (*p*) facere conaretur: an, ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Dassaretios potius Lycumque tuto circuitu Macedoniam intraret. Vicissetque ea sententia, ni timuisset, ne quum a mari longius recessisset, misso e manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus silvisque se tutari rex voluisset, sine ullo effectu æstas extraheretur. Utcumque esset igitur, illo ipso tam iniquo loco adgredi hostem placuit. Sed magis fieri id placebat, quam, quomodo fieret, satis expediebat.

U. c. 554. a. C. 198.

Quinctius in Macedoniam.

X. Dies quadraginta sine ullo conatu sedentes in conspectu hostium absumserant.

Consulis & Philippi conloquium.

(*p*) *viam* Gron.

U. c. 554. *a. C.* 198.

Inde ſpes data Philippo eſt, per Epirotarum gentem tentandæ pacis : habitoque conſilio (q) delecti ad eam rem agendam, Pauſanias prætor, & Alexander magiſter equitum, conſulem & regem, ubi in artiſſimas ripas Aous cogitur amnis, in conloquium adduxerunt. Summa poſtulatorum conſulis erat, præſidia ex civitatibus rex deduceret. Iis, quorum agros urbesque populatus eſſet, redderet res, quæ comparerent. Ceterorum æquo arbitrio æſtimatio fieret. Philippus « aliam aliarum » civitatium conditionem eſſe » reſpondit. « Quas ipſe cepiſſet, eas liberaturum. Quæ » ſibi traditæ a majoribus eſſent, earum here- » ditaria ac juſta poſſeſſione non exceſſurum. » Si quas quererentur belli clades eæ civita- » tes, cum quibus bellatum foret; arbitrio, » quo vellent, populorum, cum quibus pax » utriſque fuiſſet, ſe uſurum. » Conſul « Nihil » ad id quidem arbitro aut judice opus eſſe, » dicere. « Cui enim non adparere, ab eo, qui » prior arma intuliſſet, injuriam ortam ? nec » Philippum ab ullis bello laceſſitum, ipſum » priorem vim omnibus feciſſe. » Inde quum ageretur, quæ civitates liberandæ eſſent,

(q) *concilio* Gron. Crev.

Thessalos primos omnium nominavit consul. Ad id vero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret, « Quid victo gravius » imperares, T. Quincti? » atque ita se ex conloquio proripuit. Et temperatum ægre est, quin missilibus, quia diremti medio amni (r) fuerant, pugnam inter se consererent. Postero die per excursiones ab stationibus primo in planitie, satis ad id patenti, multa levia commissa prœlia sunt: deinde recipientibus se regiis in arta & confragosa loca, aviditate accensi certaminis eo quoque Romani penetravere. Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum urguendis regiis: pro hoste loca, & catapultæ ballistæque, in omnibus prope rupibus, quasi in muris dispositæ. Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, quum etiam, ut in prœlio justo, aliquot cecidissent, nox pugnæ finem fecit.

U. c. 554. a. C. 198.

Inrito eventu.

Levia prœlia.

XI. Quum in hoc statu res esset, pastor quidam, a Charopo principe Epirotarum missus, deducitur ad consulem. Is « se in eo saltu, » qui regiis tunc oneratus castris erat, ar- » mentum pascere » ait: « omnes montium

A pastore via ostenditur Quinctio.

(r) *amne* Gron. Crev.

U. c. 554. a. C. 198.

» eorum amfractus callesque nosse. Si secum » aliquos mittere velit, non iniquo nec per» difficili aditu supra caput hostium deductu» rum. Hæc [Charopus renunciari jubet] ita » crederet, ut suæ potius omnia, quam illius, » potestatis essent. » Quum magis vellet credere, quam auderet, consul, mixtumque gaudio ac metu animum gereret, auctoritate motus Charopi, experiri spem oblatam statuit: &, ut averteret rem a suspicione, biduo insequenti lacessere hostem, dispositis ab omni parte copiis, succedentibusque integris in locum defessorum, non destitit. Quatuor millia inde lecta peditum & trecentos equites tribuno militum tradit. Equites, quoad loca patiantur, ducere jubet: ubi ad invia equiti ventum sit, in planitie aliqua locari equitatum; pedites, qua dux monstraret viam, ire: ubi, ut polliceretur, (s) super caput hostium perventum sit, fumo dare signum: nec ante clamorem tollere, quam ab se signo accepto pugnam cœptam arbitrari posset. Nocte itinera fieri jubet, (& pernox forte luna erat) interdiu cibi quietisque sumeret tempus. Ducem promissis ingentibus onera-

(s) *polliceatur* Gron. Crev.

tum, si fides exstet, vinctum tamen tribuno tradit (*t*). His copiis ita dimissis, eo intentius Romanus undique instat capi stationes. *U. c. 554. a. C. 198.*

XII. Interim die tertio quum verticem, quem petierant, Romani cepisse ac tenere se fumo significarent; tum vero, trifariam divisis copiis, consul valle media cum militum robore succedit: cornua dextra lævaque admovet castris. Nec segnius hostes obviam eunt: &, dum, aviditate certaminis provecti, extra munitiones pugnant, haud paullo superior est Romanus miles, & virtute, & scientia, & armorum genere. Postquam, multis vulneratis interfectisque, recepere se regii in loca, aut munimento, aut natura tuta, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum angustias progressos. Neque inpunita temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum ab tergo auditus, dein pugna etiam cœpta, amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt: pars magis, quia (*u*) locus fugæ deerat, quam quod animi satis esset ad pugnam, quum substitissent, ab hoste & a

Quinctius adgreditur Philippum.

Ab tergo Romani regios invadunt & fugant.

(t) *tradidit* Gron. Crev.

(u) *pars quia magis* Gron.

U. c. 554. a. C. 198.

fronte & ab tergo urguente, circumventi ſunt. Deleri totus exercitus potuit, ſi fugientes perſecuti victores eſſent: ſed equitem anguſtiæ locorumque aſperitas, peditem armorum gravitas inpediit. Rex primo effuſe ac ſine reſpectu fugit: dein, quinque millium ſpatium progreſſus, quum ex iniquitate locorum, id quod erat, ſuſpicatus eſſet, ſequi non poſſe hoſtem, ſubſtitit in tumulo quodam, dimiſitque ſuos per omnia juga vallesque, qui palatos in unum conligerent. Non plus duobus millibus hominum amiſſis, cetera omnis multitudo, velut ſignum aliquod ſecuta, in unum quum conveniſſet, frequenti agmine petunt Theſſaliam. Romani, quoad tutum fuit inſecuti, cædentes ſpoliantesque cæſos, caſtra regia, etiam ſine defenſoribus difficili aditu, diripiunt: atque ea nocte in ſuis caſtris manſerunt.

Rex in Theſſaliam fugit.

Sequitur conſul.

XIII. Postero die conſul per ipſas anguſtias, qua ſe inter valles flumen inſinuat, hoſtem ſequitur. Rex primo die ad Caſtra Pyrrhi pervenit. Locus, quem ita vocant, eſt in Triphylia terræ Melotidis. Inde poſtero die (ingens iter agminis, ſed metus urgue-

bat) (*v*) in montem Lingon perrexit. Ipſi montes Epiri ſunt, interjecti Macedoniæ Theſſaliæque. Latus, quod vergit in Theſſaliam, oriens ſpectat: ſeptentrio a Macedonia objicitur. Veſtiti frequentibus ſilvis ſunt. Juga ſumma campos patentes aquasque perennes habent. Ibi, ſtativis, rex, per aliquot dies habitis, fluctuatus animo eſt, utrum protinus in regnum ſe reciperet, an reverti in Theſſaliam poſſet. Inclinavit ſententia, ſuum in Theſſaliam agmen demittere, (*x*) Triccamque proximis limitibus petit: inde obvias urbes raptim peragravit. Homines, qui ſequi poſſent, ſedibus excibat: oppida incendebat: rerum ſuarum, quas poſſent, ferendarum ſecum dominis jus fiebat: cetera militis præda erat. Nec, quod ab hoſte crudelius pati poſſent, reliqui quidquam fuit, quam quæ ab ſociis patiebantur. Hæc etiam facienti Philippo acerba erant, ſed e terra, mox futura hoſtium, corpora ſaltem eripere ſociorum volebat. Ita evaſtata ſunt oppida, Phacium, Ireſiæ, Euhydrium, Eretria, Pa-

U. c. 554.
a. C. 198.

(v) *die ingenti itinere agminis (& metus urgebat)* Gron. Crev.

(x) *dimitteret* Gron. Crev.

U. c. 554. a. C. 198.

Rex in Macedoniam redit.

Aetoli vastant Thessaliam.

læpharus (*y*) Pheras quum peteret, exclusus, quia res egebat mora, si expugnare vellet, nec tempus erat, omisso incepto, in Macedoniam transcendit. Nam etiam Ætolos adpropinquare fama erat. Qui, audito prœlio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius evastatis circa Sperchias & Macran (quam vocant) Comen, transgressi inde in Thessaliam, Cymines & Angeas primo inpetu potiti sunt. A Metropoli, dum vastant agros, concursu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulsi sunt. Callithera inde adgressi, similem inpetum oppidanorum pertinacius sustinuerunt: compulsisque intra mœnia, qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde & Calathana vicos expugnant diripiuntque. Acharras (*z*) per deditionem receperunt. Xyniæ simili metu a cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorre agmen in præsidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur: incondita inermisque multitudo, mixta inbelli turba, ab armatis cæsa est. Xyniæ

(y) *Palæphatus* Crev.

(z) *Achorras* Gron. Crev.

desertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, obportune Dolopiæ inminens castellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis gesta. Nec Amynander atque Athamanes, post famam prosperæ pugnæ Romanorum, quieverunt.

U. c. 554.
a. C. 198.

Amynandri res gestæ.

XIV. Ceterum Amynander, quia suo militi parum fidebat, petito ab consule modico præsidio, quum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phecam, situm inter Gomphos faucesque angustas, quæ ab Athamania Thessaliam dirimunt, vi cepit. Inde Gomphos adortus, & per aliquot dies summa vi urbem tuentes, quum scalas ad mœnia erexisset, eodem metu perpulit ad deditionem. Hæc traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. Dedidere deinceps sese, qui Argenta, quique Pherinum, & Thimarum, & Lisinas, & Stimonem, & Lampsum habent, aliaque castella juxta ignobilia. Dum Athamanes Ætolique, submoto Macedonum metu, in aliena victoria suam prædam faciunt, Thessaliaque a tribus simul exercitibus, incerta quem hostem, quemve socium crederet, vastatur; consul faucibus, quas fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri trans-

U. c. 554. a. C. 198. greſſus, etſi probe ſcit, cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ faviſſent; tamen, quia ab ſatisfaciendi quoque cura imperata enife facere videt, ex præſenti eos potius, quam ex præterito, æſtimat habitu, & ea (*a*) ipſa facilitate veniæ animos eorum in poſterum conciliat. Miſſis deinde nunciis Corcyram, ut onerariæ naves in ſinum venirent Ambracium; ipſe, progreſſus modicis itineribus, quarto die in monte Cercetio poſuit caſtra, eodem Amynandro cum ſuis auxiliis adcito; non tam virium ejus egens, quam ut duces in Theſſaliam haberet. Ab eodem conſilio & plerique Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

Phaloriam in Theſſalia capit.

XV. Primam urbium Theſſaliæ Phaloriam (*b*) eſt adgreſſus. Duo millia Macedonum in præſidio habebat, qui primo ſumma vi reſtiterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant: ſed obpugnatio continua, non die, non nocte remiſſa, (quum conſul in eo verti crederet ceterorum Theſſalorum animos, ſi primi vim Romanam non ſuſtinuiſſent) vicit pertinaciam Macedonum. Cap-

(a) *ea* del. *Gron.*

(b) *Phaleriam* Gron. Crev.

ta Phaloria, legati a Metropoli & a Piera dedentes urbes venerunt. Venia eisdem petentibus datur, Phaloria incensa ac direpta est. Inde Æginium petit : quem locum quum vel modico præsidio tutum ac prope inexpugnabilem vidisset, paucis in stationem proximam telis conjectis, ad Gomphorum regionem agmen vertit. Degressusque (*c*) in campos Thessaliæ, quum jam omnia exercitui deessent, quia Epirotarum pepercerat agris, explorato ante, utrum Leucadem, an sinum Ambracium onerariæ tenuissent, frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit. Et est iter a Gomphis Ambraciam, sicut inpeditum ac difficile, ita spatio perbrevi. Intra paucos itaque dies, transvectis a mari commeatibus, repleta omni rerum copia sunt castra. Inde Atracem est profectus. Decem ferme millia ab Larissa abest : ex Perrhæbia (*d*) oriundi sunt : sita est urbs super Peneum amnem. Nihil trepidavere Thessali ad primum adventum Romanorum. Et Philippus, sicut in Thessaliam ipse progredi non audebat, ita, intra Tempe stativis positis, ut quisque locus

U. c. 554.
a. C. 198.

Atrax obsessa.

(c) *digressusque* Gron. Crev.

(d) *Perræbia* Gron.

U. c. 554.
a. C. 198.

ab hoste tentabatur, præsidia per occasiones submittebat.

L. Quinctii res gestæ.

XVI. Sub idem fere tempus, quo consul adversus Philippum primum in Epiri faucibus castra posuit, & L. Quinctius, frater consulis, cui classis cura maritimæque oræ imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram transvectus, postquam profectam inde classem audivit, nihil morandum ratus, quum ad Zamam insulam adsecutus esset, dimisso L. Apustio, cui successerat, tarde inde ad Maleam, trahendis plerumque remulco navibus, quæ cum commeatu sequebantur, pervenit. A Malea, jussis ceteris, quantum maxime possent maturate, sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Piræeum præcepit accepitque naves ibi relictas ab L. Apustio legato ad præsidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Asia classes profectæ, una cum Attalo rege; (eæ quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera, viginti navium tectarum: Agesimbrotus præerat. Hæ circa Andrum insulam classes conjunctæ Eubœam, inde exiguo distantem freto, trajecerunt. Carystiorum primum agros vastarunt: deinde, ubi Carystus,

Classis Attali & Rhodorum.

præſidio a Chalcide raptim miſſo, firma viſa eſt, ad Eretriam acceſſerunt. Eodem & L. Quinctius cum iis navibus, quæ Piræei fuerant, Attali regis adventu audito, venit, juſſitque, ut, quæ ex ſua claſſe veniſſent naves, Eubœam peterent. Eretria ſumma vi obpugnabatur. Nam & trium junctarum claſſium naves omnis generis tormenta machinasque ad urbium excidia ſecum portabant, & agri adfatim materiæ præbebant ad nova molienda opera. Oppidani primo haud inpigre tuebantur mœnia: deinde feſſi vulneratique aliquot, quum & muri partem everſam operibus hoſtium cernerent, ad deditionem inclinarunt: ſed præſidium erat Macedonum, quos non minus, quam Romanos, metuebant: & Philocles regius præfectus a Chalcide nuncios mittebat, ſe in tempore adfuturum, ſi ſuſtinerent obſidionem. Hæc mixta metu ſpes ultra, quam vellent, aut quam poſſent, trahere eos tempus cogebat. Deinde, poſtquam Philoclem repulſum trepidantemque refugiſſe Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum, veniam fidemque ejus petentes, miſerunt. Dum in ſpem pacis intenti ſegnius munera belli obeunt, &

U. c. 554. a. C. 198.

Eretria obpugnata.

U. c. 554. a. C. 198. ea modo parte, qua murus dirutus erat, ceteris neglectis, ſtationes armatas obponunt; Quinctius, noctu ab ea parte, quæ minime

Capitur. ſuſpecta erat, inpetu facto, ſcalis urbem cepit. Oppidanorum omnis multitudo cum conjugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem venit. Pecuniæ aurique & argenti haud ſane multum fuit: ſigna, tabulæ priſcæ artis, ornamentaque ejus generis plura, quam pro urbis magnitudine aut opibus ceteris, inventa.

Caryſtus capta. XVII. CARYSTUS inde repetita; unde, priuſquam e navibus copiæ exponerentur, omnis multitudo, urbe deſerta, in arcem confugit. Inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. Oppidanis extemplo vita ac libertas conceſſa eſt: Macedonibus treceni nummi in capita ſtatutum eſt pretium, & ut armis traditis abirent. Hac ſumma redemti, in Bœotiam inermes trajecti. Navales copiæ, duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumvectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum

Atrax pertinaciter defenſa. emporium petierunt. Conſul interim omnium ſpe longiorem atrocioremque obpugnationem habuit: & ea, qua minimum crediditſet, reſiſte-

resistebant hostes. Nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore : si aditum armatis in urbem patefecisset, fugam inde cædemque hostium fore, qualis captis urbibus fieri solet. Ceterum postquam, parte muri arietibus decussa, per ipsas ruinas transcenderunt in urbem armati, illud principium velut novi atque integri laboris fuit. Nam Macedones, qui in præsidio erant & multi & delecti, gloriam etiam egregiam rati, si armis potius & virtute, quam mœnibus, urbem tuerentur, conferti, pluribus introrsus ordinibus acie firmata, quum transcendere ruinas sensissent Romanos, per inpeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægre passus, nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis, sed ad summam universi belli, pertinere ratus, quod ex momentis parvarum plerumque rerum penderet, purgato loco, qui strage semiruti muri cumulatus erat, turrem (*e*) ingentis altitudinis, magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem, promovit : & cohortes in vicem sub signis, quæ cuneum Macedonum, (phalangem ipsi vocant) si

U. c. 554.
a. C. 198.

(e) *turrim* Gron. Crev.

U. c. 554
a. C. 198.

poſſent, vi perrumperent, emittebat. Sed ad loca anguſta, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnæque hoſti aptius erat. Ubi conferti haſtas ingentis longitudinis præ ſe Macedones objeciſſent, velut in conſtructam denſitate clipeorum teſtudinem Romani, pilis nequidquam emiſſis, quum ſtrinxiſſent gladios; neque congredi propius, neque præcidere haſtas poterant: &, ſi quas (*f*) incidiſſent, aut præfregiſſent, haſtilia (*g*) fragmento ipſo acuto, inter ſpicula integrarum haſtarum, velut vallum explebant (*h*). Ad hoc & muri pars adhuc integra utraque tuta præſtabat latera: nec ex longo ſpatio aut cedendum, aut inpetus faciendus erat; quæ res turbare ordines ſolet. Acceſſit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. Nam quum turris per aggerem parum denſati ſoli ageretur, rota una in altiorem orbitam depreſſa ita turrim inclinavit, ut ſpeciem ruentis hoſtibus, trepidationemque inſanam ſuperſtantibus armatis præbuerit.

(f) *quam* Gron. Crev.

(g) *haſtile* Gron. Crev.

(h) *explebat* Gron. Crev.

XVIII. Quum parum quidquam ſuccederet, conſul minime æquo animo comparationem militum generis armorumque fieri patiebatur: ſimul nec maturam expugnandi ſpem, nec rationem procul a mari & in evaſtatis belli cladibus locis hibernandi ullam cernebat. Itaque relicta obſidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ ora portus erat, qui ſimul & omnes onerarias, quæ commeatum exercitui portabant, caperet, & tecta ad hibernandum legionibus præberet, Anticyra in Phocide, in Corinthium verſa ſinum, ad id obportuniſſime ſita viſa: quia nec procul Theſſalia hoſtiumque locis abibant; & ex adverſo Peloponneſum exiguo maris ſpatio diviſam; ab tergo Ætoliam Acarnaniamque, ab lateribus Locridem ac (*i*) Bœotiam habebant. Phocidis primo inpetu Phanoteam ſine certamine cepit. Anticyra haud multum in obpugnando præbuit moræ. Ambryſus inde Hyampoliſque receptæ. Daulis, quia in tumulo excelſo ſita eſt, nec ſcalis, nec operibus capi poterat. Laceſſendo miſſilibus eos, qui in præſidio erant, quum ad excurſiones elicuiſſent, refugiendo in vicem

U. c. 554. a. C. 198.

Re infecta abit Coſ.

Phocidis urbes ab eo captæ.

(*i*) & Gron. Crev.

U. c. 554. a. C. 198.

insequendoque, & levibus sine effectu certaminibus, eo neglegentiæ & contemtus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti inpetum Romani facerent. Sex alia ignobilia castella Phocidis terrore magis, quam armis, in potestatem venerunt. Elatia clausit portas: nec, nisi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitum Romanum.

Elatia obsessa.

XIX. ELATIAM obsidenti consuli rei majoris spes adfulsit, Achæorum gentem ab societate regia ad Romanam amicitiam avertendi. Cycliadam, principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant. Aristænus, qui Romanis gentem jungi volebat, prætor erat. Classis Romana cum Attalo & Rhodiis Cenchreis stabat, parabantque communi omnes consilio Corinthum obpugnare. Optimum igitur ratus est, priusquam eam rem adgrederentur, legatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes, si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis contributuros in antiquum gentis concilium. Auctore consule, legati a fratre ejus L. Quinctio, & Attalo, & Rhodiis, & Athieniensibus, ad Achæos missi. Sicyone datum iis est concilium. Erat

Legati a Romanis & eorum sociis ad Achæos.

autem non admodum ſimplex habitus animorum inter Achæos. Terrebat eos Lacedæmonius, gravis & aſſiduus hoſtis: horrebant Romana arma: Macedonum beneficiis & veteribus & recentibus obligati erant: regem ipſum ſuſpectum habebant pro ejus crudelitate perfidiaque: neque ex iis, quæ tum ad tempus faceret, æſtimantes, graviorem poſt bellum dominum futurum cernebant. Neque ſolum, quid in ſenatu quiſque civitatis ſuæ, aut in communibus conciliis gentis pro ſententia dicerent, ignorabant: ſed ne ipſis quidem ſecum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, ſatis conſtabat. Ad homines ita incertos introductis legatis poteſtas dicendi facta eſt. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, poſt eos Rhodii diſſeruerunt. Philippi deinde legatis dicendi poteſtas facta eſt. Poſtremi Athenienſes, ut refellerent Macedonum dicta, auditi ſunt. Ii fere atrociſſime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba paſſi erant, invecti ſunt. Et illa quidem concio ſub occaſum ſolis, tot legatorum perpetuis orationibus die abſumto, dimiſſa eſt.

U. c. 554. a. C. 198.

Achæorum fluctuans & incerta mens.

Audiunt legatos.

U. c. 554. a. C. 198.

XX. POSTERO die advocatur concilium; ubi quum per præconem, ficut Græcis mos eft, fuadendi, fi quis vellet, poteftas a magiftratibus facta effet, nec quifquam prodiret, diu filentium aliorum alios intuentium fuit. Neque mirum, fi, quibus fua fponte, voluntatibus res inter fe pugnantes, obtorpuerant quodammodo animi, eos orationes quoque infuper turbaverant, utrimque quæ difficilia effent promendo admonendoque, per totum diem habitæ. Tandem Ariftænus prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret, « Ubi [inquit] illa certamina animorum, » Achæi, funt, quibus in conviviis & circulis, quum de Philippo & Romanis mentio incidit, vix manibus temperabatis? Nunc » in concilio, ad eam rem unam indicto, » quum legatorum utrimque verba audieritis, » quum referant magiftratus, quum præco ad » fuadendum vocet, obmutuiftis. Si non » cura communis falutis; ne ftudia quidem, » quæ in hanc aut illam partem animos veftros » inclinarunt, vocem cuiquam poffunt exprimere? quum præfertim nemo tam hebes fit, » qui ignorare poffit, dicendi ac fuadendi, » quod quifque aut velit, aut optimum putet,

Silentium inter Achæos.

Ariftænus prætor eos hortatur, ut expromant quid fentiant.

» nunc occaſionem eſſe, priuſquam quidquam *U. c. 554.*
» decernamus. Ubi ſemel decretum erit, om- *a. C. 1[illegible]*
» nibus id, etiam quibus ante diſplicuerit,
» pro bono atque utili fœdere defendendum. »
Hæc adhortatio prætoris non modo quem- *Fruſtra.*
quam unum elicuit ad ſuadendum, ſed ne
fremitum quidem aut murmur concionis tantæ, ex tot populis congregatæ, movit.

XXI. Tum Ariſtænus prætor rurſus: « Non *Pergit*
» magis conſilium vobis, principes Achæorum, *Ariſtænus.*
» deeſt, quam lingua : ſed ſuo quiſque peri-
» culo in commune conſultum non vult. For-
» ſitan ego quoque tacerem, ſi privatus eſſem.
» Nunc prætor video, aut non dandum con-
» cilium legatis fuiſſe, aut inde ſine reſponſo
» eos dimittendos non eſſe. Reſpondere au-
» tem, niſi ex veſtro decreto, qui poſſum?
» Et quando nemo veſtrum, qui in hoc con-
» cilium advocati eſtis, pro ſententia quid-
» quam dicere vult, aut audet; orationes le-
» gatorum, heſterno die dictas, pro ſententiis
» percenſeamus; perinde ac (*k*) non poſtu-
» laverint, quæ e re ſua eſſent, ſed ſuaſerint,
» quæ nobis cenſerent utilia eſſe. Romani
» Rhodiique & Attalus ſocietatem amicitiam-

(k) *ac ſi* Gron. Crev.

U. c. 554. a. C. 198.

» que nostram petunt : & in bello, quod adversus Philippum gerunt, se a nobis adjuvari æquum censent. Philippus societatis secum admonet & jurisjurandi : & (l) modo postulat, ut secum stemus ; modo, ne intersimus armis, contentum ait se esse. Nulline venit in mentem, cur, qui nondum socii sunt, plus petant, quam socius? Non fit hoc neque modestia Philippi, neque impudentia Romanorum. Achæi portus & dant fiduciam postulantibus, & demunt. Philippi præter legatum videmus nihil. Romana classis ad Cenchreas stat, urbium Eubœæ spolia præ se ferens : consulem legionesque ejus, exiguo maris spatio disjunctas, Phocidem ac Locridem pervagantes videmus. Miramini, cur diffidenter Cleomedon legatus Philippi, ut pro rege arma caperemus adversus Romanos, modo egerit : qui, si ex eodem fœdere ac jurejurando, cujus nobis religionem injiciebat, rogemus eum, ut nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæmoniis & ab Romanis defendat, non modo præsidium, quo nos tueatur, sed ne quid respondeat quidem nobis, sit inventurus.

(l) *&* del. *Gron. Crev.*

» Non, Hercle, magis, quam ipſe Philippus » priore anno, qui, pollicendo ſe adverſus » Nabidem bellum geſturum, quum tentaſſet » noſtram juventutem hinc in Eubœam extra- » here; poſtquam nos neque decernere id » ſibi præſidium, neque velle inligari Roma- » no bello vidit, oblitus ſocietatis ejus, » quam nunc jactat, vaſtandos depopulandos- » que Nabidi ac Lacedæmoniis reliquit. Ac » mihi quidem minime conveniens inter ſe » oratio Cleomedontis viſa eſt. Elevabat Ro- » manum bellum, eventumque ejus eumdem » fore, qui prioris belli, quod cum Philippo » geſſerint, dicebat. Cur igitur noſtrum ille » auxilium abſens petit potius, quam præſens » nos veteres ſocios ſimul ab Nabide ac Ro- » manis tueatur? Nos, dico? quid ita paſſus » eſt Eretriam Caryſtumque capi? quid ita » tot Theſſaliæ urbes? quid ita Locridem » Phocidemque? quid ita nunc Elatiam ob- » pugnari patitur? cur exceſſit faucibus Epiri » clauſtriſque illis inexpugnabilibus ſuper » Aoum amnem, aut vi, aut metu, aut vo- » luntate, relictoque, quem inſidebat, ſaltu, » penitus in regnum abiit? Si ſua voluntate » tot ſocios reliquit hoſtibus diripiendos,

U. c. 554.
a. C. 198.

U. c. 554. a. C. 198.

» quid recusare potest, quin & socii sibi » consulant? si metu, nobis quoque ignoscat » timentibus. Si victus armis cessit, Achæi » arma Romana sustinebimus, Cleomedon, » quæ vos Macedones non sustinuistis? An » tibi potius credamus, Romanos non majo» ribus copiis nec viribus nunc bellum gerere, » quam antea gesserint, potius quam res ipsas » intueamur? Ætolos tum classe adjuverunt: » nec duce consulari, nec exercitu bellum » gesserunt: sociorum Philippi maritimæ ur» bes in terrore ac tumultu erant: mediter» ranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, » ut Philippus Ætolos, nequidquam opem » Romanorum inplorantes, depopularetur. » Nunc autem defuncti bello Punico Romani, » quod per sexdecim annos velut intra vis» cera Italiæ toleraverunt, non præsidium » Ætolis bellantibus miserunt, sed ipsi du» ces belli arma terra marique simul Mace» doniæ intulerunt. Tertius jam consul sum» ma vi gerit bellum. Sulpicius, in ipsa » Macedonia congressus, fudit, fugavitque » regem; partem opulentissimam regni ejus » depopulatus: nunc Quinctius tenentem » claustra Epiri, natura loci, munimentis,

» exercituque fretum, castris exuit: fugien- *U. c.* 554.
» tem in Thessaliam persecutus, præsidia *a. C.* 198.
» regia sociasque ejus urbes prope in con-
» spectu regis ipsius expugnavit. Ne sint vera,
» quæ Athenienses modo legati de crudeli-
» tate, avaritia (*m*), libidine regis dixerunt:
» nihil ad nos pertineant, quæ in terra Attica
» scelera in superos inferosque Deos sunt
» admissa: multo minus (*n*), quæ Ciani
» Abydenique, qui procul a nobis absunt,
» passi sunt: nostrorum ipsi vulnerum, si
» vultis, obliviscamur; cædes direptionesque
» bonorum Messenæ in media Peloponneso
» factas; & hospitem Cyparissiæ Garitenem
» contra jus omne ac fas inter epulas prope
» ipsas occisum: & Aratum patrem filium-
» que Sicyonios, quum senem infelicem pa-
» rentem etiam adpellare solitus esset, inter-
» fectos; filii etiam uxorem libidinis caussa
» in Macedoniam asportatam: cetera stupra
» virginum matronarumque oblivioni dentur.
» ne sint cum Philippo res, cujus crudelitatis
» metu obmutuistis omnes: (nam quæ alia
» tacendi advocatis in concilium caussa est?)

(m) *& libid.* Gron. Crev.

(n) *quam quæ* Gron.

U. c. 554.
a. C. 198.

» cum Antigono, mitissimo ac justissimo re» ge, & de nobis omnibus optime merito, » existimemus disceptationem esse : num id » postularet facere nos, quod tum fieri non » posset? Peninsula est Peloponnesus, angustis » Isthmi faucibus continenti adhærens, nulli » apertior neque (o) obportunior, quam na» vali, bello. Si centum tectæ naves, & » quinquaginta leviores apertæ, & triginta » Issaici lembi maritimam oram vastare, & » expositas prope in ipsis litoribus urbes cœ» perint obpugnare, in mediterraneas scilicet » nos urbes recipiemus? tamquam non in» testino & hærente in ipsis visceribus ura» mur bello? Quum terra Nabis & Lacedæ» monii, mari Romana classis urguebunt; » unde regiam societatem & præsidia Mace» donum inplorem? An ipsi nostris armis ab » hoste Romano tutabimur urbes, quæ ob» pugnabuntur? egregie enim Dymas priore » bello sumus tutati. Satis exemplorum nobis » alienæ clades præbent : ne quæramus, » quemadmodum ceteris exemplo simus. No» lite, quia ultro Romani petunt amicitiam, » id, quod optandum vobis ac summa ope

(o) atque Gron. Crev.

» petendum erat, faſtidire. Metu enim videlicet compulſi in aliena terra, quia ſub umbra auxilii veſtri latere volunt, in ſocietatem veſtram confugiunt, ut portubus veſtris recipiantur, ut commeatibus utantur. Mare in poteſtate habent; terras, quaſcumque adeunt, extemplo ditionis ſuæ faciunt. Quod rogant, cogere poſſunt: quia pepercisse volunt, committere vos, cur pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo, tamquam mediam & tutiſſimam vobis viam conſilii, ut quieſceretis abſtineretisque armis, oſtendebat; ea non media, ſed nulla via eſt. Etenim, præterquam quod aut accipienda, aut adſpernanda vobis Romana ſocietas eſt, quid aliud quam nuſquam gratia ſtabili, velut qui eventum exſpectaverimus, ut fortunæ adplicaremus noſtra conſilia, præda victoris erimus? Nolite, ſi, quod omnibus votis petendum erat, ultro obfertur, faſtidire. « Non, quemadmodum hodie utrumque vobis licet, ſic ſemper liciturum eſt. Nec ſæpe, nec diu eadem occaſio erit. Liberare vos a Philippo jamdiu magis vultis, quam audetis. Sine veſtro labore & periculo qui vos in

U. c. 554.
a. C. 198.

U. c. 554. a. C. 198.

» libertatem vindicarent, cum magnis classibus exercitibusque mare trajecerunt. Hos » si socios adspernamini, vix sanæ mentis » estis : sed, aut socios; aut hostes habeatis, » oportet. »

Dissensio inter Achæos.

XXII. SECUNDUM orationem prætoris murmur ortum aliorum cum adsensu, aliorum inclementer adsentientes increpantium. Et jam non singuli tantum, sed populi universi, inter se altercabantur : tum inter magistratus gentis (damiurgos (p) vocant : decem numero creantur) certamen nihilo segnius, quam inter multitudinem, esse. Quinque relaturos se de societate Romana aiebant, suffragiumque daturos : quinque lege cautum testabantur, ne quid, quod (q) adversus Philippi societatem esset, aut referre magistratibus, aut decernere concilio jus esset. Hic quoque dies jurgiis est consumtus. Supererat unus justi concilii dies : (tertio enim lex jubebat decretum fieri) in quem adeo exarsere studia, ut vix parentes ab liberis temperaverint. Rhisiasus (Pellenensis erat) filium damiurgum (p), nomine Memnonem, habebat,

(p) *demiurg.* Gron. Crev.

(q) *ne quod adv.* Gron.

partis ejus, quæ decretum recitari, perrogarique sententias prohibebat. Is, diu obtestatus filium, ut consulere Achæos communi saluti pateretur, neu pertinacia sua gentem universam perditum iret, postquam parum proficiebant preces, juratus se eum sua manu interemturum, nec pro filio, sed pro hoste, habiturum, minis pervicit, ut postero die conjungeret iis se, qui referebant. Qui quum plures facti referrent, omnibus fere populis haud dubie adprobantibus relationem, ac præ se ferentibus, quid decreturi essent; Dymæi ac Megalopolitani, & quidam Argivorum, priusquam decretum fieret, consurrexerunt, ac reliquerunt concilium, neque mirante ullo, neque inprobante. Nam Megalopolitanos, avorum memoria pulsos ab Lacedæmoniis, restituerat in patriam Antigonus: & Dymæis, captis nuper direptisque ab exercitu Romano, quum redimi eos, ubicumque servirent, Philippus jussisset, non libertatem modo, sed etiam patriam, reddiderat. Jam Argivi, præterquam quod Macedonum reges ab se oriundos credunt, privatis etiam hospitiis familiarique amicitia plerique inligati Philippo erant. Ob hæc concilio, quod inclinaverat ad Romanam

U. c. 554. a. C. 198.

U. c. 554. a. C. 198.

ſocietatem jubendam, exceſſerunt: veniaque iis hujus ſeceſſionis fuit, & magnis & recentibus obligatis beneficiis.

Pacta inter Achæos & Romanos ſocietas.

XXIII. Ceteri populi Achæorum, quum ſententias (r) perrogarentur, ſocietatem cum Attalo ac Rhodiis præſenti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia injuſſu populi non poterat rata eſſe, in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent, dilata eſt. In præſentia tres legatos ad L. Quinctium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum admoveri; captis Cenchreis, jam urbem ipſam Quinctio obpugnante. Et hi (s) quidem e regione portæ, quæ fert Sicyonem, poſuerunt caſtra. Romani ad Cenchreas verſam partem urbis, Attalus traducto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, obpugnabant; primo ſegnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos ac regium præſidium. Poſtquam uno animo omnes, & Macedones tamquam communem patriam tuebantur, & Corinthii ducem præſidii Androſthenem, haud ſecus quam civem & ſuffragio creatum ſuo, imperio juſto patiebantur; omnis inde ſpes pugnantibus in vi, &

Corinthus obpugnatur.

(r) *ſententiæ* Gron. Crev. (s) *ii* Gron.

& armis, & operibus erat. Undique aggeres haud facili aditu ad mœnia admovebantur. Aries ex ea parte, quam Romani obpugnabant, aliquantum muri diruerat. In quem locum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis quum Macedones concurrissent, atrox prœlium inter eos ac Romanos ortum est. Ac primo multitudine facile expellebantur Romani: adsumtis deinde Achæorum Attalique auxiliis, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græcosque facile loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat; pars ex Hannibalis exercitu metu pœnæ a Romanis Philippum secuti, pars navales socii, relictis nuper classibus, ad spem honoratioris militiæ transgressi. Hos desperata salus, si Romani vicissent, ad rabiem magis, quam audaciam, accendebat. Promontorium est adversus Sicyonem, Junonis quam vocant Acræam, in altum excurrens: trajectus inde Corinthum, septem millia ferme passuum. Eo Philocles, regius & ipse præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. Præsto fuere ab Corintho lembi, qui præsidium id acceptum Lechæum trajicerent. Auctor erat Attalus,

U. c. 554. a. C. 198.

V. c. 554. a. C. 198.

incensis operibus, omittendæ extemplo obpugnationis. Pertinacius Quinctius in incepto perstabat. Is quoque ut pro omnibus portis dispofita vidit præsidia regia (*t*), nec facile erumpentium inpetus sustineri posse, in Attali sententiam concessit. Ita inrito incepto, dimissis Achæis, reditum ad naves est. Attalus Piræeum, Romani Corcyram petierunt.

Relicta Corinthi obpugnatio.

Elatiam obpugnat Cos.

XXIV. Dum hæc ab navali exercitu geruntur, consul, in Phocide ad Elatiam castris positis, primo conloquiis rem per principes Elatiensium tentavit: postquam, nihil esse in manu sua, & plures validioresque esse regios, quam oppidanos, respondebatur, tum simul ab omni parte operibus armisque urbem est adgressus. Ariete admoto, quantum inter turres muri erat prorutum, quum ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, simul & cohors Romana per apertum recenti strage iter invasit; & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis quisque stationibus, in eum, qui premebatur inpetu hostium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri supervadebant, & scalas ad stantia mœnia inferebant. Et, dum in

Et capit.

(*t*) *regis* Gron.

unam partem oculos animosque hoſtium certamen averterat, pluribus locis ſcalis capitur murus, armatique in urbem tranſcenderunt. Quo tumultu audito, territi hoſtes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu, inermi quoque inſequente turba, confugerunt. Ita urbe potitur conſul. Qua direpta, miſſis in arcem, qui vitam regiis, ſi abire vellent inermes, libertatem Elatienſibus pollicerentur; fideque in hæc data, poſt paucos dies arcem recepit.

U. c. 554. a. C. 198.

XXV. Ceterum adventu in Achaiam Philoclis regii præfecti non Corinthus tantum liberata obſidione, ſed Argivorum quoque civitas per quoſdam principes Philocli prodita eſt, tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo velut ominis cauſſa prætores pronunciare Jovem, Apollinemque, & Herculem. Additum legi erat, ut iis Philippus rex adjiceretur: cujus nomen poſt pactam cum Romanis ſocietatem, quia præco non adjecit, fremitus primo multitudinis ortus: deinde clamor ſubjicientium Philippi nomen; jubentiumque legitimum honorem uſurpare; donec cum ingenti adſenſu nomen recitatum eſt. Hujus fiducia

Philocli Argos proditur.

U. c. 554. a. C. 198.

favoris Philocles arcessitus nocte occupat collem inminentem urbi, (Larissam eam arcem vocant) positoque ibi præsidio, quum lucis principio signis infestis ad subjectum arci forum vaderet, instructa acies ex adverso obcurrit. Præsidium erat Achæorum nuper inpositum, quingenti fere juvenes delecti omnium civitatium. Ænesidemus Dymæus præerat. Adhortator a præfecto regio missus, qui excedere urbe juberet, « (neque enim » pares eos oppidanis solis, qui idem quod » Macedones sentirent, nedum adjunctis Ma» cedonibus, esse, quos ne Romani quidem » ad Corinthum sustinuissent) » primo nihil, nec ducem, nec ipsos movit: post paullo, ut Argivos quoque armatos ex parte altera venientes magno agmine viderunt, certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, videbantur subituri. Ænesidemus, ne flos Achæorum juventutis simul cum urbe amitteretur, pactus cum Philocle, ut abire illis liceret, ipse, quo loco steterat armatus, cum paucis clientibus non excessit. Missus a Philocle, qui quæreret, quid sibi vellet? nihil fatus, tantummodo, quum projecto præ se clipeo staret,

« in præsidio creditæ urbis moriturum se ar- *U. c. 554. a. C. 198.*
» matum, respondit. Tum jussu præfecti a Thracibus conjecta tela, interfectique omnes. Et post pactam inter Achæos & Romanos societatem duæ nobilissimæ civitates, Argi & Corinthus, in potestate regis erant. Hæc ab Romanis ea æstate in Græcia terra marique gesta.

Res Galliæ.

XXVI. In Gallia nihil sane memorabile ab Sex. Ælio consule gestum. Quum duos exercitus in provincia habuisset, unum retentum, quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius proconsul præfuerat, (ipse ei C. Helvium prætorem præfecit) alterum, quem in provinciam adduxit; totum prope annum Cremonensibus Placentinisque cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumsit. Quemadmodum Gallia præter spem quieta eo anno fuit, ita circa urbem servilis prope tumultus excitatus est. Obsides Carthaginiensium Setiæ custodiebantur. Cum iis, ut principum liberis, magna vis servorum erat. Augebant eorum numerum, ut ab recenti Africo bello, & ab ipsis Setinis captiva aliquot nationis ejus ex præda empta mancipia. Quum conjurationem fecissent,

Servilis tumultus.

U. c. 554. a. C. 198. miſſis ex eo numero, qui in Setino agro, deinde circa Norbam & Circeios, ſervitia ſollicitarent; ſatis jam omnibus præparatis, ludis, qui Setiæ propediem futuri erant, ſpectaculo intentum populum adgredi ſtatuerant: Setia per cædem & repentinum tumultum capta, Norbam & Circeios occupare. Hujus rei tam fœdæ indicium Romam ad L. Cornelium Merulam prætorem urbis delatum eſt. Servi duo ante lucem ad eum venerunt, atque ordine omnia, quæ acta futuraque erant, expoſuerunt. Quibus domi cuſtodiri juſſis, prætor, ſenatu vocato edoctoque, quæ indices adferrent, proficiſci ad eam conjurationem quærendam atque opprimendam juſſus, cum quinque legatis profectus, obvios in agris ſacramento rogatos arma capere & ſequi cogebat. Hoc tumultuario delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Setiam, omnibus, quo pergeret, ignaris, venit. Ibi raptim principibus conjurationis comprehenſis, fuga ſervorum ex oppido facta eſt. Dimiſſi deinde per agros, qui veſtigarent. Egregia duorum opera ſervorum indicum & unius liberi fuit. Ei centum millia gravis æris dari Patres juſſerunt:

Obpreſſus.

ſervis vicena quina millia æris, & libertatem. Pretium eorum ex ærario ſolutum eſt dominis. Haud ita multo poſt, ex ejuſdem conjurationis reliquiis, nunciatum eſt, ſervitia Præneſte occupatura. Eo L. Cornelius prætor profectus, de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, ſupplicium ſumſit. In timore civitas fuit, obſides captivosque Pœnorum ea moliri. Itaque & Romæ vigiliæ per vicos ſervatæ: juſſique circumire eas minores magiſtratus: & triumviri carceris lautumiarum intentiorem cuſtodiam habere juſſi: & circa nomen Latinum a prætore literæ miſſæ, ut & obſides in privato ſervarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur; & captivi ne minus decem pondo compedibus vincti in nulla alia, quam in carceris publici, cuſtodia eſſent. U. c. 554. a. C. 198.

XXVII. Eodem anno legati ab rege Attalo coronam auream ducentum quadraginta ſex pondo in Capitolio poſuerunt, gratiasque ſenatui egerunt, quod Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus, finibus Attali exercitum deduxiſſet. Eadem æſtate equites ducenti, & elephanti decem, & tritici modium ducenta millia, ab rege Maſiniſſa ad

U. c. 554. a. C. 198. exercitum, qui in Græcia erat, pervenerunt. Item ex Sicilia Sardiniaque magni commeatus & veſtimenta exercitui miſſa. Siciliam

M. Porcius Cato. M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat; ſanctus & innocens, aſperior tamen in fœnore coërcendo habitus: fugatique ex inſula fœneratores, & ſumtus, quos in cultum prætorum ſocii facere ſoliti erant, circumciſi, aut ſublati. Sex. Ælius conſul

Comitia. ex Gallia comitiorum cauſſa Romam quum rediſſet, creavit conſules C. Cornelium Cethegum & Q. Minucium Rufum. Biduo poſt

Sex prætores. prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati, creſcentibus jam provinciis, & latius pateſcente imperio. Creati autem hi, L. Manlius Vulſo, C. Sempronius Tuditanus, M. (*u*) Sergius Silus, M. Helvius, M. Minucius Rufus, L. Atilius. Sempronius & Helvius ex iis ædiles plebis erant. Curules ædiles (*v*) Q. Minucius Thermus & Ti. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater inſtaurati.

(u) *M'.* Gron. Crev.

(v) *ædiles curules* Gron. Crev.

XXVIII. C. (*x*) Cornelio & Q. Minucio consulibus, omnium primum de provinciis consulum prætorumque actum. Prius de prætoribus transacta res, quæ transigi sorte poterat. Urbana Sergio, peregrina jurisdictio Minucio obtigit. Sardiniam Atilius, Siciliam Manlius, Hispaniam Sempronius citeriorem, Helvius ulteriorem est sortitus. Consulibus Italiam Macedoniamque sortiri parantibus, L. Oppius & Q. Fulvius tribuni plebis inpedimento erant, « quod longinqua provincia » Macedonia esset : neque ulla alia res majus » bello inpedimentum ad eam diem fuisset, » quam quod, vixdum inchoatis rebus, in » ipso conatu gerendi belli, prior consul revo- » caretur. Quartum jam annum esse ab de- » creto Macedonico bello. Quærendo regem » & exercitum ejus, Sulpicium majorem par- » tem anni absumsisse. Villium, congredientem » cum hoste, re infecta revocatum. Quinc- » tium, rebus divinis Romæ majorem par- » tem anni retentum, ita gessisse tamen res, » ut, si aut maturius in provinciam venisset, » aut hiems magis fera fuisset, potuerit de- » bellare. Nunc prope in hiberna profectum,

U. c. 555. a. C. 197.

C. Cornelio, Q. Minucio Coss.

Provinciæ.

(x) *Cn.* Gron.

U. c. 555. a. C. 197.

» ita comparare dici bellum, ut, nisi successor inpediat, perfecturus æstate proxima » videatur. » His orationibus pervicerunt, ut consules in senatus auctoritate fore dicerent se, si idem tribuni facerent. Permittentibus utrisque liberam consultationem, Patres consulibus ambobus Italiam provinciam decreverunt. T. Quinctio prorogarunt imperium, donec successor ei venisset. Consulibus binæ legiones decretæ, & ut bellum cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo Romano, gererent. Quinctio in Macedoniam supplementum decretum, peditum quinque millia & trecenti equites, & sociorum navalium tria millia. Præesse idem qui præerat classi L. Quinctius Flamininus jussus. Prætoribus in Hispanias octona millia peditum socium ac Latini nominis data, & quadringenti equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis militem: & terminare jussi, qua ulterior citeriorve provincia servaretur. Macedoniæ legatos P. Sulpicium & P. Villium, qui consules in ea provincia fuerant, adjecerunt.

XXIX. Priusquam consules prætoresque in provincias proficiscerentur, prodigia procurari placuit: quod ædes Vulcani Summa-

Prodigia.

nique Romæ, & quod (*y*) Fregellis murus & porta de cœlo tacta erant: & Frusinone inter noctem lux orta: & Asculo agnus biceps cum quinque pedibus natus: & Formiis duo lupi, oppidum ingressi, obvios aliquot laniaverant: Romæ non in urbem solum, sed in Capitolium penetraverat lupus. C. Acilius tribunus plebis tulit, ut quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: duæ ad ostia fluminum Vulturni Liternique: una Puteolos: una ad castrum Salerni. His Buxentum adjectum. Trecenæ (*z*) familiæ in singulas colonias jubebantur mitti. Triumviri deducendis iis, qui per triennium magistratum haberent, creati, M. Servilius Geminus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempronius Longus. Delectu rebusque aliis divinis humanisque, quæ per ipsos agenda erant, perfectis, consules ambo in Galliam profecti. Cornelius recta ad Insubres via, qui tum in armis erant, Cenomanis adsumtis; Q. Minucius in læva Italiæ ad inferum mare flexit iter, Genuamque exercitu abducto, ab Liguribus orsus est bellum. Oppida Clastidium

U. c. 555.
a. C. 197.

Consulum res gestæ in Gallia.

(y) *quod* & Gron. Crev.

(z) *tricenæ* Gron. *trecentenæ* Crev.

U. c. 555.
a. C. 197.

& Litubium, utraque Ligurum, & duæ gentis ejuſdem civitates, Celelates Cerdiciatesque, ſeſe dediderunt. Et jam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Ilvates Ligurum, ſub ditione erant. Quindecim oppida, hominum viginti millia eſſe dicebantur, quæ ſe dediderant. Inde in agrum Boiorum legiones duxit.

XXX. Boiorum exercitus haud ita multo ante trajecerat Padum, junxeratque ſe Inſubribus & Cenomanis: quod ita acceperant, conjunctis legionibus conſules rem geſturos, ut & ipſi conlatas in unum vires firmarent. Poſtquam fama accidit, alterum conſulem Boiorum urere agros, ſeditio extemplo orta eſt. Poſtulare Boii, ut laborantibus opem univerſi ferrent. Inſubres negare, ſe ſua deſerturos. Ita diviſæ copiæ, Boiisque in agrum ſuum tutandum profectis, Inſubres, cum Cenomanis ſuper amnis Mincii ripam (*a*) conſederunt. Infra eum locum quinque millia paſſuum, & conſul Cornelius eidem flumini caſtra adplicuit. Inde mittendo in vicos Cenomanorum Brixiamque, quod caput gentis erat, ut ſatis comperit, non ex auctoritate

(a) *ripas* Gron. Crev.

ſeniorum juventutem in armis eſſe, nec publico conſilio Inſubrium defectioni Cenomanos ſe adjunxiſſe; excitis ad ſe principibus, id (*b*) agere ac moliri cœpit, ut deſciſcerent ad Inſubribus Cenomani, &, ſignis ſublatis, aut domos redirent, aut ad Romanos tranſirent. Et id quidem inpetrari nequiit. In id data fides conſuli eſt, ut in acie aut quieſcerent, aut, ſi qua etiam occaſio fuiſſet, adjuvarent Romanos. Hæc ita conveniſſe Inſubres ignorabant: ſuberat tamen quædam ſuſpicio animis, labare fidem ſociorum. Itaque, quum in aciem eduxiſſent, neutrum iis cornu committere auſi, ne, ſi dolo ceſſiſſent, rem totam inclinarent, poſt ſigna in ſubſidiis eos locaverunt. Conſul principio pugnæ vovit ædem Soſpitæ Junoni, ſi eo die hoſtes fuſi fugatique eſſent. A militibus clamor ſublatus, compotem voti conſulem ſe facturos, & inpetus in hoſtes eſt factus. Non tulerunt Inſubres primum concurſum. Quidam & a Cenomanis, terga repente in ipſo certamine adgreſſis, tumultum ancipitem injectum auctores ſunt, cæſaque in medio quinque & triginta millia hoſtium, quinque

U. c. 555.
a. C. 197.

(b) *ibi agere* Gron.

U. c. 555. a. C. 197. millia & septingentos vivos captos : in iis Hamilcarem Pœnorum imperatorem, qui belli caussa fuisset : signa militaria centum triginta, & carpenta supra ducenta. Oppida, quæ defectionem secuta erant, dediderunt se Romanis.

XXXI. Minucius consul primo effusis populationibus peragraverat fines Boiorum : deinde, ut, relictis Insubribus, ad sua tuenda receperant sese, castris se tenuit, acie dimicandum cum hoste ratus. Nec Boii detrectassent pugnam, ni (*c*) fama victos Insubres adlata animos fregisset. Itaque, relicto duce castrisque, dissipati per vicos, sua ut quisque defenderent; rationem gerendi belli hosti mutarunt. Omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, & urere tecta, vicosque expugnare cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum. Inde in Ligustinos Ilvates, qui soli non parebant, legiones ductæ. Ea quoque gens, ut Insubres acie victos, Boios, ita ut tentare spem certaminis metuerent, territos audivit, in ditionem venit. Literæ consulum a (*d*) Gallia de gestis prospere sub idem tempus Ro-

(c) *nisi* Gron. Crev. (d) *e* Gron. Crev.

mam adlatæ. M. (*e*) Sergius prætor urbis (*f*) in senatu eas, deinde ex auctoritate Patrum ad populum recitavit. Supplicatio in quatriduum decreta. Hiems jam eo tempore erat. *U. c. 555. a. C. 197.*

XXXII. Quum T. Quinctius, capta Elatia, in Phocide ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditio orta est. Factio una Ætolos, qui propiores erant; altera Romanos arcessebat. Ætoli priores venerunt: sed opulentior factio, exclusis Ætolis, missoque ad imperatorem Romanum nuncio, usque in (*g*) adventum ejus tenuit urbem. Arcem regium tenebat præsidium: neque, ut descenderent (*h*) inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperantis consulis Romani, perpelli potuerunt. Mora, cur non extemplo obpugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege venerat, locum ac tempus petens conloquio. Id gravate concessum regi est: non quin cuperet Quinctius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum: nec-

(e) *M'.* Gron. Crev.

(f) *urbanus* Gron. Crev.

(g) *ad* Gron. Crev.

(h) *discederent* Gron.

U. c. 555. a. C. 197.

dum enim ſciebat, utrum ſucceſſor ſibi alter ex novis conſulibus mitteretur; an, quod ſumma vi ut tenderent amicis & propinquis mandaverat, imperium prorogaretur: aptum autem fore conloquium credebat, ut ſibi liberum eſſet, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In ſinu Maliaco prope Nicæam litus elegere. Eo rex ab Demetriade cum quinque lembis & una nave roſtrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exſul vir inſignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amynander erat, & Dionyſodorus Attali legatus, & Ageſimbrotus præfectus Rhodiæ claſſis, & Phæneas princeps Ætolorum, & Achæi duo, Ariſtænus & Xenophon. Inter hos Romanus, ad extremum litus progreſſus, quum rex in proram navis in anchoris ſtantis proceſſiſſet, « Commodius [inquit] ſi in terram » egrediaris, & ex propinquo dicamus in » vicem, audiamusque. » Quum rex facturum ſe id negaret; « Quem tandem [inquit Quinc» tius] times? » Ad hoc ille ſuperbo & regio animo: « Neminem equidem timeo, » præter Deos inmortales. Non omnium au» tem credo fidei, quos circa te video, atque » omnium

Quinctii conloquium cum Philippo.

» omnium minime Ætolis. Iſtud quidem [ait » Romanus] par omnibus periculum eſt, qui » cum hoſte ad conloquium congrediuntur, » ut nulla fides ſit. Non tamen [inquit rex] » T. Quincti, par perfidiæ præmium eſt, ſi » fraude agatur, Philippus & Phæneas. Ne» que enim æque difficulter Ætoli prætorem » alium, ac Macedones regem in meum lo» cum ſubſtituant. » Secundum hæc ſilentium fuit. U. c. 555. a. C. 197.

XXXIII. Quum Romanus eum æquum cenſeret priorem dicere, qui petiſſet conloquium; rex, ejus eſſe priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet; tum Romanus, « Simplicem ſuam orationem » eſſe. Ea enim ſe dicturum, quæ ni fiant, » nulla ſit pacis conditio. Deducenda ex om» nibus Græciæ civitatibus regi præſidia eſſe. » Captivos & transfugas ſociis populi Ro» mani reddendos. Reſtituenda Romanis ea » Illyrici loca, quæ poſt pacem in Epiro » factam occupaſſet. Ptolemæo regi Ægypti » reddendas urbes, quas poſt Philopatoris » Ptolemæi mortem occupaſſet. Suas populi» que Romani conditiones has eſſe: ceterum » & ſociorum audiri poſtulata verum eſſe. »

Leges pacis Philippo dictæ.

U. c. 555. a. C. 197.

Attali regis legatus, « Naves captivosque, » quæ ad Chium (*i*) navali prœlio capta es» sent, & Nicephorium, Venerisque tem» plum, quæ spoliasset evastassetque, pro » inconruptis restitui. » Rhodii Peræam (regio est continentis adversus insulam, vetustæ eorum ditionis) repetebant, postulabantque « præsidia deduci ab Jasso, & Bargyliis, & » Euromensium urbe, & in Hellesponto Sesto » atque Abydo, & Panopolim Byzantiis in » antiqui formulam juris restitui, & liberari » omnia Asiæ emporia portusque. » Achæi Corinthum & Argos repetebant. Prætor Ætolorum Phæneas quum eadem fere, quæ Romani, ut Græcia decederetur, postulasset, redderenturque Ætolis urbes, quæ quondam juris ac (*k*) ditionis eorum fuissent; excepit orationem ejus princeps Ætolorum Alexander, vir, ut inter Ætolos, facundus. « Jam» dudum se reticere [ait] non quo quidquam » agi putet eo conloquio, sed ne quem so» ciorum dicentem interpellet. Neque de » pace cum fide Philippum agere, neque » bella vera virtute umquam gessisse. In con-

Alexandri Ætoli oratio in Philippum.

(i) *Cium* Gron.

(k) *aut* Gron. Crev.

» loquiis insidiari & captare : in bello non » congredi æquo campo, neque conlatis signis » dimicare, sed refugientem incendere ac di» ripere urbes, & vincentium præmia victum » corrumpere. At non sic antiquos Macedo» num reges, sed acie bellare solitos, urbi» bus parcere, quantum possent, quo opu» lentius imperium haberent. Nam de quorum » possessione dimicetur tollentem, nihil sibi » præter bellum relinquere, quod consilium » esse ? Plures priore anno sociorum urbes » in Thessalia evastasse Philippum, quam om» nes, qui umquam hostes Thessaliæ fuerint. » Ipsis quoque Ætolis eum plura socium, » quam hostem, ademisse. Lysimachiam, pul» so prætore & præsidio Ætolorum, occu» passe eum. Chium item suæ ditionis urbem » funditus evertisse ac delesse. Eadem frau» de habere eum Thebas Phthias, Echinum, » Larissam, & Pharsalum. »

U. c. 556
a. C. 197.

XXXIV. Motus oratione Alexandri Philippus navem, ut exaudiretur, propius terram adplicuit. Orsum eum dicere, in Ætolos maxime, violenter, Phæneas interfatus. « Non in verbis rem verti, [ait:] aut bello » vincendum, aut melioribus parendum esse;

Responsum Philippi.

U. c. 555. a. C. 197.

» Adparet id quidem [inquit Philippus] etiam » cæco ; » jocatus in valetudinem oculorum Phæneæ. Et erat dicacior natura, quam regem decet, & ne inter feria quidem rifu fatis temperans. Indignari inde cœpit, « Ætolos, » tamquam Romanos, decedi Græcia jubere : » qui, quibus finibus Græcia fit, dicere non » poffint. Ipfius enim Ætoliæ Agræos Apo- » dotosque, (*l*) & Amphilochos, quæ per- » magna eorum pars fit, Græciam non effe. » An, quod a fociis eorum non abftinuerim, » juftam querelam habent, quum ipfi pro » lege hunc antiquitus morem (*m*) fervent, » ut adverfus focios ipfi fuos, publica tantum » auctoritate demta, juventutem fuam mili- » tare finant, & contrariæ perfæpe acies in » utraque parte Ætolica auxilia habeant ? Ne- » que ego Chium expugnavi, fed Prufiam fo- » cium & amicum obpugnantem adjuvi : & » Lyfimachiam ab Thracibus vindicavi. Sed, » quia me neceffitas ad hoc bellum a cuftodia » ejus avertit, Thraces habent. Et Ætolis » hæc. Attalo autem Rhodiisque nihil jure » debeo. Non enim a me, fed ab illis, prin-

(l) *Apoleotasque* Gron. Crev.

(m) *hunc morem antiquitus* Gron. Crev.

» cipium belli ortum est. Romanorum autem » honoris caussa, Peræam Rhodiis, & naves » Attalo cum captivis, qui comparebunt, » restituam. Nam quod ad Nicephorium Ve» nerisque templi restitutionem adtinet; quid » ea restitui postulantibus respondeam? nisi, » quo uno modo luci silvæque cæsæ restitui » possunt, curam inpensamque sationis me » præstaturum: quoniam hæc inter se reges » postulare & respondere placet. » Extrema ejus oratio adversus Achæos fuit: in qua, orsus ab Antigoni primum, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum jussit, omnes divinos humanosque honores complexa: atque ad ea adjecit recens de exercitu, quo ab se descivissent. Invectusque graviter in perfidiam eorum, « Argos tamen » se redditurum eis, » dixit. « De Corintho » cum imperatore Romano deliberaturum esse; » quæsiturumque simul ab eo, utrum iis tan» tum urbibus decedere se æquum censeat, » quas a se ipso captas jure belli habeat, an » iis etiam, quas a majoribus suis accepisset. »

U. c. 555.
a. C. 197.

XXXV. Parantibus Achæis Ætolisque ad ea respondere, quum prope occasum sol esset, dilato in posterum diem conloquio,

U. c. 555. a. C. 197.

Alter conloquii dies.

Philippus in ſtationem, ex qua profectus erat, Romani ſociique in caſtra redierunt. Quinctius poſtero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad conſtitutum tempus venit. Philippi nullus uſquam nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat: & jam deſperantibus venturum repente adparuerunt naves. At (*n*) ipſe quidem, « quum tam gravia & » indigna imperarentur, inopem conſilii diem » ſe conſumſiſſe deliberando, » aiebat. Vulgo credebatur, de induſtria rem in ſerum tractam, ne tempus dari poſſet Achæis Ætoliſque ad reſpondendum. Et eam opinionem ipſe adfirmavit, petendo, ut, ſubmotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei inponi poſſet, cum ipſo (*o*) imperatore Romano liceret ſibi conloqui. Id primo non acceptum, ne excludi conloquio viderentur ſocii: deinde, quum haud abſiſteret petere, ex omnium conſilio Romanus imperator cum Ap. Claudio tribuno militum, ceteris ſubmotis, ad extremum litus proceſſit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram eſt egreſſus. Ibi quum

(n) *atque* Gron. Crev.

(o) *ipſo* del. *Gron.*

aliquamdiu ſecreto locuti eſſent, quæ acta ad ſuos Philippus retulerit, minus compertum eſt. Quinctius hæc retulit ad ſocios. « Romanis eum cedere tota Illyrici ora, perfugas remittere, ac ſi qui eſſent captivi. » Attalo naves, & cum iis captos navales » ſocios; Rhodiis regionem, quam Peræam » vocant, reddere: Jaſſo & Bargyliis non » ceſſurum. Ætolis Pharſalum Lariſſamque » reddere, Thebas non reddere. Achæis, non » Argis modo, ſed etiam Corintho ceſſurum. » Nulli omnium placere, partium, quibus ceſſurus, aut non ceſſurus eſſet, deſtinatio. « Plus enim amitti in iis, quam adquiri. Nec » umquam, niſi tota deduxiſſet Græcia præſidia, cauſſas certaminum deponere. »

U. c. 555. a. C. 197.

XXXVI. Quum hæc toto ex concilio certatim omnes vociferarentur, ad Philippum quoque procul ſtantem vox eſt perlata. Itaque a Quinctio petit, ut rem totam in poſterum diem differret: profecto aut perſuaſurum ſe, aut perſuaderi ſibi paſſurum. Litus ad Thronium conloquio deſtinatur. Eo mature conventum eſt. Ibi Philippus primo & Quinctium & omnes, qui aderant, rogare, ne ſpem pacis turbare vellent. Poſtremo

Tertius.

U. c. 555
a. C. 197.

petere tempus, quo legatos Romam ad senatum mittere posset. « Aut his conditionibus se pacem inpetraturum, aut, quascumque senatus dedisset, leges pacis accepturum. » Id ceteris haudquaquam placebat. Nec enim aliud, quam moram & dilationem ad conligendas vires, quæri. Quinctius, « verum id futurum fuisse, » dicere, » si æstas & tempus rerum gerendarum esset, nunc, hieme instante, nihil amitti, dato spatio ad legatos mittendos. Nam neque sine auctoritate senatus quidquam eorum ratum fore, quæ cum rege ipsi pepigissent: & explorari (dum bello necessariam quietem ipsa hiems daret) senatus auctoritatem posse. » In hanc sententiam & ceteri sociorum principes concesserunt: induciisque datis in duos menses,

Induciæ in duos menses.

& ipsos mittere singulos legatos ad edocendum senatum, ne fraude regis caperetur, placuit. Additum induciarum pacto, ut regia præsidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipse Quinctius cum sociorum legatis Amynandrum Athamanum regem, ut (*p*) speciem legationi adjiceret; & Q. Fabium (uxoris Quinctii sororis filius erat) & Q. Fulvium, & Ap. Claudium misit.

(p) *usque* Gron. Crev.

XXXVII. Ut ventum Romam eſt, prius ſociorum legati, quam regis, auditi ſunt. Cetera eorum oratio conviciis regis conſumta eſt. Moverunt eo maxime ſenatum, demonſtrando maris terrarumque regionis ejus ſitum: ut omnibus adpareret, ſi Demetriadem in Theſſalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum in Achaia rex teneret, non poſſe liberam Græciam eſſe: & ipſum Philippum, non contumelioſius, quam verius, compedes eas Græciæ adpellare. Legati deinde regis intromiſſi. Quibus, longiorem exorſis orationem, brevis interrogatio, ceſſuruſne iis tribus urbibus eſſet, ſermonem incidit, quum mandati ſibi de his nominatim negarent quidquam: ſic infecta pace, regii dimiſſi. Quinctio liberum arbitrium pacis ac belli permiſſum. Quod (q) ut ſatis adparuit, non tædere belli ſenatum, & ipſe, victoriæ, quam pacis, avidior, neque conloquium poſtea Philippo dedit, neque legationem aliam, quam quæ omni Græcia decedi nunciaret, admiſſurum dixit.

U. c. 557. a. C. 197.

Legati regii a ſenatu re infecta dimiſſi.

XXXVIII. Philippus, quum acie decernendum videret, & undique ad ſe contra-

Philippi fœdus cum Nabide.

(q) *quo* Gron.

U. c. 555. a. C. 197. hendas vires, maxime de Achaiæ urbibus, regionis ab se diverſæ, & magis tamen de Argis, quam de Corintho, ſollicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorum tyranno velut fiduciariam dare, ut victori ſibi reſtitueret; ſi quid adverſi accidiſſet, ipſe haberet, Philocli, qui Corintho Argisque præerat, ſcribit, ut tyrannum ipſe conveniret. Philocles, præterquam quod jam veniebat cum munere, adjicit ad pignus futuræ regi cum tyranno amicitiæ, filias ſuas regem Nabidis filiis matrimonio conjungere velle. Tyrannus primo negare, aliter urbem eam ſe accepturum, niſi Argivorum ipſorum decreto arceſſitus ad auxilium urbis eſſet. Deinde, ut frequenti concione non adſpernatos modo, ſed abominatos etiam nomen tyranni audivit, cauſſam ſe ſpoliandi eos nactum ratus, tradere, ubi vellet, urbem, Philoclem juſſit. *Argi Nabidi traduntur.* Nocte, ignaris omnibus, acceptus in urbem eſt tyrannus. Prima luce occupat ſuperiora omnia loca: portæque clauſæ. Paucis principum tumultum inter primum elapſis, eorum abſentium direptæ fortunæ: præſentibus aurum atque argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes. *Ejus avaritia & crudelitas.* Qui non cunctanter

contulere, ſine contumelia & laceratione corporum ſunt dimiſſi: quos occulere aut retrahere aliquid ſuſpicio fuit, in ſervilem modum lacerati atque extorti. Concione inde advocata, rogationem promulgavit; unam de tabulis novis, alteram de agro viritim dividendo; duas faces novantibus res ad plebem in optimates accendendam. U. c. 555. a. C. 197.

XXXIX. POSTQUAM in poteſtate Argivorum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus, a quo eam civitatem, & quam in conditionem accepiſſet, legatos Elatiam ad Quinctium, & Attalum Æginæ hibernantem mittit, qui nunciarent, « Argos in poteſtate ſua » eſſe. Eo ſi veniret Quinctius ad conloquium, » non diffidere, ſibi omnia cum eo conventura. » Quinctius, ut eo quoque præſidio Philippum nudaret, quum adnuiſſet ſe venturum, mittit ad Attalum, ut ab Ægina Sicyonem ſibi obcurreret: ipſe ab Anticyra decem quinqueremibus, quas iis forte ipſis diebus L. Quinctius frater ejus adduxerat ex hibernis Corcyræ, Sicyonem tranſmiſit. Jam ibi Attalus erat; qui, quum tyranno ad Romanum imperatorem, non Romano ad tyrannum, eundum diceret, in ſententiam ſuam

U. c. 555. a. C. 197.

Nabidis cum Quinctio conloquium.

Quinctium traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica vocatur. In eo loco ut congrederentur, convenit. Quinctius cum fratre & tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicostratus Achæorum prætor cum auxiliaribus paucis venit. Tyrannum ibi cum omnibus copiis opperientem invenerunt. Progressus armatus cum satellitibus armatis (*r*) est in medium fere interjacentis campi: inermis Quinctius cum fratre & duobus tribunis militum: inermi (*s*) item regi prætor Achæorum & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium sermonis ab excusatione tyranni ortum, « quod armatus ipse armatisque septus, » quum inermes Romanum imperatorem re» gemque cerneret, in conloquium venisset. » Neque enim se illos timere, » dixit (*t*) « sed exules Argivorum. » Inde, ubi de conditionibus amicitiæ cœptum agi est, Romanus duas postulare res: unam, ut bellum cum Achæis finiret: alteram, ut adversus

(r) *armatis* del. *Gron.*

(s) *inermes* Gron. Crev.

(t) *dixit* del. *Gron. Crev.*

Philippum mitteret secum auxilia. Ea (*u*) se missurum dixit. Pro pace cum Achæis, induciæ inpetratæ, donec bellum cum Philippo finiretur. *U. c. 555. a. C. 197.*

XL. De Argis quoque disceptatio ab Attalo rege est nata: quum fraude Philoclis proditam urbem vi ab eo teneri argueret; ille, ab ipsis Argivis, ut se defenderet, adcitum. Concionem Argivorum rex postulabat, ut id sciri posset. Nec tyrannus abnuere: sed, deductis ex urbe præsidiis, liberam concionem, non inmixtis Lacedæmoniis, declaraturam, quid Argivi vellent, præberi debere dicebat rex. Tyrannus negavit deducturum. Hæc disceptatio sine exitu fuit. De conloquio discessum, sexcentis Cretensibus ab tyranno datis Romano, induciisque inter Nicostratum prætorem Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menses factis. Inde Quinctius Corinthum est profectus: & ad portam cum Cretensium cohorte accessit, ut Philocli præfecto urbis adpareret, tyrannum a Philippo descisse. Philocles & ipse ad imperatorem Romanum in conloquium venit: hortantique, ut extem-

(u) *auxilia. Auxilia se miss.* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197.

plo transiret, urbemque traderet, ita respondit, ut distulisse rem magis, quam negasse, videretur. A Corintho Quinctius Anticyram trajecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem misit. Attalus ab Argis Sicyonem est profectus. Ibi & civitas novis honoribus veteres regis honores auxit: & rex ad id, quod sacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoque, ne sine aliqua munificentia præteriret civitatem sociam atque amicam, decem talenta argenti dono dedit, & decem millia medimnum frumenti. Atque ita Cenchreas ad naves rediit. Et Nabis, firmato præsidio Argis, Lacedæmonem regressus, quum ipse viros spoliasset, ad feminas spoliandas uxorem Argos remisit. Ea nunc singulas inlustres, nunc simul plures genere inter se junctas domum arcessendo, blandiendoque ac minando, non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mundumque omnem muliebrem ademit.

Uxor Nabidis Argivas spoliat.

EPITOME
LIBRI XXXIII LIVIANI

T. QUINCTIUS Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. L. Quinctius Flamininus, frater proconsulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput est Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. C. Sempronius Tuditanus prætor a Celtiberis cum exercitu cæsus est. Attalus a Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. L. Furius Purpureo & Claudius Marcellus consules Boios & Insubres Gallos subegerunt. Marcellus triumphavit. Hannibal, frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversæ factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum regem Syriæ se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBER XXXIII

I.

U. c. 555. a. C. 197. *Quinctius it in Bœotiam.* HÆC per hiemem gesta. Initio autem veris Quinctius, Attalo Elatiam excito, Bœotorum gentem, incertis ad eam diem animis fluctuantem, ditionis suæ facere cupiens, profectus per Phocidem, quinque millia ab Thebis, quod caput est Bœotiæ, posuit castra. Inde postero die cum unius signi militibus, & Attalo, legationibusque, quæ frequentes undique convenerant, pergit ire ad urbem, jussis legionis hastatis (ea duo millia militum erant) sequi se, mille passuum intervallo distantes. Ad medium ferme viæ Bœotorum prætor Antiphilus obvius fuit: cetera multitudo e muris adventum imperatoris Romani regisque prospeculabatur. Rara arma paucique milites circa eos adparebant: hastatos, sequentes procul, amfractus viarum vallesque interjectæ occulebant. Quum jam adpropinquaret urbi, velut obviam egredientem turbam salutaret, tardius incedebat. Caussa erat moræ, ut hastati consequerentur. Oppidani, ante lictorem turba acta, insecutum

tum confestim agmen armatorum non ante, quam ad hospitium imperatoris ventum est, conspexere. Tum, velut prodita dolo Antiphili prætoris urbe captaque, obstupuerunt omnes. Et adparebat, nihil liberæ consultationis concilio, quod in diem posterum indictum erat Bœotis, relictum. Texerunt dolorem, quem & nequidquam, & non sine periculo ostendissent. *U. c. 555. a. C. 197.*

II. In concilio Attalus primus verba fecit. Orsus a majorum suorum suisque, & communibus in omnem Græciam, & propriis in Bœotorum gentem, meritis, segnior jam & infirmior, quam ut contentionem dicendi sustineret, obmutuit & concidit. Et, dum regem auferunt perferuntque parte membrorum captum, paullisper concio intermissa est. Aristænus inde, Achæorum prætor, eo cum majore (a) auctoritate auditus, quod non alia, quam quæ Achæis suaserat, Bœotis suadebat. Pauca ab ipso Quinctio adjecta, fidem magis Romanam, quam arma aut opes, extollente verbis. Rogatio inde, a Platæensi Dicæarcho lata recitataque, de societate cum Romanis jungenda, nullo contra dicere au- *In concilio Bœotorum Attalus loquens concidit.* *Societas cum Romanis decreta.*

(a) *majori* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197.

dente, omnium Bœotiæ civitatium suffragiis accipitur jubeturque. Concilio dimisso, Quinctius tantum Thebis moratus, quantum Attali repens casus coëgit, postquam non vitæ præsens periculum vis morbi adtulisse, sed membrorum debilitatem visa est, relicto eo ad curationem necessariam corporis, Elatiam, unde profectus erat, redit; Bœotis quoque, sicut prius Achæis, ad societatem adscitis, & quando (*b*) tuta ea pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus jam cogitationibus in Philippum, & quod reliquum belli erat, conversis.

Philippi adparatus.

III. PHILIPPUS quoque primo vere, postquam legati ab Roma nihil pacati retulerant, delectum per omnia oppida regni habere instituit, in magna inopia juniorum. Absumserant enim per multas jam ætates continua bella Macedonas: ipso quoque regnante, & navalibus bellis adversus Rhodios Attalumque, & terrestribus adversus Romanos ceciderat magnus numerus. Ita & tirones ab sedecim (*c*) annis milites scribebat, & emeritis quidam stipendiis, quibus modo quid-

(b) *& quando* l. *quoniam* Gron. *& quoniam* Crev.

(c) *decem & sex* Gron

quam reliqui roboris erat, ad ſigna revocabantur. Ita ſuppleto exercitu, ſecundum vernum æquinoctium omnes copias Dium contraxit; ibique ſtativis poſitis, exercendo quotidie milite, hoſtem opperiebatur. Et Quinctius per eoſdem ferme dies, ab Elatia profectus, præter Thronium & Scarpheam ad Thermopylas pervenit. Ibi concilium Ætolorum, Heracleam indictum, tenuit, conſultantium quantis auxiliis Romanum ad bellum ſequerentur. Cognitis ſociorum decretis, tertio die ab Heraclea Xynias progreſſus, in confinio Ænianum Theſſalorumque poſitis caſtris, Ætolica auxilia opperiebatur. Nihil morati Ætoli ſunt. Phænea duce, duo millia peditum cum equitibus quadringentis venerunt. Ne dubium eſſet, quid exſpectaſſet, confeſtim Quinctius movit caſtra. Tranſgreſſo in Phthioticum agrum quingenti Gortynii Cretenſium, duce Cydante, (*d*) & trecenti Apolloniatæ, haud diſpari armatu, ſe conjunxere: nec ita multo poſt Amynander cum Athamanum peditum ducentis & mille. Philippus, cognita profectione ab Elatia Romanorum, ut cui de ſumma rerum

U. c. 555. a. C. 197.

Quinctius ad Philippum contendit.

(d) *Cydate* Gron. Crev.

U. c. 555.
a. C. 197.

adesset certamen, adhortandos milites ratus; multa jam sæpe memorata de majorum virtutibus, simul de militari laude Macedonum, quum disseruisset, ad ea, quæ tum maxime animos terrebant, quibusque erigi ad aliquam spem poterant, venit.

IV. Acceptæ ad Aoum flumen in angustiis cladi, territa Macedonum phalange, ad Atracem vi pulsos Romanos obponebat. « Et illic » tamen, ubi insessas fauces Epiri non tenuissent, primam culpam fuisse eorum, qui » neglegenter custodias servassent: secundam, » in ipso certamine, levis armaturæ merce» nariorumque militum. Macedonum vero » phalangem & tunc stetisse, & loco æquo » justaque pugna semper mansuràm invictam. »

Copiarum utrimque numerus.

Decem & sex millia militum hæc fuere, robur omne virium & regni. Ad hoc duo millia cætratorum, quos peltastas adpellant, Thracumque & Illyriorum (Trallis nomen est genti) par numerus bina millia erant, & mixti ex pluribus gentibus mercede conducti auxiliares mille ferme, & duo millia equitum. Cum iis copiis rex hostem opperiebatur. Romanis ferme par numerus erat; equi-

tum copiis tantum, quod Ætoli accesserant, superabant. *U. c. 555. a. C. 197.*

V. QUINCTIUS ad Thebas Phthioticas castra quum movisset, spem nactus per Timonem principem civitatis prodi urbem, cum paucis equitum levisque armaturæ ad muros successit. Ibi adeo frustrata spes est, ut non certamen modo cum erumpentibus, sed periculum quoque atrox subiret: ni castris exciti repente pedites equitesque in tempore subvenissent. Et postquam nihil conceptæ temere spei succedebat, urbis quidem amplius tentandæ in præsentia conatu absistit: ceterum satis gnarus, jam in Thessalia regem esse, nondum comperto, quam in regionem venisset, milites per agros dimissos vallum cædere & parare jubet. Vallo & Macedones & Græci usi sunt; sed usum nec ad commoditatem ferendi, nec ad ipsius munitionis firmamentum aptaverunt. Nam & majores & magis ramosas arbores cædebant, quam quas ferre cum armis miles posset; & quum castra his ante objectis sepsissent, facilis molitio eorum valli erat. Nam & quia rari stipites magnarum arborum eminebant, multique & validi rami præbebant, quod recte manu ca- *Vallum Macedonum.*

U. c. 555. a. C. 197.

peretur, duo, aut ſummum tres juvenes conniſi arborem unam evellebant: qua evulſa, (*e*) portæ inſtar extemplo patebat, nec in promtu erat, quod obmolirentur. Romanus leves & bifurcos pleroſque, & (*f*) trium, aut, quum plurimum, quatuor ramorum vallos cædit, ut & ſuſpenſis ab tergo armis ferat plures ſimul apte miles; & ita denſos obfigunt inplicantque ramos, ut neque, quæ cujusque ſtipitis palma ſit, perviderì poſſit; & (*g*) adeo acuti, aliuſque per alium inmiſſi radii locum ad inſerendam manum non relinquunt, ut neque prehendi, quod trahatur, neque trahi, quum inter ſe innexi rami vinculum in vicem præbeant, poſſit; &, ſi evulſus forte eſt unus, nec loci multum aperit, & alium reponere perfacile eſt.

Romanorum.

VI. Quinctius poſtero die, vallum ſecum ferente milite, ut paratus omni loco caſtris ponendis eſſet, progreſſus modicum iter, ſex ferme millia a Pheris quum conſediſſet, ſpeculatum, in qua parte Theſſaliæ hoſtis eſſet, quidve pararet, miſit. Circa Lariſſam erat

(e) *vulſa* Gron. Crev.

(f) *&* l. *vel* Crev.

(g) *&* del. *Gron.*

rex, qui certior jam factus, Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi quamprimum & ipse certamine cupiens, ducere ad hostem pergit, & quatuor millia fere a Pheris posuit castra. Inde postero die quum expediti utrimque ad occupandos super urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab jugo, quod capiendum erat, quum inter se conspecti essent, constiterunt; nuncios in castra remissos, qui, quid sibi, quum præter spem hostis obcurrisset, faciendum esset, consulerent, quieti opperientes. Et illo quidem die, nullo inito certamine, in castra revocati sunt. Postero die circa eosdem tumulos equestre prœlium fuit: in quo non minimum (*h*) Ætolorum opera regii fugati, atque in castra compulsi sunt. Magnum utrisque inpedimentum ad rem gerendam fuit ager consitus crebris arboribus, hortique, ut in suburbanis locis, & coartata itinera maceriis, & quibusdam locis interclusa. Itaque pariter ducibus consilium fuit excedendi ea regione, &, velut ex prædicto, ambo Scotussam petierunt; Philippus, spe frumentandi inde; Romanus, ut prægressus conrumperet hosti frumenta. Per diem

U. c. 555. *a. C.* 197.

Pheras uterque exercitus venit.

(h) *minima* Gron.

U. c. 555. a. C. 197

totum, quia colles perpetuo jugo intererant, nullo conſpecta inter ſe loco agmina ierunt. Romani ad Eretriam Phthiotici agri, Philippus ſuper amnem Oncheſtum poſuit caſtra. Ne poſtero quidem die, quum Philippus ad Melambium, quod vocant Scotuſſæi agri, Quinctius circa Thetidium Pharſaliæ terræ poſuiſſet caſtra, aut hi, aut illi, ubi hoſtis eſſet, ſatis compertum habuerunt. Tertio die primo nimbus effuſus, dein caligo noctis ſimillima Romanos metu inſidiarum tenuit.

Caſtra Philippi ad Cynoſcephalas.

VII. PHILIPPUS maturandi itineris cauſſa, poſt imbrem nubibus in terram demiſſis nihil deterritus, ſigna ferri juſſit. Sed tam denſa caligo obcæcaverat diem, ut neque ſigniferi viam, nec ſigna milites cernerent; agmen ad incertos clamores vagum velut errore nocturno turbaretur. Supergreſſi tumulos, qui Cynoſcephalæ vocantur, relicta ibi ſtatione firma peditum equitumque, poſuerunt caſtra. Romanus eiſdem ad Thetidium caſtris quum ſe tenuiſſet, exploratum tamen, ubi hoſtis eſſet, decem turmas equitum & mille pedites miſit, monitos, ut ab inſidiis, quas dies obſcurus apertis quoque locis tecturus eſſet, præcaverent. Ubi ventum ad inſeſſos tumulos

est, pavore mutuo injecto velut torpentes quieverunt. Dein, nunciis retro in castra ad duces missis, ubi primus terror ab necopinato visu consedit, non diutius certamine abstinuere. Principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est, deinde subsidiis tuentium pulsos aucta: in qua quum haudquaquam pares Romani alios super alios nuncios ad ducem mitterent, premi sese; quingenti equites & duo millia peditum, maxime Ætolorum, cum duobus tribunis militum propere missa, rem inclinatam restituerunt: versaque fortuna, Macedones laborantes opem regis per nuncios inplorabant. Sed, ut qui nihil minus illo die propter obfusam (*i*) caliginem quam prœlium, exspectasset, magna parte hominum omnis generis pabulatum missa, aliquamdiu inops consilii trepidavit: deinde, postquam nuncii instabant, & jam juga montium detexerat nebula, & in conspectu erant Macedones, in tumulum maxime editum inter alios compulsi, loco se magis, quam armis, tutantes; committendam rerum summam in discrimen utcumque ratus, ne partis indefensæ jactura fieret, Athenagoram ducem

U. c. 555.
a. C. 197.

Prœlii initium.

(i) *effusam* Gron.

U. c. 555.
a. C. 197.

mercede militantium cum omnibus, præter Thracas, auxiliis, & equitatu Macedonum ac Theſſalorum mittit. Eorum adventu depulſi ab jugo Romani non ante reſtiterunt, quam in planiorem vallem perventum eſt. Ne effuſa detruderentur fuga, plurimum in Ætolis equitibus præſidii fuit. Is longe tum optimus eques in Græcia erat : pedite inter finitimos vincebantur.

Univerſum certamen.

VIII. Lætior res, quam pro ſucceſſu pugnæ, nunciata, quum alii ſuper alios recurrentes ex prœlio clamarent, fugere pavidos Romanos, invitum & cunctabundum, & dicentem temere fieri, non locum ſibi placere, non tempus, perpulit, ut educeret omnes copias in aciem. Idem & Romanus, magis neceſſitate, quam occaſione pugnæ inductus, fecit. Dextrum cornu, elephantis ante ſigna inſtructis, in ſubſidiis reliquit : lævo cum omni levi armatura in hoſtem vadit ; ſimul admonens, « cum iiſdem Macedonibus pugnaturos, quos ad Epiri fauces, montibus fluminibusque ſeptos, victa naturali difficultate locorum, expuliſſent, acieque expugnaſſent : cum iis, quos P. Sulpicii prius ductu obſidentes Eordææ aditum viciſſent.

» Fama ſtetiſſe, non viribus, Macedoniæ » regnum. Eam quoque famam tandem eva» nuiſſe. » Jam perventum ad ſuos in ima valle ſtantes erat, qui adventu exercitus imperatorisque pugnam renovant, inpetuque facto rurſus avertunt hoſtem. Philippus cum cætratis & cornu dextro peditum, robore Macedonici exercitus, quam phalangem vocabant, propero curſu ad hoſtem vadit. Nicanori, ex purpuratis uni, ut cum reliquis copiis confeſtim ſequatur, imperat. Primo, ut in jugum evaſit, &, jacentibus ibi paucis armis corporibusque hoſtium, prœlium eo loco fuiſſe, pulſosque inde Romanos, & pugnari prope caſtra hoſtium vidit, ingenti gaudio eſt elatus: mox, refugientibus ſuis, & terrore verſo, paulliſper, incertus an in caſtra reciperet copias, trepidavit: deinde, ut adpropinquabat hoſtis, &, præterquam quod cædebantur averſi, nec, niſi defenderentur, ſervari poterant, ne (*k*) ipſi quidem in tuto jam receptus erat; coactus, nondum adſecuta parte ſuorum, periculum ſummæ rerum facere, equites levemque armaturam, qui in prœlio fuerant, dextro in cornu locat:

U. c. 555.
a. C. 197.

(k) *ac ne* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197. cætratos & Macedonum phalangem, haſtis poſitis, quarum longitudo inpedimento erat, gladiis rem gerere jubet. Simul, ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demtum introrſus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius, quam lata, acies eſſet. Simul & denſari ordines juſſit, ut vir viro, arma armis jungerentur.

IX. Quinctius, his, qui in prœlio fuerant, inter ſigna & ordines acceptis, tuba dat ſignum. Raro alias tantus clamor dicitur in principio pugnæ exortus. Nam forte utraque acies ſimul conclamavere; nec ſolum qui pugnabant, ſed ſubſidia etiam, quique tum maxime in prœlium veniebant. Dextro cornu rex, loci plurimum auxilio, ex jugis altioribus pugnans, vinc; ebatſiniſtro, tum quum maxime adpropinquante phalangis parte, quæ noviſſimi agminis fuerat, ſine ullo ordine trepidabatur. Media acies, quæ propior dextrum cornu erat, ſtabat ſpectaculo velut nihil ad ſe pertinentis pugnæ intenta: phalanx, quæ venerat, agmen magis, quam acies, aptiorque itineri, quam pugnæ, vixdum in jugum evaſerat. In hos incompoſitos Quinctius, quamquam pedem referentes in dextro cornu ſuos

cernebat, elephantis prius in hostem actis, inpetum facit; rátus partem profligatam cetera tracturam. Nón dubia res fuit. Extemplo terga vertere Macedones, terrore primo bestiarum aversi. Et ceteri quidem hos pulsos sequebantur: unus e tribunis militum, extemplo capto consilio, cum viginti signorum militibus, relicta ea parte suorum, quæ haud dubie vincebat, brevi circuitu dextrum cornu hostium aversum invadit. Nullam aciem ab tergo adortus non turbasset; ceterum ad communem omnium in tali re trepidationem accessit, quod phalanx Macedonum, gravis atque inmobilis, nec circumagere se poterat, nec hoc, qui a fronte, paullo ante pedem referentes, tunc ultro territis instabant, patiebantur. Ad hoc, loco etiam premebantur, quia jugum, ex quo pugnaverant, dum per proclive pulsos insequuntur, tradiderant hosti ad terga sua circumducto. Paullisper in medio cæsi, deinde, omissis plerique armis, capessunt fugam. U. c. 555. a. C. 197.

X. Philippus cum paucis peditum equitumque primo tumulum altiorem inter ceteros cepit, ut specularetur, quæ in læva parte suorum fortuna esset: deinde, postquam fu-

U. c. 555. a. C. 197. gam effusam animadvertit, & omnia circa juga signis atque armis fulgere, tum & ipse acie excessit. Quinctius, quum institisset cedentibus, (*l*) repente quia erigentes hastas Macedonas conspexerat, quidnam pararent incertus, paullisper novitate rei constituit signa: deinde, ut accepit (*m*) hunc morem esse Macedonum tradentium sese, parcere victis in animum habebat. Ceterum ab ignaris militibus omissam ab hoste pugnam, & quid imperator vellet, inpetus in eosdem (*n*) factus, &, primis cæsis, ceteri in fugam dissipati sunt. Rex effuso cursu Tempe petit. Ibi ad Gonnos diem unum substitit ad excipiendos, si qui prœlio superessent. Romani victores in castra hostium spe prædæ inruunt: verum ea magna jam ex parte direpta ab Ætolis inveniunt. Cæsa eo die octo hostium milla, quinque capta. Ex victoribus septingenti ferme ceciderunt. Si Valerio quis credat, omnium rerum inmodice numerum augenti, quadraginta millia hostium eo die sunt cæsa; capta, ubi modestius mendacium

Vincunt Romani.

(l) *cedentibus institisset* Gron. Crev.

(m) *accipit* Gron.

(n) *eos* Gron. Crev.

est, quinque millia septingenti, signa militaria ducenta unum & quadraginta. Claudius quoque duo & triginta millia hostium cæsa scribit, capta quatuor millia & trecentos. Nos non minimo potissimum numero credidimus, sed Polybium secuti sumus, non incertum auctorem quum omnium Romanarum rerum, tum præcipue in Græcia gestarum.

U. c. 555. a. C. 197.

XI. PHILIPPUS, conlectis ex fuga, qui, variis casibus pugnæ dissipati, vestigia ejus secuti fuerant, missisque Larissam ad commentarios regios comburendos, ne in hostium venirent potestatem, in Macedoniam concessit. Quinctius, captivis prædaque venumdatis, partim militi concessis, Larissam est profectus, hauddum satis gnarus, quam regionem petisset rex, quidve pararet. Caduceator eo regius venit, specie ut induciæ essent, donec tollerentur ad sepulturam, qui in acie cecidissent; re vera ad petendam veniam legatis mittendis. Utrumque ab Romano inpetratum. Adjecta & illa vox, « bono » animo esse regem ut juberet : » quæ maxime Ætolos obsendit, jam tumentes (o) querentesque, « mutatum victoria imperatorem.

Caduceatorem Philippus ad Romanos mittit.

Ætolorum querela & adrogantia.

(o) *tumentes jam* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197.

» Ante pugnam omnia magna parvaque com-» municare cum fociis folitum : nunc omnium » expertes confiliorum effe : fuo ipfum ar-» bitrio cuncta agere : cum Philippo jam gra-» tiæ privatæ locum quærere ; ut dura atque » afpera belli Ætoli exhauferint, pacis gra-» tiam & fructum Romanus in fe vertat. » Et haud dubie deceffer at iis aliquantum honoris ; fed, cur neglegerentur, ignorabant. Donis regiis inminere credebant invicti ab ea cupiditate animi virum. Sed & fuccenfebat non inmerito Ætolis, ob infatiabilem aviditatem prædæ, & adrogantiam eorum, victoriæ gloriam in fe rapientium, quæ vanitate fua omnium aures obfendebat : & Philippo fublato, fractis opibus Macedonici regni, Ætolos habendos Græciæ dominos cernebat. Ob eas cauffas multa fedulo, ut viliores levioresque apud omnes effent & viderentur, faciebat.

Confultatio de pace.

XII. Induciæ quindecim dierum datæ hofti erant, & cum ipfo rege conftitutum conloquium : cujus priufquam tempus veniret, in confilium advocavit focios. Retulit, quas leges pacis placeret dici. Amynander Athamanum rex paucis fententiam abfolvit ; « ita » com-

» componendam pacem esse, ut Græcia, etiam » absentibus Romanis, satis potens tuendæ » simul pacis libertatisque esset. » Ætolorum asperior oratio fuit, qui pauca præfati, « recte » atque ordine imperatorem Romanum facere, » quod, quos belli socios habuisset, cum iis » communicaret pacis consilia. Falli autem » eum tota re, si aut Romanis pacem, aut » Græciæ libertatem satis firmam se credat » relicturum, nisi Philippo aut occiso, aut » regno pulso : quæ utraque proclivia esse, » si fortuna uti vellet. » Ad hæc Quinctius negare, « Ætolos aut moris Romanorum » memores, aut sibi ipsis convenientem sen» tentiam dixisse; & illos prioribus omnibus » conciliis conloquiisque de conditionibus » pacis semper, non ut ad internecionem » bellaretur, disseruisse; & Romanos, præ» ter vetustissimum morem victis parcendi, » præcipuum clementiæ documentum dedisse, » pace Hannibali & Carthaginiensibus data. » Omittere se Carthaginienses. Cum Philippo » ipso quoties ventum in conloquium? nec » umquam, ut cederet regno, actum esse? » An, quia victus prœlio foret, inexpiabile » bellum factum? Cum armato hoste infestis

U. c. 555.
a. C. 197.

U. c. 555.
a. C. 197.

» animis concurri debere : adverſus victos,
» mitiſſimum quemque, animum maximum
» habere. Libertati Græciæ videri graves
» Macedonum reges. Si regnum gensque tol-
» latur, Thracas, Illyrios, Gallos deinde,
» gentes feras & indomitas, in Macedoniam
» ſe & in Græciam effuſuras. Ne, proxima
» quæque amoliendo, majoribus gravioribus-
» que aditum ad ſe facerent. » Interfanti dein-
de Phæneæ prætori Ætolorum, teſtificanti-
que, ſi elapſus eo tempore Philippus foret,
mox gravius eum rebellaturum, « Deſiſtite,
» tumultuari [inquit] ubi conſultandum eſt.
» Non iis conditionibus inligabitur pax, ut
» movere bellum poſſit. »

Conloquium ad Tempe cum Philippo.

XIII. Hoc dimiſſo concilio, poſtero die rex ad fauces, quæ ferunt in Tempe, (is datus erat locus conloquio) venit : tertio die datur ei Romanorum ac ſociorum frequens concilium. Ibi Philippus perquam prudenter, iis, ſine quibus pax inpetrari non poterat, ſua potius voluntate omiſſis, quam ut altercando extorquerentur, « quæ priore
» conloquio aut imperata a Romanis, aut
» poſtulata ab ſociis eſſent, omnia ſe conce-
» dere, de ceteris ſenatui permiſſurum, »

dixit. Quamquam vel inimiciſſimis omnibus præcluſiſſe vocem videbatur, Phæneas tamen Ætolus, cunctis tacentibus, « Quid? nobis, » [inquit] Philippe, reddisne tandem Pharſalum, & Lariſſam Cremaſten, & Echinum, » & Thebas Phthias? » Quum Philippus nihil morari diceret, quo minus reciperent; diſceptatio inter imperatorem Romanum & Ætolos orta eſt de Thebis: nam eas populi Romani jure belli factas eſſe Quinctius dicebat, quod, integris rebus, exercitu ab ſe admoto, vocati in amicitiam, quum poteſtas libera deſciſcendi ab rege eſſet, regiam ſocietatem Romanæ præpoſuiſſent. Phæneas, & pro ſocietate belli, quæ ante bellum habuiſſent, reſtitui Ætolis æquum cenſebat, & ita in fœdere primo cautum eſſe, ut belli præda rerumque, quæ ferri agique poſſent, Romanos; ager urbesque captæ Ætolos ſequerentur. « Vos [inquit] ipſi, » Quinctius, « ſocietatis » iſtius leges rupiſtis, quo tempore, relictis » nobis, cum Philippo pacem feciſtis: quæ ſi » maneret, captarum tamen urbium illa lex » foret. Theſſaliæ civitates ſua voluntate in » ditionem noſtram venerunt. » Hæc, cum omnium ſociorum adſenſu dicta, Ætolis non

U. c. 555. a. C. 197.

Diſceptatio inter Rom. & Ætolos.

U. c. 555. a. C. 197. in præfentia modo gravia auditu, fed mox belli etiam cauffæ, magnarumque ex eo cladium, iis fuerunt. Cum Philippo ita convenit, ut Demetrium filium & quofdam ex amicorum numero obfides, & ducenta talenta daret: de ceteris Romam mitteret legatos. Ad eam rem quatuor menfium induciæ effent. Si pax non inpetrata ab fenatu foret, obfides pecuniamque reddi Philippo receptum eft. Cauffa Romano imperatori non alia major fuiffe dicitur pacis maturandæ, quam quod Antiochum bellum tranfitumque in Europam moliri conftabat.

Androfthenis ad Corinthum cum Achæis pugna.

XIV. Eodem tempore, atque, ut quidam tradidere, eodem die ad Corinthum Achæi ducem regium Androfthenem jufto prœlio fuderunt. Eam urbem pro arce habiturus Philippus adverfus Græciæ civitates, & principes inde evocatos per fpeciem conloquendi, quantum equitum dare Corinthii ad bellum poffent, retinuerat pro obfidibus, &, præter quingentos Macedonas mixtosque ex omni genere auxiliorum octingentos, quod jam ante ibi fuerat, mille Macedonum eo miferat, & mille ac ducentos Illyrios, Thracasque, & Cretenfes, qui in utraque parte mili-

tabant, octingentos. His additi Bœoti, Thessalique, & Acarnanes mille, scutati omnes, & ex ipsorum Corinthiorum juventute, impleta ut essent sex millia armatorum, fiduciam Androstheni fecerunt acie decernendi. Nicostratus prætor Achæorum Sicyone erat cum duobus millibus peditum, centum equitibus: sed, inparem se & numero & genere militum cernens, mœnibus non excedebat. Regiæ copiæ peditum equitumque vagæ Pellenensem, & Phliasium, & Cleonæum agrum, depopulabantur. Postremo, exprobrantes metum hosti, in fines Sicyniorum transcendebant: navibus etiam circumvecti omnem oram Achaiæ vastabant. Quum id effusius hostes, &, ut fit ab nimia fiducia, neglegentius etiam facerent, Nicostratus, spem nactus necopinantes eos adgrediendi, circa finitimas civitates nuncium occultum mittit, quo die, & quot, ex quaque civitate armati, ad Apelaurum (Stymphaliæ terræ is locus est) convenirent. Omnibus ad diem edictam paratis, profectus inde extemplo, per Phliasiorum fines nocte Cleonas, insciis omnibus, quid pararet, pervenit. Erant autem cum eo quinque millia peditum, ex quibus armaturæ le-

U. c. 555.
a. C. 197.

U. c. 555. a. C. 197. vis, & trecenti equites, cum iis copiis dimissi, qui specularentur, quam in partem hostes effunderent sese, opperiebantur.

XV. Androsthenes, omnium ignarus, Corintho profectus, ad Nemeam (amnis est Corinthium & Sicyonium interfluens agrum) castra locat. Ibi parte dimidia exercitus dimissa, dimidiam trifariam divisit, & omnes equites discurrere ad depopulandos simul Pellenensium (p) Sicyoniumque agros, & Phliasium, jubet. Hæc tria diversa agmina discessere, quod ubi Cleonas ad Nicostratum perlatum est, extemplo validam mercenariorum manum præmissam ad occupandum saltum, per quem transitus in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut prægrederentur, locatis, ipse confestim agmine duplici sequitur. Parte una mercenarii milites ibant cum levi armatura, altera clipeati, dein aliarum gentium exercitus robur erat. Jam haud procul castris aberant pedites equitesque, & Thracum quidam in vagos palatosque per agros hostes inpetum fecerunt, quum repens terror castris infertur. Trepidare dux, ut qui hostes nusquam, nisi raro in collibus ante

(p) *Pellenensem* Crev.

Sicyonem, non audentes agmen demittere in campos, vidiſſet; ad Cleonas quidem acceſſuros nunquam credidiſſet. Revocari tuba jubet vagos a caſtris dilapſos. Ipſe, raptim capere arma juſſis militibus, infrequenti agmine porta egreſſus, ſuper flumen inſtruit aciem. Ceteræ copiæ, vix conlegi atque inſtrui quum potuiſſent, primum hoſtium inpetum non tulerunt. Macedones & maxime omnium frequentes ad ſigna fuerant, & diu ancipitem victoriæ ſpem fecerunt: poſtremo fuga ceterorum nudati, quum duæ jam acies hoſtium ex diverſo, levis armatura ab latere, clipeati cætratique a fronte urguerent; & ipſi, re inclinata, primo retulere pedem: deinde inpulſi terga vertunt, & plerique, abjectis armis, nulla ſpe caſtrorum tenendorum (q) relicta, Corinthum petierunt. Nicoſtratus, mercenariis militibus ad hos perſequendos, equititibus Thracumque auxiliis in populatores agri Sicyonii miſſis, magnam ubique cædem edidit: majorem prope, quam in prœlio ipſo. Ex iis quoque, qui Pellenen Phliuntaque depopulati erant, incompoſiti partim omniumque ignari, ad caſtra reverten-

U. c. 555. a. C. 197.

(q) *tuendorum* Gron. Crev.

U. c. 555. a C. 197

tes, in hoſtium ſtationes, tamquam in ſuas, inlati ſunt; partim, ex diſcurſu id, quod erat, ſuſpicati, ita ſe in fugam paſſim ſparſerant, ut ab ipſis agreſtibus errantes circumvenirentur. Ceciderunt eo die mille & quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno liberata metu.

Acarnanum gens societatem Romanam respuit.

XVI. Priusquam dimicaretur ad Cynoſcephalas, L. Quinctius, Corcyram excitis Acarnanum principibus, quæ ſola Græciæ gentium in ſocietate Macedonum manſerat, initium quoddam ibi motus fecit. Duæ autem maxime cauſſæ eos tenuerant in amicitia regis; una fides inſita genti, altera metus odiumque Ætolorum. Concilium Leucadem indictum eſt. Eo neque cuncti convenere Acarnanum populi, nec ipſis, qui convenerant, idem placuit. Sed & principes & magiſtratus pervicerunt, ut privatum decretum Romanæ ſocietatis fieret. Id omnes, qui abfuerant, ægre paſſi; & in hoc fremitu gentis a Philippo miſſi duo principes Acarnanum, Androcles & Echedemus, non ad tollendum modo decretum Romanæ ſocietatis valuerunt, ſed etiam ut Archelaus & Bianor, principes gentis ambo, quod auctores ejus ſententiæ

fuiſſent, proditionis in concilio damnarentur, & Zeuxidæ prætori, quod de ea re retuliſſet, imperium abrogaretur. Rem temerariam, ſed eventu proſperam, damnati fecerunt. Suadentibus namque amicis, cederent tempori, & Corcyram ad Romanos abirent, ſtatuerunt obferre ſe multitudini, & aut eo ipſo lenire iras, aut pati, quod caſus tuliſſet. Quum ſe frequenti concilio intuliſſent, primo murmur ac fremitus admirantium, ſilentium mox a verecundia ſimul priſtinæ dignitatis, ac miſericordia præſentis fortunæ ortum eſt. Poteſtate quoque dicendi facta, principio ſuppliciter, procedente autem oratione, ubi ad crimina diluenda ventum eſt, cum tanta fiducia, quantam innocentia dabat, diſſeruerunt: poſtremo, ultro aliquid etiam queri, & caſtigare iniquitatem ſimul in ſe crudelitatemque auſi, ita adfecerunt animos, ut omnia, quæ in eos decreta erant, frequentes tollerent: neque eo minus redeundum in ſocietatem Philippi, abnuendamque Romanorum amicitiam, cenſerent.

U. c. 555. a. C. 197.

XVII. LEUCADE hæc ſunt decreta. Id caput Acarnaniæ erat, eoque in concilium omnes populi conveniebant. Itaque, quum hæc

L. Quinctius Leucadem obpugnat.

U. c. 555. a. C. 197.

repentina mutatio Corcyram ad legatum Flaminium perlata esset, extemplo cum classe profectus, Leucade (*r*) ad Heræum, quod vocant, naves adplicuit. Inde cum omni genere tormentorum machinarumque, quibus expugnantur urbes, ad muros accessit, ad primum terrorem ratus inclinari animos posse. Postquam pacati nihil ostendebatur, tum vineas turresque erigere, & arietem admovere muris cœpit. Acarnania universa, inter Ætoliam atque Epirum posita, solem occidentem & mare Siculum spectat. Leucadia nunc insula, & vadoso freto, quod perfossum manu est, ab Acarnania divisa, tum peninsula erat, Occidentis regione artis faucibus cohærens Acarnaniæ. Quingentos ferme passus longæ fauces erant; latæ haud amplius centum & viginti. In his angustiis Leucas posita est, colli adplicata verso in orientem & Acarnaniam. Ima urbis plana sunt, jacentia ad mare, quo Leucadia ab Acarnania dividitur. Inde terra marique expugnabilis est. Nam & vada sunt stagno similiora, quam mari: & campus terrenus omnis operique facilis. Itaque multis simul locis aut subruti, aut ariete

Leucadis situs.

(r) *Leucadem* Gron. Crev.

decuſſi ruebant muri. Sed quam urbs ipſa obportuna obpugnantibus erat, tam inexpugnabiles hoſtium animi. Die ac nocte intenti reficere quaſſata muri, obſtruere, quæ patefacta ruinis erant; prœlia inpigre inire, & armis magis muros, quam ſe ipſos mœnibus, tutari. Diutiusque ſpe Romanorum obſidionem eam extraxiſſent, ni exſules quidam Italici generis, Leucade habitantes, ab arce milites accepiſſent. Eos tamen, ex ſuperiore loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro inſtructa, juſto prœlio aliquamdiu Leucadii ſuſtinuerunt. Interim & ſcalis capta multis locis mœnia, & per ſtragem lapidum ac ruinas tranſcenſum in urbem. Jamque ipſe legatus magno agmine circumvenerat pugnantes. Pars in medio cæſi; pars, armis abjectis, dediderunt ſeſe (*s*) victori. Et poſt dies paucos, audito prœlio, quod ad Cynoſcephalas pugnatum erat, omnes populi Acarnaniæ in deditionem legati venerunt.

U. c. 555. a. C. 197.

Acarnania pacata.

XVIII. Iisdem diebus, omnia ſimul inclinante fortuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo continentem regionem, (Peræam vocant) poſſeſſam a majoribus ſuis,

Rhodii Peræam recuperant

(s) *ſe* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197. Pausistratum prætorem cum octingentis Achæis peditibus, mille & nongentis fere armatis, ex vario genere auxiliorum conlectis, miserunt: Galli, & Pisuetæ, & Nisuetæ, & Tamiani, & Arei, ex Africa, & Laodiceni ex Asia erant. Cum his copiis Pausistratus Tendeba in Stratonicensi agro locum perobportunum, ignaris regiis, qui tenuerant, occupavit. In tempore & ad id ipsum excitum auxilium mille Achæi pedites cum centum equitibus supervenerunt. Theoxenus iis præerat. Dinocrates, regius præfectus, recuperandi castelli caussa, primo castra ad ipsa Tendeba movit, inde ad alterum castellum, item Stratonicensis agri: Astragon vocant. Omnibusque ex præsidiis, quæ multifariam disjecta erant, devocatis, & ab ipsa Stratonicea Thessalorum auxiliaribus, Alabanda, ubi hostes erant, ducere pergit. Nec Rhodii pugnam detrectaverunt. Atque, castris in propinquum conlatis, extemplo in aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, lævo Agrianas locat: in medium accipit contractos ex castellorum (Cares maxime erant) præsidiis: equites cornibus circumdat, & Cretensium auxiliares

Thracumque. Rhodii Achæos (*t*) dextro cornu, ſiniſtro mercenarios milites, lectam peditum manum, habuere; medios mixta ex pluribus gentibus auxilia: equites levisque armaturæ quod erat, cornibus circumjectum. Eo die ſteterunt tantum acies utræque ſuper ripam, qui tenui aqua interfluebat, torrentis: paucisque telis emiſſis, in caſtra receperunt ſeſe. Poſtero die eodem ordine inſtructi majus aliquanto prœlium, quam pro numero, edidere, pugnantium: nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme equites. Ceterum non numero tantum, nec armorum genere, ſed animis quoque paribus, & æqua ſpe pugnarunt. Achæi primi, torrente ſuperato, in Agrianas inpetum fecere; deinde tota prope curſu tranſgreſſa amnem acies eſt. Diu anceps pugna ſtetit. Numero Achæi mille & ipſi quadringentos loco expulere. Inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, uſque dum ordine & velut ſtipata phalanx conſiſtebat, moveri nequiverunt. Poſtquam, lævo latere nudato, circumjacere haſtas in venientem ex tranſverſo hoſtem conati ſunt, turbati extemplo tumultum primo

U. c. 555.
a. C. 197.

(t) *Rhodii Achæos* l. *Rhodia cohors* Gron. Crev.

U. c. 555. *a. C.* 197.

inter se fecerunt: terga deinde vertunt: postremo, abjectis armis, in præcipitem fugam effusi, Bargylias petentes fugerunt. Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodii, quantum diei superfuit secuti, receperunt se (*u*) ad castra. Satis constat, si confestim victores Stratoniceam petissent, recipi eam urbem sine certamine potuisse. Prætermissa ejus rei occasio est, dum in castellis vicisque Peraeæ recipiendis tempus teritur. Interim animi eorum, qui Stratoniceam præsidio obtinebant, confirmati sunt. Mox & Dinocrates cum iis, quæ prœlio supererant, copiis intravit muros. Nequidquam inde obsessa obpugnataque urbs est. Recipi, nisi aliquanto post, per Antiochum non potuit. Hæc in Thessalia, hæc in Achaia, hæc in Asia per eosdem dies ferme gesta.

Philippus Dardanos cædit.

XIX. Philippus quum audisset, Dardanos, transgressos fines ab contemtu concussi tum regni, superiora Macedoniæ evastare, quamvis toto prope orbe terrarum, undique se suosque profligante fortuna, urguebatur, tamen morte tristius ratus, Macedoniæ etiam possessione pelli, delectu raptim per

(u) *sese* Gron. Crev.

urbes Macedonum habito, cum ſex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pæoniæ inproviſo hoſtes obpreſſit. Magna multitudo hominum in prœlio, major prædandi cupidine palata per agros cæſa eſt. Quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem caſu pugnæ, in fines ſuos redierunt. Ea una expeditione non pro reliquo ſtatu fortunæ facta, refectis ſuorum animis, Theſſalonicam ſeſe recepit. Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne ſimul & cum Philippo foret bellandum; quam obportune, jam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus eſt ſuperatus. Nam, præterquam quod facilius cum ſingulis, quam ſi in unum ambo ſimul contuliſſent vires, bellatum eſt; Hiſpania quoque ſub idem tempus magno tumultu ad bellum conſurrexit. Antiochus quum, priore æſtate omnibus, quæ in Cœle-Syria ſunt, civitatibus Ptolemæi in ſuam poteſtatem redactis, in hiberna Antiochiam conceſſiſſet; nihilo quietiores poſtea res habuit. Omnibus enim regni viribus conniſus, quum ingentes copias terreſtres maritimasque comparaſſet, principio veris præmiſſis terra cum exercitu filiis duobus,

U. c. 555. a. C. 197.

Antiochi Syriæ regis molitiones.

U. c. 555. a. C. 197.

Ardye (*v*) ac Mithridate, juſſisque Sardibus ſe opperiri; ipſe cum claſſe centum tectarum navium, ad hoc levioribus navigiis cercuris que ac lembis ducentis, proficiſcitur: ſimul per omnem oram Ciliciæque & Cariæ tentaturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi eſſent; ſimul Philippum (necdum enim debellatum erat) exercitu navibusque adjuturus.

Legatio Rhodiorum ad Antiochum.

XX. Multa egregia Rhodii pro fide erga populum Romanum, proque univerſo nomine Græcorum, terra marique auſi ſunt: nihil magnificentius, quam quod ea tempeſtate, non territi tanta mole inminentis belli, legatos ad regem miſerunt Nephelida, (promontorium Ciliciæ eſt, inclitum fœdere antiquo Athenienſium) ſi eo non contineret copias ſuas, ſe obviam ituros; non ab odio ullo, ſed ne conjungi cum Philippo paterentur, & inpedimento eſſe Romanis liberantibus Græciam. Coraceſium eo tempore Antiochus operibus obpugnabat. Zephyrio, & Solis, & Aphrodiſiade, & Coryco, &, ſuperato Anemurio (promontorium id quoque Ciliciæ eſt) Selinunte recepto, omnibus his aliisque ejus oræ caſtellis, aut metu, aut voluntate, ſine certa-

(v) *Ardue* Gron. Crev.

certamine, in deditionem acceptis, Coracesium præter spem clausis portis tenebat eum. Ibi legati Rhodiorum auditi. Et quamquam ea legatio erat, quæ accendere regium animum posset, temperavit iræ: &, « legatos se » Rhodum missurum, » respondit, « iisque » mandaturum, ut renovarent vetusta jura, » cum ea civitate, sua majorumque suorum: » & vetarent eos adventum pertimescere re» gis, nihil his aut sociis eorum noxæ futu» rum fraudive. Nam, Romanorum amicitiam » se non violaturum, argumento & suam re» centem ad eos legationem esse, & senatus » honorifica in se decreta responsaque. » Tum forte legati redierant (x) ab Roma, comiter auditi dimissique, ut tempus postulabat, incerto adhuc adversus Philippum eventu belli. Quum hæc legati regis in concione Rhodiorum agerent, nuncius venit, debellatum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuncio accepto, Rhodiis, demto metu a Philippo omni, erat consilium obviam eundi classe Antiocho. Illam alteram curam non omiserunt, tuendæ libertatis civitatium sociarum Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho immi-

U. c. 555. a. C. 197.

Antiochi responsio.

(x) *redierunt* Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197.

nebat. Nam alias auxiliis juverunt, alias providendo ac præmonendo conatus hoſtis: cauſſaque libertatis fuerunt Cauniis (*y*), Myndiis, Halicarnaſſenſibus, Samiisque. Non operæ eſt perſequi, ut quæque acta in his locis ſint, quum ad ea, quæ proprie Romani belli ſunt, vix ſubficiam.

Attali mors & laudes.

XXI. Eodem tempore & Attalus rex, æger Thebis Pergamum advectus, moritur altero & ſeptuageſimo anno; quum quatuor & quadraginta annos regnaſſet. Huic viro, præter divitias, nihil ad ſpem regni fortuna dederat. His ſimul prudenter, ſimul magnifice utendo, effecit, primum ut ſibi, deinde ut aliis non indignus videretur regno. Victis deinde prœlio uno Gallis, quæ tum gens recenti adventu terribilior Aſiæ erat, regium adſcivit nomen, cujus magnitudini ſemper animum æquavit. Summa juſtitia ſuos rexit: unicam fidem ſociis præſtitit: uxorem ac liberos quatuor ſuperſtites habuit: mitis ac munificus amicis fuit: regnum adeo ſtabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam ſtirpem poſſeſſio ejus deſcenderit. Quum is ſtatus rerum in Aſia, Græciaque, & Macedonia

(y) *Cauneis* Gron. Crev.

esset, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania ulteriore coortum est bellum. M. Helvius eam provinciam obtinebat. Is literis senatum certiorem fecit, « Colcam & Luscinum regulos in armis esse. Cum Colca decem & septem oppida, cum Luscino validas urbes, Cardonem & Bardonem: & maritimam oram omnem, quæ nondum animos nudaverat, ad finitimorum motus consurrecturam. » His literis a M. (z) Sergio Prætore, cujus jurisdictio inter cives erat, recitatis, decreverunt Patres, ut, comitiis prætorum perfectis, cui prætori provincia Hispania obvenisset, is primo quoque tempore de bello Hispaniæ ad senatum referret.

U. c. 555. a. C. 197.

Motus in Hispania.

XXII. Sub idem tempus consules Romam venerunt. Quibus in æde Bellonæ senatum habentibus, postulantibusque triumphum ob res prospere bello gestas, C. Atinius Labeo & C. Ursanius tribuni plebis, ut separatim de triumpho agerent consules, postularunt. « Communem se relationem de ea re fieri non passuros, ne par honos in dispari merito esset. » Quumque Minucius utrique

Consulum alteri triumphus conceditur, alteri negatur.

(z) M'. Gron. Crev.

U. c. 555. a. C. 197. provinciam Italiam obtigiſſe diceret, communi animo conſilioque ſe & collegam res geſſiſſe; Cornelius adjiceret, Boios adverſus ſe tranſgredientes Padum, ut Inſubribus Cenomaniſque auxilio eſſent, depopulante vicos eorum atque agros collega, ad ſua tuenda averſos eſſe; Tribuni « res tantas bello geſſiſſe Cor» nelium fateri, ut non magis de triumpho » ejus, quam de honore Diis inmortalibus » habendo dubitari poſſit (*a*). Non tamen » nec illum, nec quemquam alium civem » tantum gratia atque opibus valuiſſe, ut, » quum ſibimet triumphum inpetraſſet, col» legæ eumdem honorem inpudenter petenti » daret. Q. Minucium in Liguribus levia » prœlia, vix digna dictu, feciſſe: in Gallia » magnum numerum militum amiſiſſe. » Nominabant etiam tribunos militum T. Juventium, & C. (*b*) Labeonem ejus fratrem, qui adverſa pugna cum multis aliis viris fortibus, civibus ac ſociis, cecidiſſent. « Oppi» dorum paucorum ac vicorum falſas, & in » tempus ſimulatas, ſine ullo pignore dedi» tiones factas eſſe. » Hæ inter conſules

(a) *poſſet* Gron. Crev.

(b) *Cn.* Gron. Crev.

tribunosque altercationes biduum tenuerunt; victique perseverantia tribunorum consules separatim retulerunt. U. c. 555. a. C. 197.

XXIII. C. (c) Cornelio omnium consensu decretus triumphus. Et Placentini Cremonensesque addiderunt favorem consuli, gratias agentes commemorantesque, obsidione se esse ab eo liberatos; plerosque etiam, quum apud hostes essent, servitute exceptos. Q. Minucius, tentata tantum relatione, quum adversum omnem senatum videret, in monte Albano se triumphaturum, & jure imperii consularis, & multorum clarorum virorum exemplo, dixit. C. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in magistratu triumphavit. *Cornelius in urbe;* Multa signa militaria tulit, multa Gallica spolia captivis carpentis transvexit: multi nobiles Galli ante currum traducti; inter quos, quidam, Hamilcarem ducem Pœnorum fuisse, auctores sunt. Ceterum magis in se convertit oculos Cremonensium Placentinorumque colonorum turba pileatorum, currum sequentium. Tulit triumpho ducenta triginta septem millia, quingentos æris, argenti bigati septuaginta novem millia. Septuagenos æris

(c) *Cn.* Gron.

U. c. 555. a. C. 197.

Minucius in monte Albano triumphat.

militibus divisit : duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minucius consul de Liguribus Boiisque Gallis in monte Albano triumphavit. Is triumphus, ut loco, & fama rerum gestarum, & quod sumtum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit ; ita signis, carpentisque, & spoliis ferme æquabat. Pecuniæ etiam prope par summa fuit : æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti. Militibus centurionibusque & equitibus item in singulos datum, quod dederat collega.

Comitia.

XXIV. Secundum triumphum consularia comitia habita. Creati consules L. Furius Purpureo & M. Claudius Marcellus. Prætores postero die facti, Q. Fabius Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M'. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu ejus anni literæ a T. Quinctio venerunt, se signis conlatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse : hostium exercitum fusum fugatumque. Hæ literæ prius in senatu a Sergio prætore, deinde ex auctoritate Patrum in concione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes

decretæ. Brevi poſt legati & a T. Quinctio & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam; ibique iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ ſenatus eſt habitus. Haud multa verba facta, quum Macedones, quæcumque ſenatus cenſuiſſet, id regem facturum eſſe, dicerent. Decem legati more majorum, quorum ex conſilio T. Quinctius imperator leges pacis Philippo daret, decreti; adjectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius & P. Villius eſſent, qui conſules provinciam Macedoniam obtinuiſſent. Coſanis eo die poſtulantibus, ut ſibi colonorum numerus augeretur, mille adſcribi juſſi: dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt P. Cornelium & Ti. Sempronium conſules hoſtis fuiſſet.

U. c. 555. a. C. 197.

Macedones legati Romæ.

XXV. Ludi Romani eo anno in circo ſcenaque ab ædilibus curulibus, P. Cornelio Scipione & Cn. Manlio Vulſone, & magnificentius, quam alias, facti, & lætius propter res bello bene geſtas ſpectati, totique ter inſtaurati: plebeii ſepties inſtaurati. Acilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. Ex argento multaticio tria ſigna ænea, Cereri, Liberoque, & Liberæ, poſuerunt. L. Furius

U. c. 556. a. C. 196.

L. Furio, M. Claudio Coss.

& M. Claudius Marcellus, consulatu inito quum de provinciis ageretur, & Italiam utrique provinciam senatus decerneret, ut Macedoniam cum Italia sortirentur, petebant. Marcellus, provinciæ cupidior, pacem simulatam ac fallacem dicendo, & rebellaturum, si exercitus inde deportatus esset, regem, dubios sententiæ Patres fecerat. Et forsitan obtinuissent consules, ni Q. Marcius Rex & C. Atinius Labeo, tribuni plebis, se intercessuros dixissent: ni prius ipsi ad plebem tulissent, vellent juberentne cum rege Philippo pacem esse. Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata est. Omnes quinque & triginta tribus, uti rogatæ, jusserunt. Et quo magis pacem ratam esse in Macedonia vulgo lætarentur, tristis ex Hispania nuncius adlatus effecit, vulgatæque literæ, « C. Sempronium » Tuditanum proconsulem in citeriore Hispa» nia prœlio victum: exercitum ejus fusum « fugatumque, & inlustres viros in acie ceci» disse. Tuditanum, cum gravi vulnere latum » ex prœlio, haud ita multo post exspirasse. » Consulibus ambobus Italia provincia cum his legionibus, quas superiores consules habuissent, decreta, & ut quatuor legiones novas

Pax cum Macedonibus.

Tristis nuncius ex Hispania.

ſcriberent : duas, quæ, quo ſenatus cenſuiſſet, mitterentur. Et T. Quinctius Flamininus cum duabus legionibus provinciam eodem exercitu obtinere juſſus : imperium ei prorogatum ſatis jam ante videri eſſe (*d*). *U. c. 556. a. C. 196.*

XXVI. PRÆTORES deinde provincias ſortiti, L. Apuſtius Fullo urbanam juriſdictionem, M'. Acilius Glabrio inter cives & peregrinos, Q. Fabius Buteo Hiſpaniam ulteriorem, Q. Minucius Thermus citeriorem, C. Lælius Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam. Q. Fabio Buteoni & Q. Minucio, quibus Hiſpaniæ provinciæ evenerant, conſules legiones ſingulas ex quatuor ab ſe ſcriptis, quas videretur, uti darent, decretum eſt; ſocium ac nominis Latini quaterna millia peditum, trecenos equites : hique primo quoque tempore in provincias ire juſſi. Bellum in Hiſpania quinto poſt anno exortum eſt, quam ſimul cum Punico bello fuerat finitum. Priuſquam hi prætores ad bellum prope novum, quia tum primum ſuo nomine, nullo Punico exercitu aut duce, ad arma ierant, proficiſcerentur, aut ipſi conſules ab urbe moverent; procurare, ut adſolet, pro- *Prodigia.*

(*d*) *eſſe* del. *Gron. Crev.*

U. c. 556
a. C. 196.

digia, quæ nunciabantur, jussi. L. Julius Sequestris, in Sabinos proficiscens, fulmine ipse equusque exanimati fuerant: ædes Feroniæ in Capenate de cœlo tacta erat: ad Monetæ duarum hastarum spicula arserant: lupus, Esquilina porta ingressus, frequentissima parte urbis, quum in forum decurrisset, Tusco vico atque Intemelio, per portam Capenam prope intactus evaserat. Hæc prodigia majoribus hostiis sunt procurata.

Lentulus urbem ovans ingreditur.

XXVII. Iisdem diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sempronium Tuditanum citeriorem Hispaniam obtinuerat, ovans ex senatusconsulto urbem est ingressus (*e*). Tulit præ se auri mille & quingenta quindecim pondo, argenti viginti millia, signati denarios (*f*) triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem triumphi spe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit: & his fornici-

(e) *cum ex senatusconsulto ovans urbem esset ingressus*; Gron. Crev.

(f) *denarium* Gron. Crev.

bus ſigna aurata inpoſuit. Hæc per hiemem ferme acta. Hibernabat eo tempore Athenis Quinctius, a quo quum multa ſocii peterent, Bœoti petierunt inpetraveruntque, ut hi, qui ſuæ gentis militaſſent apud Philippum, ſibi reſtituerentur. Id a Quinctio facile inpetratum; non quia ſatis dignos eos credebat, ſed quia, Antiocho rege jam ſuſpecto, favor conciliandus nomini Romano apud civitates erat. Reſtitutis, confeſtim adparuit, quam nulla inita apud Bœotos gratia eſſet. Nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque ipſi id a Quinctio & Romanis datum eſſet, miſerunt: & comitiis proximis Bœotarchen nullam aliam ob cauſſam Brachyllam quemdam, quam quod præfectus Bœotorum apud regem militantium fuiſſet, fecerunt; præteritis Zeuxippo, & Piſiſtrato, aliisque, qui Romanæ ſocietatis auctores fuerant. Id ægre & in præſentia hi paſſi, & in futurum etiam metum ceperunt, quum ad portas prope ſedente exercitu Romano ea fierent, quidnam ſe futurum eſſet, profectis in Italiam Romanis; Philippo ex propinquo ſocios adjuvante, & infeſto his, qui partis adverſæ fuiſſent.

U. c. 556. a. C. 196.

Brachyllas Bœotarcha.

U. c. 556.
a. C. 196.

XXVIII. Dum Romana arma propinqua habebant, tollere Brachyllam, principem fautorum regis, ſtatuerunt. Et tempore ad eam rem capto, quum in publico epulatus reverteretur domum temulentus, proſequentibus mollibus viris, qui joci cauſſa convivio celebri interfuerant; ab ſex armatis, quorum tres Italici, tres Ætolici erant, circumventus occiditur. Fuga comitum & quiritatio facta, & tumultus tota urbe diſcurrentium cum luminibus. Percuſſores proxima porta evaſerunt. Luce prima concio frequens, velut exſtante indicio, ad vocem præconis convocata in theatro erat. Palam ab ſuo comitatu & obſcœnis illis viris fremebant interfectum: animis autem Zeuxippum auctorem deſtinabant cædis. In præſentia placuit comprehendi eos, qui ſimul fuiſſent, quæſtionemque ex his haberi. Qui dum quæruntur, Zeuxippus, conſimili animo avertendi ab ſe criminis cauſſa in concionem progreſſus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos ſemiviros crederent; multaque in eam partem probabiliter argumentatus, quibus fidem apud quoſdam fecit, numquam, ſi conſcius eſſet, oblaturum ſe multitudini, mentionemve cæ-

dis, nullo laceſſente, facturum fuiſſe. Alii non dubitare, obviam eundo inpudenter criminis ſuſpicionem averti. Torti poſt paullo inſontes, quum ſcirent ipſi opinionem omnium, ea pro indicio uſi, Zeuxippum & Piſiſtratum nominaverunt: nullo adjecto, cur ſcire quidquam viderentur, argumento. Zeuxippus tamen cum Stratonida quodam nocte perfugit Tanagram, ſuam magis conſcientiam, quam indicium hominum nullius rei conſciorum, metuens. Piſiſtratus, ſpretis indicibus, Thebis manſit. Servus erat Zeuxippo, totius internuncius & miniſter rei; quem indicem Piſiſtratus timens, eo ipſo timore ad indicium protraxit. Literas ad Zeuxippum mittit, « ſervum » conſcium tolleret. Non tam idoneum ad » celandam rem eum videri ſibi, quam ad » agendam fuerit. » Has qui tulit literas, juſſit Zeuxippo dare quamprimum. Is, quia non ſibi conveniendi ejus copia fuit, ipſi illi ſervo, quem ex omnibus domino fidiſſimum credebat, tradidit: & adjecit, a Piſiſtrato de re magnopere pertinente ad Zeuxippum eſſe. Conſcientia ictus, quum extemplo traditurum eas adfirmaſſet, aperit. Perlectis literis, pavidus Thebas refugit. Et Zeuxippus quidem,

U. c. 556. a. C. 196.

U. c. 556.
a. C. 196.

fuga servi motus, Athenas, tutiorem exsilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliquæ quæstiones tormentis habitæ, & sumtum supplicium est.

Bœoti in Romanos efferati.

XXIX. EFFERAVIT ea cædes Thebanos Bœotosque omnes ad exsecrabile odium Romanorum; Zeuxippum principem gentis id facinus conscisse. Ad rebellandum neque vires, neque ducem habebant. Proximum bello quod erat, in latrocinium versi, alios hospites, alios vagos per hiberna milites, ad varios commeantes usus, excipiebant. Quidam in ipsis itineribus, ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta per fraudem deversoria (g) devecti deductique obprimebantur. Postremo non tantum odio, sed etiam aviditate prædæ, ea facinora faciebant: quia, negotiandi ferme caussa argentum in zonis habentes, in commeatibus erant. Quum primo pauci, deinde (h) in dies plures desiderarentur, infamis esse Bœotia omnis cœpit: & timidius, quam in hostico, egredi castris miles. Tum Quinctius legatos ad querendum de latrociniis per civitates mittit. Plurimi

(g) *diversoria* Gron. Crev.

(h) *dein* Gron. Crev.

pedites circa Copaidem paludem inventi : ibi ex limo eruta extractaque ex ſtagno cadavera, ſaxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. Multa facinora Acræphiæ & Coroneæ facta inveniebantur. Quinctius primo noxios tradi ſibi juſſit, & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. Quorum neutrum quum fieret, verbis tantum civitates excuſarent, nihil publico conſilio factum eſſe; miſſis Athenas & in Achaiam legatis, qui teſtarentur ſociis, juſto pioque bello ſe perſecuturum Bœotos, & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire juſſo, cum parte Coroneam circumſedit : evaſtatis prius agris, qua ab Elatia duo diverſa agmina iere. Hac perculſi clade Bœoti, quum omnia terrore ac fuga compleſſent, legatos mittunt : qui quum in caſtra non admitterentur, Achæi Athenienſesque ſupervenerunt. Plus auctoritatis Achæi habuerunt, deprecantes : ac, ni inpetraſſent pacem Bœotis, bellum ſimul gerere decreverunt. Per Achæos & (*i*) Bœotis copia adeundi adloquendique Romanum facta eſt, juſſisque tradere noxios,

U. c. 556. a. C. 196.

Pacem orare coguntur.

(i) *&* del. *Gron. Crev.*

U. c. 556. a. C. 196.

& multæ nomine triginta talenta conferre, pax data, & ab obpugnatione recessum.

Leges pacis cum Philippo.

XXX. Post paucos dies decem legati ab Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has leges est. « Omnes Græcorum civitates, quæ in Europa, quæque in » Asia essent, libertatem ac suas leges habe» rent. Quæ earum sub ditione Philippi fuis» sent, præsidia ex his Philippus deduceret: » his, quæ in Asia essent, Euromo, Pedasis» que, & Bargyliis, & Iasso, & Myrina, & » Abydo, & Thaso, (*k*) & Perintho : eas » quoque enim placere liberas esse. De Cia» norum libertate, Quinctius Prusiæ Bithy» norum regi scriberet, quid senatui & decem » legatis placuisset. Captivos transfugasque » reddere Philippum Romanis, & naves omnes » tectas tradere, quin & regiam unam inha» bilis prope magnitudinis, quam sexdecim » versus remorum agebant. Ne plus quingen» tis armatorum haberet, neve elephantum » ullum. Bellum extra Macedoniæ fines ne » injussu senatus gereret. Mille talentum daret » populo Romano : dimidium præsens, dimi» dium pensionibus decem annorum. » Valerius Antias, quaternum millium pondo argenti vecti-

(k) *Thasso* Gron. Crev.

vectigal in decem annos, triginta quaterna millia pondo, & ducenta, præſens viginti millia pondo. Idem nominatim adjectum ſcribit, ne cum Eumene, Attali filio, (novus is tum rex erat) bellum gereret. In hæc obſides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adjicit Valerius Antias, Attalo abſenti Æginam inſulam elephantosque dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariæ atque alias urbes, quas Philippus tenuiſſet: Athenienſibus inſulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum. *U. c. 556. a. C. 196.*

XXXI. OMNIBUS Græciæ civitatibus hanc pacem adprobantibus, ſoli Ætoli id decretum decem legatorum clam muſſantes carpebant. « Literas inanes vana ſpecie libertatis adumbratas eſſe. Cur enim alias Romanis tradi urbes, nec nominari eas, alias nominari, & ſine traditione juberi liberas eſſe? niſi ut, quæ in Aſia ſint, liberentur, longinquitate ipſa tutiores: quæ in Græcia ſint, ne nominatæ intercipiantur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade. » Nec tota ex vano criminatio erat. Dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in ſenatusconſulto, *Ætolorum querelæ.*

U. c. 556. a. C. 196.

quo missi decem legati ab urbe erant, ceteræ Græciæ atque Asiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quod tempora reipublicæ postulassent, id e republica fideque sua facere, statuere jussi erant. Antiochus rex erat quem transgressurum in Europam, quum primum ei res suæ placuissent, non dubitabant. Ei tam obportunas ad occupandum patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum trajecit. Ibi consilia decem legatorum tractabantur. Idemtidem Quinctius, « liberandam » omnem Græciam, si Ætolorum linguas » retundere, si veram caritatem, majestatem, » apud omnes nominis Romani vellent esse: » si fidem facere, ad liberandam Græciam, non » ad transferendum a Philippo ad se imperium, » se mare rrajecisse. » Nihil contra ea de libertate urbium alii dicebant. Ceterum « ipsis » tutius esse, manere paullisper sub tutela » præsidii Romani, quam pro Philippo An» tiochum dominum accipi. » Postremo ita decretum est: « Corinthus redderetur Achæis, » ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: » Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec » cura de Antiocho decessisset. »

Consultatio de liberanda Græcia.

XXXII. ISTHMIORUM ſtatum ludicrum aderat; ſemper quidem & alias frequens, quum propter ſpectaculi ſtudium inſitum genti, quo certamina omnis generis artium, viriumque, ac pernicitatis viſuntur; tum quia propter obportunitatem loci, per duo diverſa maria, omnium Græcorum undique conventus erat. Sed exſpectatione erecti, qui deinde ſtatus futurus Græciæ, quæ ſua fortuna eſſet: alii non taciti ſolum opinabantur, ſed ſermonibus etiam ſerebant (*l*). Romani ad ſpectaculum conſederunt, & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam, unde ſollemni carmine ludicrum indici ſolet, proceſſit, &, tuba ſilentio facto, ita pronunciat: SENATUS ROMANUS (*m*) ET T. QUINCTIUS IMPERATOR, PHILIPPO REGE MACEDONIBUSQUE DEVICTIS, LIBEROS, INMUNES, SUIS LEGIBUS ESSE JUBET CORINTHIOS, PHOCENSES, LOCRENSESQUE OMNES, ET INSULAM EUBŒAM, ET MAGNETAS, THESSALOS, PERRHÆBOS, (*n*) ACHÆOS PHTHIOTAS. Percenſuerat omnes gentes,

U. c. 556. a. C. 196.

Iſthmii ludi.

Libertas Græciæ promulgata.

(l) *ferebant* Gron. Crev.

(m) *Populusque Romanus* Gron. Crev.

(n) *Perrabos* Gron.

U. c. 556. a. C. 196.

quæ ſub ditione Philippi regis fuerant. Audita voce præconis, majus gaudium fuit, quam quod univerſum homines caperent. Vix ſatis credere ſe quiſque audiſſe: alii alios intueri, mirabundi velut ſomnii vanam ſpeciem: quod ad quemque pertineret, ſuarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Revocatus præco, quum unusquiſque non audire, ſed videre libertatis ſuæ nuncium averet, iterum pronunciaret eadem. Tum ab certo jam gaudio tantus cum clamore plauſus eſt ortus, totiesque repetitus, ut facile adpareret, nihil omnium bonorum multitudini gratius, quam libertatem eſſe. Ludicrum deinde ita raptim peractum eſt, ut nullius nec animi, nec oculi ſpectaculo intenti eſſent. Adeo unum gaudium præoccupaverat omnium aliarum ſenſum voluptatum.

XXXIII. Ludis vero dimiſſis, curſu prope omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut, ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniſcosque jacientium, haud procul periculo fuerit. Sed erat trium ferme & triginta annorum; & quum robur juventæ, tum gaudium ex tam inſigni gloriæ fructu, vires ſuppeditabant;

Nec præſens omnium modo effuſa lætitia eſt; ſed per multos dies gratis & cogitationibus, & ſermonibus revocata : « Eſſe aliquam in » terris gentem, quæ ſua inpenſa, ſuo labore » ac periculo bella gerat pro libertate alio» rum : nec hoc finitimis, aut propinquæ » vicinitatis hominibus, aut terris continenti » junctis præſtet : maria trajiciat, ne quod » toto orbe terrarum injuſtum imperium ſit, » & ubique jus, fas, lex potentiſſima ſint. » Una voce præconis liberatas omnes Græciæ » atque Aſiæ urbes. Hoc ſpe concipere, au» dacis animi fuiſſe : ad effectum adducere, » virtutis & fortunæ ingentis. » *U. c. 556. a. C. 196.*

XXXIV. Secundum iſta jam Quinctius & decem legati legationes regum, gentium, civitatiumque audivere. Primi omnium regis Antiochi vocati legati ſunt. His eadem, quæ fere Romæ erant, verba ſine fide rerum jactata. Nihil jam perplexe, ut ante, quum dubiæ res incolumi Philippo erant, ſed aperte pronunciatum, ut excederet Aſiæ urbibus, quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuiſſent. Abſtineret liberas, omneſque Græcas. Ante omnia denunciatum, ne in Europam aut ipſe tranſiret, aut copias trajiceret. Di- *Legationes regum, gentium civitatium.*

U. c. 556. a. C. 196.

missis regis legatis, conventus gentium civitatiumque est haberi cœptus: eoque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorum civitates nominatim pronunciabant. Orestis, (Macedonum ea gens est) quod primi ab rege defecissent, suæ leges redditæ. Magnetes, & Perrhæbi, & Dolopes, liberi quoque pronunciati. Thessalorum genti, præter libertatem concessam, Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Ætolos de Pharsalo & Leucade postulantes, ut ex fœdere sibi restituerentur, ad senatum rejecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant adjecta, decreti auctoritate his contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, & Heræa (Pelopponesi & ipsa urbs est) reddita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni regi, Attali filio, dabant. Dissentiente Quinctio, venit res in arbitrium senatus: senatus libertatem his civitatibus dedit, Carysto adjecto. Pleurato Lycus & Parthini dati: Illyriorum utraque gens sub ditione Philippi fuerat. Amynandrum tenere jusserunt castella, quæ per belli tempus Philippo capta ademisset.

XXXV. Dimisso conventu, decem legati, partiti munia inter se, ad liberandas suæ quisque regionis civitates discesserunt : P. Lentulus Bargylias, L. Stertinius Hephæstiam & Thasum (*o*) & Thraciæ urbes, P. Villius & L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cornelius ad Philippum. Qui, de minoribus rebus editis mandatis, percunctatus, si consilium non utile solum, sed etiam salutare, admittere auribus posset, quum rex gratias quoque se acturum diceret, si quid, quod in rem suam esset, expromeret, magnopere ei suasit, quoniam pacem inpetrasset, ad societatem amicitiamque petendam mitteret Romam legatos; ne, si quid Antiochus moveret, exspectasse, & temporum obportunites captasse ad bellandum, videri posset. Ad Tempe Thessalica Philippus est conventus. Qui quum se missurum extemplo legatos respondisset, Cornelius Thermopylas, ubi frequens Græciæ statis diebus esse solet conventus, (Pylaicum adpellant) venit : Ætolos præcipue monuit, ut constanter & fideliter in amicitia populi Romani permanerent. Ætolorum principes alii interquesti sunt, quod non

U. c. 556. a. C. 196.

Cn. Cornelius Philippum convenit.

Mox adit concilium Ætolorum

(*o*) *Thassum* Gron. Crev.

U. c. 556
a. C. 196

idem erga suam gentem Romanorum animus esset post victoriam, qui in bello fuisset: alii ferocius incusarunt, exprobraruntque, « Non modo vinci sine Ætolis Philippum, sed » ne transire quidem in Græciam Romanos » potuisse. » Adversus ea respondere (ne in altercationem excederet res) quum supersedisset Romanus; « omnia eos æqua inpetra» turos, si Romam misissent, » dixit. Itaque ex auctoritate ejus decreti legati sunt. Hunc finem bellum cum Philippo habuit.

Servorum conjuratio in Etruria.

XXXVI. Quum hæc in Græcia Macedoniaque & Asia gererentur, Etruriam infestam prope conjuratio servorum fecit. Ad quærendam obprimendamque eam M'. Acilius prætor, cui inter cives peregrinosque jurisdictio obtigerat, cum una ex duabus legione urbana missus, alios jam congregatos pugnando vicit; ex his multi occisi, multi capti: alios verberatos crucibus adfixit, qui principes conjurationis fuerant: alios dominis restituit. Consules in provincias profecti sunt. Marcellum

Boii Romanos cædunt

Boiorum ingressum fines, fatigato per diem totum milite via facienda, castra in tumulo quodam ponentem, Corolamus, regulus Boiorum, cum magna manu adortus, ad tria

millia hominum occidit : & inluſtres viri aliquot in illo tumultuario prœlio ceciderunt, inter quos præfecti ſocium, T. (*p*) Sempronius Gracchus, M. Junius Silanus; & tribuni militum de legione ſecunda, A. Ogulnius & P. Claudius. Caſtra tamen ab Romanis inpigre permunita retentaque, quum hoſtes a proſpera pugna nequidquam obpugnaſſent. Stativis deinde eiſdem per dies aliquot ſeſe tenuit, dum & ſaucios curaret, & a tanto terrore animos militum reficeret. Boii, ut eſt gens minime ad (*q*) moræ tædium patiens, in caſtella ſua vicosque dilapſi ſunt. Marcellus, Pado confeſtim trajecto, in agrum Comenſem, ubi Inſubres, Comenſibus ad arma excitis, caſtra habebant, ducit legiones. In ipſo itinere prœlium committunt : & primo adeo acriter invaſerunt, ut anteſignanos inpulerint. Quod ubi animadvertit, veritus ne moti ſemel pellerentur, cohortem Marſorum obpoſuit : & equitum Latinorum omnes turmas in hoſtem emiſit. Quorum quum primus ſecundusque inpetus retudiſſet inferentem ſe ferociter hoſtem, confirmata & reliqua acies

U. c. 556. a. C. 196.

Victoria Marcelli de Inſubribus.

(p) *Ti* Gron. Crev.

(q) *ob* Gron. Crev.

U. c. 556. a. C. 196. Romana restitit primo, deinde signa acriter intulit. Nec ultra sustinuerunt certamen Galli, quin terga verterent, atque effuse fugerent. In eo prœlio supra quadraginta millia hominum cæsa, Valerius Antias scribit: & quingenta septem signa militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Jovi donum in æde positum scribit. Castra eo die Gallorum expugnata direptaque: & Comum oppidum intra dies paucos captum. Castella inde duodetriginta ad consulem defecerunt. Id quoque inter scriptores ambigitur, utrum in Boios prius, an Insubres, consul exercitum induxerit, adversamque prospera pugna obliteraverit: an victoria, ad Comum parta, deformata clade in Boiis accepta sit.

XXXVII. Sub hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter consul per tribum Sappiniam in Boios venit. Jam castro Mutilo adpropinquabat, quum, veritus ne intercluderetur simul a Boiis Liguribusque, eadem via, qua adduxerat, reduxit, & magno circuitu per aperta, eaque (r) tuta loca, ad

(r) *eoque* Gron. Crev.

collegam pervenit. Dein junctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsinam oppidum populantes peragraverunt. Ea urbs, ceteraque castella, & Boii fere omnes, præter juventutem, quæ prædandi caussa in armis erat, (tunc in devias silvas recesserat) in deditionem (s) venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boii neglegentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur, inproviso adgressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. Quos non adepti, Pado repente navibus trajecto, Lævos Libuosque quum pervastassent, redeuntes inde Ligurum extremo fine, cum agresti præda, in agmen incidunt Romanum. Celerius prœlium acriusque commissum, quam si tempore locoque ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Ibi, quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, adparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ, avidi pugnarunt Romani, ut vix nuncium cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas, consulum literis Romam adlatis, supplicatio in triduum decreta est. Brevi post Marcellus Romam venit, triumphusque ei

U. c. 556. a. C. 196.

Uterque Cos. Boiorum agros populatur.

Vincuntur acie Boii.

(s) *ditionem* Gron. Crev.

U. c. 556. a. C. 196.

Marcellus Cos. triumphat.

magno consensu Patrum est decretus. Triumphavit in magistratu de Insubribus Comensibusque. Boiorum triumphi spem collegæ reliquit: quia ipsi proprie adversa pugna in ea gente evenerat, collegæ secunda. Multa spolia hostium captivis carpentis traducta, multa militaria signa lata, æris trecenta viginti millia, argenti bigati ducenta triginta quatuor millia. In pedites singulos dati octingenti æris: triplex equiti centurionique.

Antiochus Asiam occupare nititur.

XXXVIII. EODEM anno Antiochus rex, quum hibernasset Ephesi, omnes Asiæ civitates in antiquam imperii formulam redigere est conatus: reliquas quidem, aut quia locis planis positæ erant, aut quia parum mœnibus armisque ac juventuti fidebant, haud difficulter jugum accepturas. Smyrna & Lampsacus libertatem usurpabant: periculumque erat, ne, si concessum his foret, quos in Theba (*t*) Smyrnam in Æolide Ioniaque, Lampsacum in Hellesponto, aliæ urbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnam obsidendam misit: &, quæ Abydi copiæ erant, præsidio tantum modico relicto, duci ad Lampsacum obpugnandum jussit. Nec

(t) *in Theba* l. *metuebat* Gron.

vi tantum terrebat : ſed, per legatos leniter adloquendo caſtigandoque temeritatem & pertinaciam, ſpem conabatur facere, brevi, quæ peterent, habituros; ſed quum ſatis & ipſis, & omnibus aliis adpareret, ab rege inpetratam eos libertatem, non per occaſionem raptam, habere. Adverſus quæ reſpondebant, « Nihil neque mirari, neque ſuccenſere Antio» chum debere, ſi ſpem libertatis differri non « ſatis æquo animo paterentur. » Ipſe initio veris, navibus ab Epheſo profectus, Helleſpontum petit : terreſtres copias Madytum trajicit, Cherſoneſi urbem : terreſtri navalem exercitum junxit. Et, quia clauſerant portas, circumdedit mœnia armatis, & jam opera admoventi, deditio eſt facta : idem metus tum incolentes alias Cherſoneſi urbes in deditionem dedit. Lyſimachiam inde omnibus ſimul navalibus terreſtribusque copiis venit. Quam quum deſertam ac ſtratam prope ruinis inveniſſet, (ceperant autem, direptamque incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum reſtituendi nobilem urbem, & loco ſitam obportuno, cepit. Itaque omni cura ſimul eſt adgreſſus & tecta, murosque reſtituere, & partim redimere ſervientes

U. c. 556. a. C. 196.

Cherſoneſum occupat

U. c. 556. a. C. 196.

Lysimachiam restituit.

Lysimachienses, partim fuga sparsos per Hellespontum Chersonesumque conquirere contrahereque: partim novos colonos, spe commodorum proposita, adscribere, & omni modo frequentare. Simul ut Thracum submoveretur metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ est profectus: partem navalesque socios omnes reliquit in operibus reficiendæ urbis.

Legatorum Rom. cum Antiocho conloquium.

XXXIX. Sub hoc tempus & L. (*u*) Cornelius, missus ab senatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumque reges certamina, Selymbriæ substitit: & decem legatorum P. Lentulus a Bargyliis, P. Villius & L. Terentius a Thasso, Lysimachiam petierunt. Eodem & a Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia post paucos dies Antiochus convenerunt. Primus congressus cum legatis, & deinceps invitatio benigna & hospitalis fuit. Ut de mandatis statuque præsenti Asiæ agi cœptum est, animi exasperati sunt. Romani, omnia acta ejus, ex quo tempore e Syria classe solvisset, displicere senatui, non dissimulabant, restituique Ptolemæo civitates omnes, quæ ditionis ejus fuissent, æquum

(u) C. Gron.

censebant. « Nam quod ad eas civitates adti- *U. c. 556. a. C. 196.*
» neret, quas a Philippo possessas Antiochus
» per occasionem, averso Philippo in Romanum bellum, intercepisset, id vero ferendum non esse, Romanos per tot annos terra marique tanta pericula ac labores exhausisse, Antiochum belli præmia habere. » Sed ut in Asiam adventus ejus dissimulari ab Romanis, tamquam nihil ad eos pertinens, potuerit; quod jam etiam in Europam omnibus navalibus terrestribusque copiis transierit, quantum a bello aperto Romanis abesse? Illum quidem, etiamsi in Italiam trajiciat, negaturum. »

XL. Ad ea rex, « Satis jam ante videre se, Romanos inquirere, quid regi Antiocho faciendum; at, quousque terra marique progrediendum fuerit ipsis, non cogitare. » Asiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Romanus faciat. Quod ad Ptolemæum adtineat, cui ademtas civitates querantur; sibi cum Ptolemæo & amicitiam esse, & id agere se, ut brevi etiam adfinitas jungatur. Nec ex Philippi quidem

U. c. 556.
a. C. 196.

» adversa fortuna spolia ulla se petisse : aut adversus Romanos in Europam trajecisse, ****** fuerit, (quo victo omnia, quæ illius fuissent, jure belli Seleuci facta sint) existimare suæ ditionis esse. Occupatis majoribus suis rerum aliarum alia cura, primo quædam ex his Ptolemæum, deinde & Philippum, usurpando aliena possedisse : sicut quædam ex proxima Thracia, quæ indubitate Lysimachi fuerint. Ad ea facienda in antiquum venisse : & Lysimachiam, deletam Thracum inpetu, de integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni habeat. »

Re infecta disceditur.

XLI. His disceptationibus per dies aliquot habitis, rumor sine ullo satis certo auctore adlatus de morte Ptolemæi regis, ut nullus exitus inponeretur sermonibus. Nam dissimulabat pars utraque se audisse ; & L. Cornelius, cui legatio ad duos reges, Antiochum Ptolemæumque, mandata erat, spatium modici temporis ad conveniendum Ptolemæum petebat : ut, priusquam moveretur aliquid in nova possessione regni, perveniret in Ægyptum ; & Antiochus suam fore Ægyptum, si tum occasio esset, censebat. Itaque, dimissis Romanis, relictoque Seleuco filio cum terrestri-

restribus copiis ad restituendam, ut instituerat, Lysimachiam, ipse omni classe navigans Ephesum, legatis ad Quinctium missis, qui ad fidem de societate agerent, oram Asiæ legens, pervenit in Lyciam: Patarisque cognito, vivere Ptolemæum, navigandi quidem in Ægyptum omissum consilium est. Cyprum nihilominus tendens, quum Chelidonium promontorium superasset, paullisper seditione remigum est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Inde profectum eum ad capita (quæ vocant) Sari fluminis fœda tempestas oborta prope cum omni classe demersit. Multæ naves ejectæ: multæ ita haustæ mari, ut nemo in terram enaverit. Magna vis hominum ibi interiit, non remigum tantum militumque ignotorum, sed etiam insignium amicorum. Conlectis reliquiis naufragii, quum res non in eo esset, ut Cyprum tentaret, minus opulento agmine, quam profectus erat, Seleuciam redit. Ibi subduci navibus jussis (jam enim & (x) hiems instabat) ipse in hiberna Antiochiam processit. In hoc statu regum erant res.

U. c. 556. a. C. 196.

(x) & del. *Gron. Grev.*

U. c. 556. a. C. 196.

Triumviri epulones.

XLII. Romæ eo primum anno triumviri epulones facti, C. Licinius Lucullus tribunus, qui legem de creandis his tulerat, P. Manlius, & P. Porcius (y) Læca. His triumviris, item ut pontificibus, lege datum togæ prætextæ habendæ jus. Sed magnum certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio. Pecunia opus erat, quod ultimam pensionem pecuniæ in bellum conlatæ persolvere placuerat privatis. Quæstores ab auguribus pontificibusque, (z) quod stipendium per bellum non contulissent, petebant. Ab sacerdotibus tribuni nequidquam adpellati, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices, novique in eorum locum subfecti, M. Marcellus consul in locum C. Sempronii Tuditani, qui prætor in Hispania decesserat: & L. Valerius in locum M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus est admodum adolescens, priusquam ullum magistratum caperet: nec eo anno, augur in ejus

Tributum a sacerdotibus solutum.

(y) *Lucullus*, *P. Manlius q. l. d. c. h. t. & P. Porcius Læca.* Gron. *P. Manlius* del. *Crev.*

(z) *pontificibus* Gron. Crev.

locum eſt ſubfectus. Comitia inde conſularia habita a M. Marcello conſule. Creati conſules L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Prætores inde facti C. Fabricius Luſcinus, C. Atinius Labeo, Cn. Manlius Vulſo, Ap. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Læca. Ædiles curules, M. Fulvius Nobilior & C. Flaminius, tritici decies centum millia binis æris populo diviſerunt: id C. Flaminii honoris cauſſa ipſius, patrisque, advexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam ejus communicaverat cum collega. Ludi Romani & adparati magnifice ſunt, & ter toti inſtaurati. Ædiles plebis, Cn. Domitius Ahenobarbus (*a*) & C. Scribonius Curio (*b*), multos pecuarios ad populi judicium adduxerunt: tres ex his condemnati ſunt; ex eorum multaticia pecunia ædem in inſula Fauni fecerunt. Ludi plebeii (*c*) per biduum inſtaurati, & epulum fuit ludorum cauſſa.

U. c. 556. a. C 196.

Comitia.

XLIII. L. Valerius Flaccus & M. Porcius, quo die magiſtratum inierunt, de provinciis quum ad ſenatum retuliſſent, Patres cenſue-

U. c. 557. a. C. 195.

L. Valerio, M Porcio Coſſ Provinciæ.

(a) *Ænobarbus* Gron.

(b) add. *Maximus* Gron. Crev.

(c) *plebis* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195. runt, « Quum in Hispania tantum glisceret » bellum, ut jam consulari & duce & exer» citu opus esset, placere, consules Hispa» niam citeriorem & Italiam provincias aut » comparare inter se, aut sortiri. Utri Hispa» nia provincia evenisset, eum duas legiones » & quinque millia socium Latini nominis, & » quingentos equites secum portare, & naves » longas viginti ducere. Alter consul duas » legiones scriberet. His Galliam provinciam » obtineri satis esse, fractis proximo anno » Insubrium & Boiorum animis. » Cato Hispaniam, Valerius Italiam est sortitus. Prætores deinde provincias sortiti, C. Fabricius Luscinus urbanam, C. Atinius Labeo peregrinam, Cn. Manlius Vulso Siciliam, Ap. Claudius Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Læca Pisas, ut ab tergo Liguribus esset : P. Manlius in Hispaniam citeriorem adjutor consuli datur. T. Quinctio, suspectis non solum Antiocho & Ætolis, sed etiam Nabide Lacedæmoniorum tyranno, prorogatum in annum imperium est, duas legiones ut haberet. In eas si quid supplementi opus esset, consules scribere, & mittere in Macedoniam jussi. Ap. Claudio præter legionem, quam Q. Fabius

habuerat, duo millia peditum & ducentos equites novos conſcribere permiſſum. Par numerus peditum equitumque novorum P. Manlio in citeriorem Hiſpaniam decretus: & legio eadem, quæ fuerat ſub Minucio prætore, data. Et P. Porcio Læcæ ad Etruriam circa Piſas duo millia peditum & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatum imperium Sempronio Longo. *U. c. 557. a. C. 195.*

XLIV. PROVINCIIS ita diſtributis, conſules, priuſquam ab urbe proficiſcerentur, ver ſacrum ex pontificum juſſu fecere, quod A. Cornelius Mammula prætor voverat de ſenatus ſententia populique juſſu, Cn. Servilio, C. Flaminio conſulibus. Annis poſt uno & viginti factum eſt, quam votum. Per eoſdem dies C. Claudius, Ap. filius, Pulcher augur in Q. Fabii Maximi locum, qui priore anno mortuus erat, lectus inauguratusque eſt. Mirantibus jam vulgo hominibus, quod Hiſpania moviſſet, bellum neglegi, literæ a Q. Minucio adlatæ ſunt, « Se ad Turbam oppi» dum cum Budare & Beſaſide, imperatori» bus Hiſpanis, ſignis conlatis proſpere pu» gnaſſe : duodecim millia hoſtium cæſa : » Budarem imperatorem captum : ceteros *Ver ſacrum faciunt Coſſ.* *Victi a Q. Minucio Hiſpani.*

U. c. 557. a. C. 195.

» fusos fugatosque. » His literis lectis, minus terroris ab Hispanis erat, unde ingens bellum exspectatum fuerat. Omnes curæ, post adventum utique decem legatorum, in Antiochum regem conversæ. Hi, expositis prius, quæ cum Philippo acta essent, & quibus legibus data pax, non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. « Ingenti classe, » egregio terrestri exercitu, in Europam eum » trajecisse. Nisi avertisset vana spes, ex va» niore rumore orta, Ægypti invadendæ, » mox bello Græciam arsuram fuisse. Neque » enim ne Ætolos quidem quieturos, quum » ingenio inquietam, tum iratam Romanis » gentem. Hærere & aliud in visceribus Græ» ciæ ingens malum; Nabin, nunc Lacedæ» moniorum, mox, si liceat, universæ Græ» ciæ futurum tyrannum : avaritia & crudeli» tate omnes fama celebratos tyrannos æquan» tem. Cui si Argos, velut arcem Pelopon» neso inpositam, tenere liceat, deportatis in » Italiam Romanis exercitibus, nequidquam » liberatam a Philippo Græciam fore, pro » rege, si nihil aliud, longinquo vicinum » tyrannum dominum habituram. »

XLV. Hæc quum jam ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per se ipsos explorata referrent, audirent (*d*) majores; quod ad Antiochum adtineret, maturanda his, quum rex quacumque de caussa in Syriam concessisset, de tyranno consultatio visa est. Quum diu disceptatum esset, utrum jam caussæ satis videretur, cur decerneretur, an permitterent T. Quinctio: quod ad Nabin Lacedæmonium adtineret, faceret, quæ e republica censeret esse, permiserunt; eam rem esse rati, quæ maturata dilatave non tam magni momenti ad summam rem populi Romani esset. Magis id animadvertendum esse, quid Hannibal & Carthaginienses, si cum Antiocho ortum foret bellum, acturi essent. Adversæ Hannibali factionis homines principibus Romanis, amicis quisque suis, idemtidem scribebant, « Nuncios literasque ab Hannibale ad Antiochum » missas, & ab rege ad eum clam legatos » venisse. Ut feras quasdam numquam mitescere; sic inmitem, inplacabilem ejus viri » animum esse. Marcescere otio situque civitatem, queri eum, & inertia operis; nec » sine armorum sonitu excitari posse. » Hæc

U. c. 557. a. C. 195.

Hannibal & Carthaginienses suspecti.

(*d*) *audirentur* Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

probabilia memoria prioris belli, per unum illum non magis gesti, quam moti, faciebat. Irritaverat etiam recenti facto multorum potentium animos.

Judices Carthagine ex perpetuis annui facti, Hannibalis opera.

XLVI. Judicum ordo Carthagine ea tempestate dominabatur; eo maxime, quod iidem perpetui judices erant. Res, fama, vitaque omnium in illorum potestate erat. Qui unum ejus ordinis, idem omnes adversos habebat; nec accusator apud judices infensos deerat. Horum in tam inpotenti regno (neque enim civiliter nimiis opibus utebantur) prætor factus Hannibal vocare ad se quæstorem. Idem pro nihilo habuit. Nam & adversæ factionis erat: &, quia ex quæstura in judices, potentissimum ordinem, referebantur, jam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimvero indignum id ratus Hannibal, viatorem ad prehendendum quæstorem misit: subductumque in concionem, non ipsum magis, quam ordinem judicum, præ quorum superbia atque opibus nec leges quidquam essent, nec magistratus, accusavit. Et, ut secundis auribus accipi orationem animadvertit, & infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum, legem extemplo pro-

mulgavit, pertulitque, « Ut in ſingulos annos » judices legerentur, ne quis biennium con- » tinuum judex eſſet. » Ceterum quantam eo facto ad plebem inierat gratiam, tantum magnæ partis principum obſendebat animos. Adjecit aliud, quod (*e*), bono publico, ſibi proprias ſimultates inritavit. Vectigalia publica partim neglegentia dilabebantur; partim prædæ ac diviſui principum quibuſdam & magiſtratibus erant: quin & pecunia, quæ in ſtipendium Romanis ſuo quoque anno penderetur, deerat, tributumque grave privatis inminere videbatur.

U. c. 557. a. C. 195.

Ærarii inopiæ medetur Hannibal.

XLVII. Hannibal poſtquam, vectigalia quanta terreſtria maritimaque eſſent, & in quas res erogarentur, animadvertit, & quid eorum ordinarii reipublicæ uſus conſumerent, quantum peculatus averteret; omnibus reſiduis pecuniis exactis, tributo privatis remiſſo, ſatis locupletem rempublicam fore ad vectigal præſtandum Romanis, pronunciavit in concione, & præſtitit promiſſum. Tum vero iſti, quos paverat per aliquot annos publicus peculatus, velut bonis ereptis, non furto eorum manibus extorto, infenſi & irati Ro-

(e) *quo* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

Romani Carthaginem legatos mittunt ad accusandum Hannibalem.

manos in Hannibalem, & ipsos caussam odii quærentes, instigabant. Itaque, diu repugnante Scipione Africano, quia parum ex populi Romani dignitate esse ducebat, subscribere odiis accusationibusque Hannibalis, & factionibus Carthaginiensium inserere publicam auctoritatem, nec satis habere bello vicisse Hannibalem, nisi velut accusatores calumniam in eum jurarent, ac nomen deferrent, tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem mitterentur, qui apud senatum eorum arguerent, Hannibalem cum Antiocho rege consilia belli faciendi inire. Legati tres missi, C. Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo. Qui quum venissent, ex consilio inimicorum Hannibalis, quærentibus caussam adventus dici jusserunt; venisse ad controversias, quæ cum Masinissa rege Numidarum Carthaginiensibus essent, dirimendas. Id creditum vulgo. Hannibalem unum se peti ab Romanis non fallebat; & ita pacem Carthaginiensibus datam esse, ut inexpiabile bellum adversus se unum maneret. Itaque cedere tempori & fortunæ statuit; &, præparatis jam omnibus ante ad fugam, obversatus eo die in foro avertendæ suspicionis

caussa, primis tenebris vestitu forensi ad portam cum duobus comitibus ignaris consilii est egressus. *U. c. 557. a. C. 195.*

Aufugit Hannibal.

XLVIII. Quum equi, quo in loco jussi erant, præsto fuissent, nocte via cita regionem quamdam agri Vocani transgressus, postero die mane inter Achollam & Thapsum ad suam turrim pervenit. Ibi eum parata instructaque remigio excepit navis. Ita Africa Hannibal excessit, sæpius patriæ, quam suorum eventus miseratus. Eo die in Cercinam insulam trajecit. Ubi quum in portu naves aliquot onerarias cum mercibus invenisset, & ad egressum eum e nave concursus salutantium esset factus; percontantibus legatum se Tyrum dici jussit. Veritus tamen, ne qua earum navis nocte profecta Thapsum aut Achollam nunciaret, se Cercinæ visum, sacrificio adparari jusso, magistros navium mercatoresque invitari jussit: & vela cum antennis ex navibus conrogari, ut umbra (etenim media æstas forte erat) cœnantibus in litore fieret. Quantum res & tempus patiebantur, (*f*) adparatæ celebratæque ejus diei epulæ sunt: multoque vino in serum noctis con-

(*f*) *patiebatur* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

vivium productum. Hannibal, quam (*g*) primum fallendi eos, qui in portu erant, tempus habuit, navem ſolvit. Ceteri ſopiti quum poſtero die tandem ex ſomno pleni crapulæ ſurrexiſſent, id quod ſerum erat, aliquot horas remis in naves conlocandis & aptandis armamentis abſumſerunt. Carthagine & multitudinis, adſuetæ domum Hannibalis frequentare, concurſus ad veſtibulum ædium eſt factus: &, ut non comparere eum vulgatum eſt, in forum turba convenit principem civitatis quærentium, & alii fugam conſciſſe, (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idque magis, ferebant: variosque vultus cerneres, ut in civitate aliorum alias partes foventium factionibus. Viſum deinde Cercinæ eum, tandem adlatum eſt.

XLIX. Romani legati quum in ſenatu expoſuiſſent, « Compertum Patribus Romanis » eſſe, & Philippum regem ante ab Hanni» bale maxime accenſum, bellum populo » Romano feciſſe, & nunc literas nuncios» que ab eo ad Antiochum, regem profectos; » haud quieturum ante, quam bellum toto » orbe terrarum conſciſſet. Ne his debere in-

(g) *quum* Gron. Crev.

» pune esse, si satisfacere Carthaginienses » populo Romano vellent, nihil eorum sua vo» luntate, nec publico consilio factum esse. » Carthaginienses responderunt; quicquid æquum censuissent Romani, facturos esse. Hannibal prospero cursu Tyrum pervenit: exceptusque a conditoribus Carthaginis, ut alia patria, vir tam clarus omni genere honorum, paucos moratus dies, Antiochiam navigat. Ibi profectum jam regem quum audisset, filium (*h*) ejus sollemne ludorum ad Daphnen celebrantem convenisset: comiter ab eo exceptus, nullam moram navigandi fecit. Ephesi regem est consecutus, fluctuantem adhuc animo, incertumque de Romano bello, sed haud parvum momentum animo ejus ad moliendum adventus Hannibalis fecit. Ætolorum quoque eodem tempore alienati ab societate Romana animi sunt: quorum legatos Pharsalum & Leucadem, & quasdam alias civitates ex primo fœdere petentes, senatus ad Quinctium rejecit.

U. c. 557, a. C. 195.

Pervenit ad Antiochum.

(h) *& filium* Crev.

EPITOME

LIBRI XXXIV LIVIANI

Lex Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata est; quum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is, in Hispaniam profectus, bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quinctius Flamininus bellum adversus Lacedæmonios & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Pætus & C. Cornelius Cethegus censores intervenerunt, cum indignatione plebis. Coloniæ pleræque deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res præterea in Hispania, & adver-

ſus Boios & Inſubres Gallos feliciter geſtæ referuntur. T. Quinctius Flamininus, qui Philippum Macedonum regem & Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vicerat, Græciamque omnem liberaverat, ob hanc rerum geſtarum multitudinem triduo triumphavit. Legati Carthaginienſium nunciaverunt, Hannibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri. Tentaverat autem Hannibal per Ariſtonem Tyrium, ſine literis Carthaginem miſſum, ad rebellandum Pœnos concitare.

LIBER XXXIV

I.

U. c. 557.
a. C. 195.

Contentiones de lege Oppia.

INTER bellorum magnorum, aut vixdum finitorum, aut inminentium, curas intercessit res parva dictu, sed quæ studiis in magnum certamen excesserit. M. Fundanius & M. Valerius tribuni plebei ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus, in medio ardore Punici belli, « Ne qua mulier plus semunciam (*a*) auri » haberet : neu vestimento versicolori ute» retur : neu juncto vehiculo in urbe oppi» dove, aut propius inde mille passus, nisi » sacrorum publicorum caussa, veheretur. » M. & P. Junii Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur, nec eam se abrogari passuros ajebant. Ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur. Matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio virorum contineri limine poterant : omnes vias urbis aditusque in forum obsidebant, viros descen-

(a) *semuncia* Gron. Crev.

dentes ad forum orantes, ut, florente republica, crefcente in dies privata omnium fortuna, matronis quoque priftinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc frequentia mulierum in dies. Nam etiam ex oppidis conciliabulisque conveniebant (*b*). Jam & confules prætoresque & alios magiftratus adire & rogare audebant. Ceterum minime exorabilem alterum utique confulem M. Porcium Catonem habebant, qui pro lege, quæ abrogabatur, ita differuit:

U. c. 557. a. C. 195.

Oratio Catonis Cof. pro lege Oppia.

II. « Si in fua quifque noftrum matre familiæ, Quirites, jus & majeftatem viri retinere inftituiffet, minus cum univerfis feminis negotii haberemus. Nunc domi victa libertas noftra inpotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: &, quia fingulas fuftinere non potuimus, univerfas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam effe, virorum omne genus in aliqua infula conjuratione muliebri ab ftirpe fublatum effe. Ab nullo genere non (*c*) fummum periculum eft, fi cœtus, & con-

(b) *convenerant* Gron. Crev.

(c) *non æque* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» cilia, & secretas consultationes esse sinas.
» Atque ego vix statuere apud animum meum
» possum, utrum pejor ipsa res, an pejore
» exemplo agatur. Quorum alterum ad nos
» consules reliquosque magistratus, alterum
» ad vos, Quirites, magis pertineret (*d*).
» Nam utrum e republica sit, necne, id,
» quod ad vos fertur, vestra existimatio est,
» qui in suffragium ituri estis. Hæc conster-
» natio muliebris, sive sua sponte, sive aucto-
» ribus vobis, M. Fundani & L. Valeri, facta
» est, haud dubie (*e*) ad culpam magistratuum
» pertinens, nescio vobis, tribuni, an con-
» sulibus, magis sit deformis. Vobis, si femi-
» nas ad concitandas tribunicias seditiones
» jam adduxistis: nobis, si, ut plebis quon-
» dam, sic nunc mulierum secessione leges
» accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore
» quodam paullo ante per medium agmen
» mulierum in forum perveni. Quod nisi me
» verecundia singularum magis majestatis &
» pudoris, quam universarum, tenuisset, ne
» compellatæ a consule viderentur, dixissem:
» Qui hic mos est in publicum procurrendi,

(d) *pertinet* Gron. Crev.

(e) *dubio* Gron.

U. c. 557.
a. C. 195.

» & obsidendi vias, & viros alienos adpel» landi? Istud ipsum suos quæque domi ro» gare non potuistis? An blandiores in publi» co, quam in privato, & alienis, quam » vestris, estis? quamquam ne domi quidem » vos, si sui juris finibus matronas contine» ret pudor, quæ leges hic rogarentur, ab» rogarenturve, curare decuit. Majores nostri, » nullam, ne privatam quidem, rem agere » feminas sine auctore, voluerunt; in manu » esse parentum, fratrum, virorum. Nos (si » Diis placet) jam etiam rempublicam capes» sere eas patimur, & foro prope (*f*), & » concionibus, & comitiis inmisceri. Quid » enim nunc aliud per vias & compita faciunt, » quam (*g*) rogationes tribunorum plebis » suadent, aliæ legem abrogandam censent? » Date frenos inpotenti naturæ & indomito » animali, & sperate, ipsas modum licentiæ » facturas, nisi vos feceritis (*h*). Minimum » hoc eorum est, quæ iniquo animo feminæ » sibi aut moribus aut legibus injuncta patiun» tur. Omnium rerum libertatem, immo licen-

(f) *quoque* Gron. Crev.

(g) *quam quod aliæ* Gron. Crev.

(h) *faciatis* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» tiam, (si vera dicere volumus) desiderant. » Quid enim, si hoc expugnaverint, non » tentabunt? »

III. » Recensete omnia muliebria jura, » quibus licentiam earum adligaverint ma- » jores nostri, per quæque subjecerint » viris: quibus omnibus constrictas vix tamen » continere potestis. Quid? si carpere singula, » & extorquere, & exæquari ad extremum » viris patiemini, tolerabiles vobis eas fore » creditis? extemplo, simul pares esse cœpe- » rint, superiores erunt. At, Hercule, ne » quid novum in eas rogetur, recusant. Non » jus, sed injuriam deprecantur. Immo ut, » quam accepistis, jussistis suffragiis vestris » legem, quam usu tot annorum & experiendo » comprobastis, hanc ut abrogetis: id est, » ut unam tollendo legem ceteras infirmetis. » Nulla lex satis commoda omnibus est: id » modo quæritur, si majori parti & in sum- » mam prodest. Si, quod cuiquam privatim » obficiet jus, id destruet ac demolietur, quid » adjuvabit universos rogare leges, quas mox » abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo » tamen audire, quid sit, propter quod ma- » tronæ consternatæ procurrerunt (*i*) in pu-

(i) *procurrant* Gron. Crev.

» blicum, ac vix foro se & concione abstinent (*k*). Ut captivi ab Hannibale redimantur parentes, viri, liberi, fratres earum? Procul abest: absitque semper, talis fortuna reipublicæ. Sed tamen, quum fuit, negastis hoc piis precibus earum. At non pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio, congregavit eas? Matrem Idæam, a Pessinunte ex Phrygia venientem, accepturæ sunt? Quid honestum dictu saltem seditioni prætenditur muliebri? Ut auro & purpura fulgeamus, inquit; ut carpentis, festis profestisque diebus, velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ereptis suffragiis vestris, per urbem vectemur: ne ullus modus sumtibus, ne (*l*) luxuriæ sit. » *U. c. 557. a. C. 195.*

IV. » SÆPE me querentem de feminarum, sæpe de virorum, nec de privatorum modo, sed etiam magistratuum, sumtibus audistis; diversisque duobus vitiis, avaritia & luxuria, civitatem laborare: quæ pestes omnia magna imperia everterunt. Hæc ego, quo melior lætiorque in dies fortuna reipublicæ est, imperiumque crescit, & jam in Græciam

(k) *abstineant* Gron. Crev.

(l) *nec* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» Asiamque transcendimus, omnibus libidinum » inlecebris repletas, & regias etiam adtrectamus gazas, eo plus horreo, ne illæ magis » res nos ceperint, quam nos illas. Infesta, » mihi credite, signa ab Syracusis inlata sunt » huic urbi. Jam nimis multos audio Corinthi » & Athenarum ornamenta laudantes mirantesque, & antefixa fictilia Deorum Romanorum ridentes. Ego hos malo propitios » Deos; & ita spero futuros, si in suis manere sedibus patiemur. Patrum nostrorum » memoria per legatum Cineam Pyrrhus, non » virorum modo, sed etiam mulierum animos » donis tentavit. Nondum lex Oppia ad coërcendam luxuriam muliebrem lata erat: tamen nulla accepit. Quam caussam fuisse » censetis? Eadem fuit, quæ majoribus nostris » nihil de hac re lege sanciendi. Nulla erat » luxuria, quæ coërceretur. Sicut ante morbos necesse est cognitos esse, quam remedia eorum; sic cupiditates prius natæ sunt, » quam leges, quæ iis modum facerent. Quid » legem Liciniam excitavit de quingentis jugeribus, nisi ingens cupido agros continuandi? Quid legem Cinciam de donis & » muneribus, nisi quia vectigalis jam &

» ſtipendiaria plebes eſſe ſenatui cœperat? U. c. 557. a. C. 195.
» Itaque minime mirum eſt, nec Oppiam, » nec aliam ullam tum legem deſideratam eſſe, » quæ modum ſumtibus mulierum faceret, » quum aurum & purpuram data & oblata » ultro non accipiebant. Si nunc cum illis » donis Cineas urbem circumiret, ſtantes in » publico inveniſſet, quæ acciperent. Atque » ego nonnullarum cupiditatum ne cauſſam » quidem aut rationem inire poſſum. Nam » ut, quod alii liceat, tibi non licere, ali» quid fortaſſe naturalis aut pudoris aut in» dignationis habeat; ſic, æquato omnium » cultu, quid unaquæque veſtrum veretur, » ne in ſe conſpiciatur? Peſſimus quidem » pudor eſt vel parſimoniæ, vel paupertatis: » ſed utrumque lex vobis demit, quum id, » quod habere non licet, non habetis. Hanc, » inquit, ipſam exæquationem non fero, illa » locuples. Cur non inſignis auro & purpura » conſpicior? cur paupertas aliarum ſub hac » legis ſpecie latet, ut, quod habere non » poſſunt, habituræ, ſi liceret, fuiſſe videan» tur? Vultis hoc certamen uxoribus veſtris » injicere, Quirites, ut divites id habere » velint, quod nulla alia poſſit; pauperes,

U. c. 557.
a. C. 195.

» ne ob hoc ipsum contemnantur, supra vires » se extendant? Næ, simul pudere, quod » non oportet, cœperit; quod oportet, non » pudebit. Quæ de suo poterit, parabit: quæ » non poterit, virum rogabit. Miserum illum » virum, & qui exoratus, & qui non exo» ratus erit! quum, quod ipse non dederit, » datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos » viros rogant, &, quod majus est, legem » & suffragia rogant, & a quibusdam inpe» trant, adversus te, & rem tuam, & liberos » tuos inexorabiles. Simul lex modum sumti» bus uxoris tuæ facere desierit, tu numquam » facies. Nolite eodem loco existimare, Qui» rites, futuram rem, quo fuit, antequam lex » de hoc ferretur. Et, hominem inprobum » non accusari, tutius est, quam absolvi: & » luxuria non mota tolerabilior esset, quam » erit, nunc, ipsis vinculis, sicut fera bestia, » inritata, deinde emissa. Ego nullo modo » abrogandam legem Oppiam censeo. Vos, » quod faxitis, Deos omnes fortunare velim. »

V. Post hæc tribuni quoque plebei, qui se intercessuros professi erant, quum pauca in eamdem sententiam adjecissent; tum L. Valerius pro rogatione ab se promulgata

ita disseruit. « Si privati tantummodo ad suadendum dissuadendumque id, quod a nobis rogatur, processissent, ego quoque, quum satis dictum pro utraque parte existimarem, tacitus suffragia vestra exspectassem. Nunc, quum vir gravissimus consul M. Porcius, non auctoritate solum, quæ tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam longa & adcurata insectatus sit rogationem nostram, necessum est paucis respondere. Qui tamen plura verba in castigandis matronis, quam in rogatione nostra dissuadenda, consumsit: & quidem, ut in dubio poneret, utrum id, quod reprehenderet, matronæ sua sponte, an nobis auctoribus, fecissent. Rem defendam, non nos; in quos jecit magis hoc (*m*) consul verbo tenus, quam ut re insimularet. Cœtum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem adpellavit, quod matronæ in publico vos rogassent, ut legem, in se latam per bellum temporibus duris, in pace & florente ac beata republica abrogaretis. Verba magna, quæ rei augendæ caussa conquirantur, & hæc, & alia esse scio: & M. Catonem ora-

U. c. 557. a. C. 195.

Oratio L. Valerii trib. pleb. adversus legem Oppiam.

(m) *hæc* Gron. Crev.

U. c. 557.
a. C. 195.

» torem non solum gravem, sed interdum » etiam trucem, esse scimus omnes, quum » ingenio sit mitis. Nam quid tandem novi » matronæ fecerunt, quod frequentes in caussa » ad se pertinente in publicum processerunt? » Numquam ante hoc tempus in publico ad» paruerunt? Tuas adversus te Origines re» volvam. Accipe, quoties id fecerint, & » quidem semper bono publico. Jam a prin» cipio, regnante Romulo, quum Capitolio » ab Sabinis capto, medio in foro signis » conlatis dimicaretur, nonne intercursu ma» tronarum inter acies duas prœlium seda» tum est? Quid? regibus exactis, quum » Coriolano Marcio duce, legiones Volsco» rum castra ad quintum lapidem posuissent, » nonne id agmen, quo obruta hæc urbs » esset, matronæ averterunt? Jam, urbe capta » a Gallis, quo redemta urbs est? nempe » aurum matronæ (*n*) consensu omnium in » publicum contulerunt. Proximo bello (ne » antiqua repetam) nonne &, quum pecunia » opus fuit, viduarum pecuniæ adjuverunt » ærarium, &, quum Dii quoque novi

(n) *Gallis, aurum, q. r. u. est nempe matronæ* Gron. Crev.

» ad opem ferendam dubiis rebus arcesse- U. c. 557. a. C. 195.
» rentur, matronæ universæ ad mare pro-
» fectæ sunt ad matrem Idæam accipiendam?
» Dissimiles, inquis (o), caussæ sunt. Nec
» mihi caussas æquare propositum est. Nihil
» novi factum, purgare satis est. Ceterum,
» quod in rebus ad omnes pariter viros femi-
» nasque pertinentibus fecisse eas nemo mira-
» tus est, in caussa proprie ad ipsas pertinente
» miramur fecisse? Quid autem fecerunt?
» superbas, me-Dius-fidius, aures habemus,
» si, quum domini servorum non fastidiant
» preces, nos rogari ab honestis feminis in-
» dignamur. »

VI. » Venio nunc ad id, de quo agitur:
» in quo duplex consulis oratio fuit. Nam &
» legem ullam omnino abrogari est indigna-
» tus; & eam præcipue legem, quæ luxuriæ
» muliebris coërcendæ caussa lata esset. Et
» illa communis pro legibus, visa consularis
» oratio est: & hæc adversus luxuriam seve-
» rissimis moribus conveniebat. Itaque peri-
» culum est, nisi, quid in utraque re vani
» sit, docuerimus, ne quis error vobis ob-
» fundatur. Ego enim, quemadmodum ex his

(o) *inquit* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» legibus, quæ non in tempus aliquod, sed » perpetuæ utilitatis caussa in æternum latæ » sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi » quam aut usus coarguit, aut status aliquis » reipublicæ inutilem fecit; sic, quas tempora » aliqua desiderarunt leges, mortales (ut ita » dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse » video. Quæ in pace latæ sunt, plerumque » bellum abrogat; quæ in bello, pax: ut in » navis administratione alia in secundam, alia » in adversam tempestatem usui sunt. Hæc » quum ita natura distincta sint, ex utro » tandem genere ea lex esse videtur, quam » abrogamus? An vetus regia lex, simul cum » ipsa urbe nata? An (quod secundum est) » ab decemviris ad condenda jura creatis in » in duodecim tabulis scripta? Sine qua » quum majores nostri non existimarint de- » cus matronale (*p*) servari posse, nobis » quoque verendum sit, ne cum ea pudorem » sanctitatemque feminarum abrogemus? Quis » igitur nescit, novam istam legem esse, Q. » Fabio & (*q*) Ti. Sempronio consulibus » viginti annis ante latam? sine qua quum

(p) *matronale decus* Gron. Crev.

(q) *&* del. *Gron. Crev.*

» per tot annos matronæ optimis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam, periculum eſt? Nam ſi iſta lex ideo lata eſſet, ut finiret libidinem muliebrem, verendum foret, ne abrogata incitaret: cur ſit autem lata, ipſum indicavit tempus. Hannibal in Italia erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam Arpos, jam Capuam habebat: ad urbem Romam admoturus exercitum videbatur: defecerant ſocii: non milites in ſupplementum, non ſocios navales ad claſſem tuendam, non pecuniam in ærario habebamus: ſervi, quibus arma darentur, ita ut pretium pro iis bello perfecto dominis ſolveretur, emebantur: in eamdem diem pecuniæ, frumentum & cetera, quæ belli uſus poſtulabant, præbenda publicani ſe conducturos profeſſi erant: ſervos ad remum, numero ex cenſu conſtituto, cum ſtipendio noſtro dabamus: aurum & argentum omne, ab ſenatoribus ejus rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pecunias ſuas in ærarium deferebant: cautum erat, quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus ſignati argenti & æris

U. c. 557.
a. C. 195.

U. c. 557.
a. C. 195.

» domi haberemus. Tali tempore in luxuria » & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad » eam coërcendam lex Oppia desiderata sit? » quum, quia Cereris sacrificium, lugentibus » omnibus matronis, intermissum erat, sena- » tus finiri luctum triginta diebus jussit. Cui » non adparet, inopiam & miseriam civita- » tis, & (r) quia omnium privatorum pecu- » niæ in usum publicum vertendæ erant, » istam legem scripsisse, tamdiu mansuram, » quamdiu caussa scribendæ legis mansisset? » Nam si, quæ tunc temporis caussa aut de- » crevit senatus, aut populus jussit, in per- » petuum servari oportet, cur pecunias red- » dimus privatis? cur publica præsenti pecu- » nia locamus? cur servi, qui militent, non » emuntur? cur privati non damus remiges, » sicut tunc dedimus? »

VII. » Omnes alii ordines, omnes homi- » nes mutationem in meliorem statum reipu- » blicæ sentient: ad conjuges tantum nostras » pacis & tranquillitatis publicæ fructus non » perveniet? Purpura viri utemur, prætextati » in magistratibus, in sacerdotiis; liberi nostri » prætextis purpura togis utentur; magistra-

(r) & del. *Gron. Crev.*

» tibus in coloniis municipiisque, hic Romæ » infimo generi magiſtris vicorum togæ prætextæ habendæ jus permittemus; nec id » ut vivi ſolum habeant tantum inſigne, ſed » etiam ut cum eo crementur mortui: feminis dumtaxat purpuræ uſum interdicemus? » &, quum tibi viro liceat purpura in veſte » ſtragula uti, matrem familiæ tuam purpureum amiculum habere non ſines? & equus » tuus ſpecioſius inſtratus erit, quam uxor » veſtita? ſed in purpura, quæ teritur, abſumitur, injuſtam quidem, ſed aliquam » tamen, cauſſam tenacitatis video: in auro » vero, in quo præter manus pretium nihil » intertrimenti fit, quæ malignitas eſt? præſidium potius in eo eſt & ad privatos, & » ad publicos (*s*) uſus, ſicut experti eſtis. » Nullam æmulationem inter ſe ſingularum, » quando nulla haberet, eſſe aiebat. At, » Hercule, univerſis dolor & indignatio eſt, » quum ſociorum Latini nominis uxoribus » vident ea conceſſa ornamenta, quæ ſibi » ademta ſint; quum inſignes eas eſſe auro » & purpura; quum illas vehi per urbem,

U. c. 557.
a. C. 195.

(*s*) *& ad publicos & ad privatos uſus, ſicuti* Gron. Crev.

U. c. 557.
a. C. 195.

» se pedibus sequi : tamquam in illarum civitatibus, non in sua, imperium sit. Virorum hoc animos vulnerare posset : quid mulierularum censetis, quas etiam parva movent? Non magistratus, nec sacerdotia, nec triumphi, nec insignia, nec dona, aut spolia bellica his contingere possunt. Munditiæ, & ornatus, & cultus, hæc feminarum insignia sunt : his gaudent & gloriantur ; hunc mundum muliebrem adpellarunt majores nostri. Quid aliud in luctu, quam purpuram atque aurum deponunt ? quid, quum eluxerunt, sumunt ? quid in gratulationibus supplicationibusque, nisi excellentiores ornatus, (t) adjiciunt ? Scilicet, si legem Oppiam abrogaveritis, non vestri arbitrii erit, si quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex vetat. Minus filiæ, uxores, sorores etiam quibusdam in manu erunt. Numquam, salvis suis, exuitur servitus muliebris : & ipsæ libertatem, quam viduitas & orbitas facit, detestantur. In vestro arbitrio suum ornatum, quam in legis, malunt esse. Et vos in manu & tutela, non in servitio, debetis habere eas ; & malle patres vos aut » viros,

(s) *excellentiorem ornatum* Gron. Crev.

» viros, quam dominos, dici. Invidiosis no- » minibus utebatur modo consul, seditionem » muliebrem & secessionem adpellando. Id » enim periculum est, ne Sacrum montem, » sicut quondam irata plebs, aut Aventinum » capiant. Patiendum huic infirmitati est, » quodcumque vos censueritis. Quo plus po- » testis, eo moderatius imperio uti debetis. » *U. c. 557. a. C. 195.*

VIII. Hæc quum contra legem proque lege dicta essent, aliquanto major frequentia mulierum postero die sese in publicum effudit, unoque agmine omnes tribunorum januas obsederunt, qui collegarum rogationi intercedebant: nec ante abstiterunt, quam remissa intercessio ab tribunis esset. Nulla deinde dubitatio fuit, quin omnes tribus legem abrogarent. Anno vigesimo post abrogata est, quam lata. M. Porcius consul, postquam abrogata est Oppia lex, extemplo viginti quinque navibus longis (quinque sociorum erant) ad (u) Lunæ portum profectus, eodem exercitu convenire jusso, &, edicto per oram maritimam misso, navibus omnis generis contractis, ab Luna proficiscens edixit, *Oppia lex abrogata.* *Cato it in Hispaniam.*

(u) *longis, quarum quinque sociorum erant, ad* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

ut ad portum Pyrenæi sequerentur. Inde se frequenti classe ad hostes iturum. Prætervecti Ligustinos montes sinumque Gallicum, ad diem, quam edixerat, convenerunt. Inde Rhodam ventum, & præsidium Hispanorum, quod in castello erat, vi dejectum. Ab Rhoda secundo vento Emporias perventum. Ibi copiæ omnes, præter socios navales, in terram expositæ.

Emporiarum descriptio.

IX. Jam tunc Emporiæ duo oppida erant muro divisa. Unum Græci habebant, a Phocæa, unde & Massilienses, oriundi: alterum Hispani. Sed Græcum oppidum in mare expositum, totum orbem muri minus quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior a mari trium millium passuum in circuitu murus erat. Tertium genus, Romani coloni ab Divo Cæsare, post devictos Pompeii liberos, adjecti. Nunc in corpus unum confusi omnes; Hispanis prius, postremo & Græcis in civitatem Romanam adscitis. Miraretur, qui tum cerneret, aperto mari ab altera parte, ab altera Hispanis, tam feræ & bellicosæ genti, objectos quæ res eos tutaretur. Disciplina erat custos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet.

Partem muri verſam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionem porta inpoſita: cujus aſſiduus cuſtos ſemper aliquis ex magiſtratibus erat. Nocte pars tertia civium in muris excubabant: neque moris tantum aut legis cauſſa, ſed, quanta ſi hoſtis ad portas eſſet, & ſervabant vigilias, & circumibant, cura. Hiſpanum neminem in urbem recipiebant. Ne ipſi quidem temere urbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus. Porta ad Hiſpanorum oppidum verſa numquam niſi frequentes, pars tertia fere, cujus proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Cauſſa exeundi hæc erat: commercio eorum Hiſpani, inprudentes maris, gaudebant: mercarique & ipſi ea, quæ externa navibus inveherentur, & agrorum exigere fructus, volebant. Hujus mutui uſus deſiderium, ut Hiſpana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tutiores, quod ſub umbra Romanæ amicitiæ latebant: quam ſicut minoribus viribus, quam Maſſilienſes, pari colebant fide. Tunc quoque conſulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hoſtium

U. c. 557. a. C. 195.

U. c. 557. a. C. 195.

copiæ essent; ut ne mora quidem segnis esset, omne id tempus exercendis militibus consumsit. Id erat forte tempus anni, ut frumentum in areis haberent. Itaque, redemtoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, «Bellum [inquit] se ipsum alet.» Profectus ab Emporiis agros hostium urit vastatque: omnia fuga & terrore complet.

Celtiberos Helvius vincit.

X. Eodem tempore M. Helvio, decedenti ex ulteriore Hispania cum præsidio sex millium, dato ab Ap. Claudio prætore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgi obcurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse, Valerius scribit; duodecim millia ex iis cæsa, oppidum Illiturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Helvius pervenit. Et, quia tuta jam ab hostibus regio erat, præsidio in ulteriorem Hispaniam remisso, Romam est profectus, & ob rem feliciter gestam ovans urbem est ingressus.

Ovans urbem ingreditur.

Argenti infecti tulit in ærarium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo: & signati bigatorum septemdecim millia viginti tria: & Oscensis argenti (v) centum

(v) *argenti viginti millia quadringenta triginta octo.* Gron. Crev.

viginti millia quadringentos triginta octo. Caussa triumphi negandi senatui fuit, quod alieno auspicio & in aliena provincia pugnasset. Ceterum biennio post redierat, quum, provincia successori Q. Minucio tradita, annum insequentem retentus ibi longo & gravi morbo fuisset. Itaque duobus modo mensibus ante Helvius ovans urbem est ingressus, quam successor ejus Q. Minucius triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondo triginta quatuor millia octingenta, bigatorum septuaginta octo millia, & Oscensis argenti ducenta septuaginta octo millia.

U. c. 557. a. C. 195.

Minucii triumphus.

XI. In Hispania interim consul haud procul Emporiis castra habebat. Eo legati tres ab Ilergetum regulo Bilistage, in quibus unus filius erat, venerunt, querentes, « castella sua obpugnari, nec spem ullam esse » resistendi, nisi præsidio Romanus miles esset. » Tria (*x*) millia militum satis esse: nec » hostes, si tanta manus venisset, mansuros. » Ad ea consul, « Moveri quidem se (*y*) vel » periculo eorum, vel metu [dicere:] sed

Ilergetes auxilium a Romanis petunt.

(x) *præsidium Romani misissent. Quina millia* Gron. Crev.

(y) *se* del. *Gron.*

U. c. 557. a. C. 195.

» sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut, » quum magna vis hostium haud procul absit, » cum qua mox (z) signis conlatis dimican» dum sibi in dies exspectet, dividendo exer» citum minuere tuto vires posset. » Legati, ubi hæc audierunt, flentes ad genua consulis provolvuntur. Orant, « Ne se in rebus tam » trepidis deserat. Quo enim se, repulsos » ab Romanis, ituros ? Nullos se socios, » nihil usquam in terris aliud spei habere. » Potuisse se extra id periculum esse, si de» cedere fide, si conjurare cum ceteris vo» luissent. Nullis minis, nullis terriculis se » motos, sperantes satis opis & auxilii sibi » in Romanis esse. Id si nullum sit, si sibi a » consule negetur, Deos hominesque se testes » facere, invitos & coactos se, ne eadem, » quæ Saguntini passi sint (a), patiantur, » defecturos : & cum ceteris potius Hispanis, » quam solos, perituros esse. »

XII. Et illo quidem die sic sine responso dimissi. Consulem nocte, quæ insecuta est, anceps cura agitare : nolle deserere socios, nolle minuere exercitum; quod aut moram

(z) *cum qua mox* leg. *& quam mox* Crev.

(a) *sunt* Gron. Crev.

ſibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum adferre poſſet. Stat ſententia, non minuere copias, ne quid interim hoſtes inferant ignominiæ : ſociis ſpem pro re oſtendendam cenſet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello, valuiſſe : & credentem ſe aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipſa fiducia, & ſperando atque audendo ſervatum. Poſtero die legatis reſpondit, « Quamquam vereatur, » ne ſuas vires, aliis eas commodando, mi» nuat; tamen illorum ſe temporis ac periculi » magis, quam ſui, rationem habere. » Denunciari militum parti tertiæ ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves inponant, mature coquant : navesque in diem tertium expediri juſſit. Duos ex legatis Biliſtagi atque Ilergetibus nunciare ea jubet ; filium reguli comiter habendo, & muneribus apud ſe retinet. Legati non ante profecti, quam inpoſitos in naves milites viderunt : id pro haud dubio jam nunciantes, non ſuos modo, ſed etiam hoſtes, fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

U. c. 557. a. C. 195.

Catonis ſtratagema.

XIII. Consul, ubi ſatis, quod in ſpeciem fuit, oſtentatum eſt, revocari ex navibus milites jubet. Ipſe, quum jam id tempus

U. c. 557. a. C. 195.

anni adpeteret, quo geri res poſſent, caſtra hiberna tria millia (*b*) paſſuum ab Emporiis poſuit. Inde per occaſiones, nunc hac parte, nunc illa, modico præſidio caſtris relicto, prædatum milites in hoſtium agros educebat. Nocte ferme proficiſcebantur, ut & quam longiſſime a caſtris procederent, & inopinatos (*c*) obprimerent. Et exercebat ea res novos milites, & hoſtium magna vis excipiebatur: nec jam egredi extra munimenta caſtellorum audebant. Ubi ſatis admodum & ſuorum & hoſtium animos eſt expertus, convocari tribunos, præfectosque, & equites omnes, & centuriones juſſit. « Tempus [inquit] quod ſæpe optaſtis, venit, quo vobis poteſtas fieret virtutem veſtram oſtendendi. Adhuc prædonum magis, quam bellantium, militaſtis more: nunc juſta pugna hoſtes cum hoſtibus conſeretis manum (*d*). Non agros inde populari; ſed urbium opes exhaurire (*e*) licebit. Patres noſtri, quum Hiſpania Carthaginienſium, & imperatores

Catonis oratio ad milites.

(b) *tria millia* l. *mille* Gron. Crev.

(c) *inopinantes* Gron. Crev.

(d) *manus* Gron. Crev.

(e) *haurire* Gron. Crev.

» ibi & exercitus essent, ipsi nullum imperatorem, nullos in ea milites haberent; » tamen addere hoc in fœdere voluerunt, » ut imperii sui Iberus fluvius esset finis. » Nunc, quum duo prætores, quum consul, » quum tres exercitus Romani Hispaniam » obtineant, Carthaginiensium jam prope decem annis nemo in his provinciis sit, imperium nobis citra Iberum amissum est. Hoc » armis & virtute recuperetis oportet : & » nationem, rebellantem magis temere, quam » constanter bellantem, jugum, quo se exuit, » accipere rursus cogatis. » In hunc modum maxime adhortatus pronunciat, se nocte ad castra hostium ducturum. Ita ad corpora curanda dimissi. U. c. 557. a. C. 195.

XIV. Nocte media (*f*), quum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum, quem vellet, priusquam hostes sentirent, caperet, præter castra hostium circumducit, & prima luce, acie instructa, sub ipsum vallum tres cohortes mittit. Mirantes barbari ab tergo adparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma. Interim consul apud suos, « Nusquam, nisi » in virtute, spes est, milites [inquit] &

(*f*) *media nocte* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» ego fedulo, ne effet, feci. Inter caftra » noftra & nos medii hoftes. Ab tergo hoftium » ager eft. Quod pulcherrimum, idem tutif- » fimum eft, in virtute fpem pofitam habere. »

Hoftes ad pugnam elicit.

Sub hæc cohortes recipi jubet, ut barbaros fimulatione fugæ eliceret. Id, quod crediderat, evenit. Pertimuiffe & cedere rati Romanos, porta erumpunt: &, quantum inter caftra fua & hoftium aciem relictum erat loci, armatis complent. Dum trepidant acie inftruenda, conful, jam paratis ordinatisque omnibus, incompofitos adgreditur. Equites primos ab utroque cornu in pugnam educit, fed in dextro extemplo pulfi, cedentesque trepidi etiam peditı terrorem intulere. Quod ubi vidit conful, duas cohortes delectas ab dextro latere hoftium circumduci jubet, & ab tergo fe oftendere, priufquam concurrerent peditum acies. Is terror objectus hofti rem, metu Romanorum equitum inclinatam, æquavit. Tamen adeo turbati erant dexteræ alæ equites peditesque, ut quofdam conful manu ipfe reprehenderit, & adverfos in hoftem verterit (g). Ita, & quamdiu miffilibus pugna-

(g) *& adverfos i. h. v.* leg. *verteritque in hoftem* Crev.

tum eſt, anceps pugna erat: & jam ab (*h*) dextra parte, unde terror & fuga cœperat, ægre Romanus reſtabat. Ab (*i*) ſiniſtro cornu & ab fronte urguebantur barbari, & cohortes ab tergo inſtantes pavidi reſpiciebant. Ut, emiſſis ſoliferreis falaricisque, gladios ſtrinxerunt, tum velut redintegrata eſt pugna. Non cæcis ictibus procul ex inproviſo vulnerabantur: ſed, pede conlato, tota in virtute ac viribus ſpes erat.

U. c. 557. a. C. 195.

XV. Fessos jam ſuos conſul, ex ſecunda acie ſubſidiariis cohortibus in pugnam inductis, accendit. Nova acies facta. Integri recentibus telis fatigatos adorti hoſtes primum acri inpetu, velut cuneo, perculerunt: deinde diſſipatos in fugam averterunt: effuſoque per agros curſu, caſtra repetebantur. Ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipſe ad ſecundam legionem, quæ in ſubſidio poſita erat, equo revehitur: & ſigna præ ſe ferri, plenoque gradu ad caſtra hoſtium obpugnanda ſuccedere jubet. Si quis extra ordinem avidius procurrit, & ipſe interequitans ſparo percutit, & tribunos centurionesque caſtigare jubet. Jam caſtra hoſtium obpugnabantur:

Et fugat.

(h) *a* Gron. Crev. (i) *a* Gron. Crev.

U. c. 557.
a. C. 195.

saxisque, & sudibus, & omni genere telorum submovebantur a vallo Romani. Ubi recens admota legio est, tum & obpugnantibus animus crevit, & infensius hostes pro vallo pugnabant. Consul omnia oculis perlustrat, ut, qua minima vi restatur (*k*), ea parte inrumpat. Ad sinistram portam infrequentes videt: eo secundæ legionis principes hastatosque inducit. Non sustinuit inpetum eorum statio, quæ portæ adposita (*l*) erat: & ceteri, postquam intra vallum hostes vident, ipsis castris exuti, signa armaque abjiciunt. Cæduntur in portis, suomet ipsi agmine in arto hærentes: secundani terga hostium cædunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias supra quadraginta millia hostium cæsa eo die scribit. Cato ipse, haud sane detrectator (*m*) laudum suarum, multos cæsos ait; numerum non adscribit.

XVI. Tria eo die laudabilia fecisse putatur. Unum, quod, circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes

(k) *resistitur* Gron.
(l) *opposita* Crev.
(m) *detrectator* Gron. Crev.

prœlium commiſit : alterum, quod cohortes ab tergo hoſtibus objecit : tertium, quod ſecundam legionem, ceteris omnibus effuſis ad ſequendos hoſtes, pleno gradu ſub ſignis compoſitam inſtructamque ſubire ad portam caſtrorum juſſit. Nihil deinde a victoria ceſſatum. Quum, receptui ſigno dato, ſuos ſpoliis onuſtos in caſtra reduxiſſet, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. Effuſius, ut ſparſis hoſtibus fugâ, prædati ſunt. Quæ res non minus, quam pugna pridie adverſa, Emporitanos Hiſpanos adcolasque eorum in deditionem compulit. Multi & aliarum civitatium, qui Emporias perfugerant, dediderunt ſe. Quos omnes, adpellatos benigne, vinoque & cibo curatos, domos dimiſit. Confeſtim inde caſtra movit, &, quacumque incedebat agmen, legati dedentium civitates ſuas obcurrebant. Et quum Tarraconem venit, jam omnis cis Iberum Hiſpania perdomita erat, captivique & Romani, & ſocium ac Latini nominis, variis caſibus in Hiſpania obpreſſi, donum conſuli a barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, conſulem in Turdetaniam exercitum ducturum, & ad devios montanos profectu-

U. c. 557. a. C. 195.

Hiſpani ſe ei dedunt.

U. c. 557. a. C. 195.

rum etiam falſo perlatum eſt. Ad hunc vanum & ſine auctore ullo rumorem, Bergiſtanorum civitatis ſeptem caſtella defecerunt. Eos, deducto exercitu, conſul ſine memorando prœlio in poteſtatem redegit. Haud ita multo poſt iidem, regreſſo Tarraconem conſule, priuſquam inde quoquam procederet, defecerunt. Iterum ſubacti: ſed non eadem venia victis fuit. Sub corona veniere omnes, ne ſæpius pacem ſollicitarent.

XVII. Interim P. Manlius prætor, exercitu vetere a Q. Minucio, cui ſucceſſerat, accepto, adjuncto & Ap. Claudii Neronis ex ulteriore Hiſpania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime inbelles habentur Turdetani. Freti tamen multitudine ſua obviam ierunt agmini Romano. Eques inmiſſus turbavit extemplo aciem eorum. Pedeſtre prœlium nullius ferme certaminis fuit. Milites veteres, periti hoſtium bellique, haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum eſt. Decem millia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alieniſque armis parabant bellum. Conſul interim, rebellione Bergiſtanorum ictus, ceteras quoque civitates ratus per

P. Manlius Turdetanos vincit.

occasionem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. Quam rem adeo ægre passi, ut multi mortem sibimet ipsi (*n*) consciscerent : ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli renunciatum est, senatores omnium civitatium ad se vocari jussit, atque iis, « Non nostra [in» quit] magis, quam vestra, refert, vos non » rebellare : siquidem id majore Hispanorum » malo, quam exercitus Romani labore, sem» per adhuc factum est. Id ut ne fiat, uno » modo arbitror caveri posse, si effectum erit, » ne possitis rebellare. Volo id quam mollis» sima via consequi. Vos quoque in ea re » consilio me adjuvate. Nullum libentius » sequar, quam quod vosmet ipsi adtuleritis. » Tacentibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. Quum revocati secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in quamque regionem venerat, omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, gravem atque opulentam civitatem, vineis & pluteis cepit.

U. c. 557. a. C. 195.

Cato exarmat omnes cis Iberum Hispanos.

Diruit eorum muros.

(*n*) *sibimeipsis* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

XVIII. Eo majorem habebat difficultatem in ſubigendis hoſtibus, quam qui primi venerunt (*o*) in Hiſpaniam; quod ad illos tædio imperii Carthaginienſium Hiſpani deficiebant; huic ex uſurpata libertate in ſervitutem velut adſerendi erant: & ita mota omnia accepit, ut alii in armis eſſent, alii obſidione ad defectionem cogerentur: nec, niſi in tempore ſubventum foret, ultra ſuſtentaturi fuerint. *Laus Catonis.* Sed in conſule ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per ſe adiret atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque, quæ in rem eſſent, ſed pleraque ipſe per ſe tranſigeret; nec in quemquam omnium gravius ſeveriusque, quam in ſemetipſum, imperium exerceret; parſimonia, & vigiliis, & labore cum ultimis militum certaret; nec quidquam in exercitu ſuo præcipui, præter honorem atque imperium, haberet.

XIX. Difficilius bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab hoſtibus, ſicut ante dictum eſt, faciebant. *It in Turdetaniam.* Itaque eo conſul, arceſſitus literis prætoris, legiones duxit. Ubi eo venit, (caſtra ſeparatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turde-

(o) *venerant* Gron. Crev.

Turdetanis extemplo levia prœlia, incurſantes in ſtationes eorum, Romani facere; ſemperque victores ex quamvis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in conloquium tribunos militum ire conſul, atque iis trium conditionum electionem ferre, jubet. Primam, ſi tranſire ad Romanos velint, & duplex ſtipendium accipere, quam quantum a Turdetanis pepigiſſent: alteram, ſi domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quod hoſtibus ſe Romanorum junxiſſent: tertiam, ſi utique bellum placeat, diem locumque conſtituant, ubi ſecum armis decernant. A Celtiberis dies ad conſultandum petita. Concilium inmixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quidquam potuit. Quum incertum, bellum an pax cum Celtiberis eſſet, commeatus tamen, haud ſecus quam in pace, ex agris caſtellisque hoſtium Romani portabant; dein ſæpe munimenta eorum, velut communi pacto commercio privatis induciis, ingredientes. Conſul ubi hoſtes ad pugnam elicere nequit, primum prædatum ſub ſignis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiæ Celtiberum omnes

U. c. 557. a. C. 195.

U. c. 557. a. C. 195.

farcinas inpedimentaque relicta, eo pergit ducere ad obpugnandum. Poſtquam nulla moventur re, perſoluto ſtipendio, non ſuis modo, ſed etiam prætoris militibus, relictoque omni exercitu in caſtris prætoriis, ipſe cum ſeptem cohortibus ad Iberum eſt regreſſus.

Regreditur ad Iberum.

XX. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit. Defecere ad eum Sedetani, Auſetani, Sueſſetani. Lacetanos, deviam & ſilveſtrem gentem, quum inſita feritas continebat in armis, tum conſcientia, dum conſul exercitusque Turdulo bello eſt occupatus, depopulatorum ſubitis incurſionibus ſociorum. Igitur ad oppidum eorum obpugnandum conſul ducit, non Romanas modo cohortes, ſed juventutem etiam merito infenſorum iis ſociorum. Oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantumdem patens, habebant. Quadringentos inde ferme paſſus conſtituit ſigna. Ibi delectarum cohortium ſtationem relinquens, præcepit eis, ne ſe ex eo loco ante moverent, quam ipſe ad eos veniſſet. Ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. Maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueſſetanæ juventutis habebat. Eos ad murum obpugnandum ſubire jubet. Quo-

Lacetanos invadit.

rum ubi arma ſignaque Lacetani cognovere; memores, quam ſæpe in agro eorum inpune perſultaſſent, quoties ipſos ſignis conlatis fudiſſent fugaſſentque; patefacta repente porta, univerſi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedum inpetum, Sueſſetani tulere: quod poſtquam, ſicut futurum ratus erat, conſul fieri etiam vidit; equo citato ſubter murum hoſtium ad cohortes advehitur: atque eas adreptas, effuſis omnibus ad ſequendos Sueſſetanos, qua ſilentium ac ſolitudo erat, in urbem inducit: priuſque omnia cepit, quam ſe reciperent Lacetani. Mox ipſos, nihil præter arma habentes, in deditionem accepit. U. c. 557. a. C. 195.

XXI. Confestim inde victor ad Vergium caſtrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat: & inde incurſiones in agros pacatos provinciæ ejus fiebant. Transfugit inde ad conſulem princeps Vergeſtanus, & purgare ſe ac populares cœpit; « non eſſe in » manu ipſis rempublicam. Prædones receptos » totum ſuæ poteſtatis id caſtrum feciſſe. » Conſul eum domum redire, conficta aliqua probabili, cur abfuiſſet, cauſſa, juſſit. « Quum » ſe muros ſubiſſe cerneret, intentosque

U. c. 557. a. C. 195.

» prædones ad tuenda mœnia esse; tum uti » cum suæ factionis hominibus meminisset » arcem occupare. » Id, uti præceperat, factum. Repente anceps terror, hinc muros adscendentibus Romanis, illinc arce capta, barbaros circumvasit. Hujus potitus loci consul eos, qui arcem tenuerant, liberos esse cum cognatis, suaque habere jussit: Vergestanos ceteros, quæstori, ut venderet, imperavit: de prædonibus supplicium sumsit. Pacata provincia, vectigalia magna instituit ex ferrariis argentariisque; quibus tum institutis, locupletior in dies provincia fuit. Ob has res gestas in Hispania supplicationem in triduum Patres decreverunt.

Valerius Cos. Boios vincit.

XXII. Eadem æstate alter consul L. Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu propter Litanam silvam, signis conlatis, secundo prœlio conflixit. Octo millia Gallorum cæsa traduntur: ceteri, omisso bello, in vicos suos atque agros dilapsi. Consul reliquum æstatis circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituitque, quæ in iis oppidis bello diruta fuerant. Quum hic

Græciæ status.

status rerum in Italia Hispaniaque esset, T. Quinctio, in Græcia ita hibernis actis, ut,

exceptis Ætolis, quibus nec pro ſpe victoriæ præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, univerſa Græcia, ſimul pacis libertatisque perfruens bonis, egregie ſtatu ſuo gauderet, nec magis in bello virtutem Romani ducis, quam in victoria temperantiam juſtitiamque & moderationem miraretur, ſenatusconſultum, quo bellum adverſus Nabin Lacedæmonium decretum erat, adfertur. Quo lecto, Quinctius, conventu Corinthum omnium ſociarum civitatium legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes convenerunt, ita ut ne Ætoli quidem abeſſent, tali oratione eſt uſus: « Bellum adverſus Philippum non magis communi animo conſilioque Romani & Græci geſſerunt, quam utrique ſuas cauſſas belli habuerunt. Nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienſes hoſtes eorum juvando, nunc hic ſociis noſtris obpugnandis, violaverat; & in vos talis fuit, ut nobis, etiamſi noſtrarum obliviſceremur injuriarum, veſtræ injuriæ ſatis digna cauſſa belli fuerint. Hodierna conſultatio tota ex vobis pendet. Refero enim ad vos, utrum Argos, ſicut ſcitis ipſi, ab Nabide occupatos pati velitis

U. c. 557. a. C. 195.

Quinctii oratio ad Græcos de bello adverſus Nabin.

U. c. 557. a. C. 195.

» ſub ditione ejus eſſe: an æquum cenſeatis, » nobiliſſimam vetuſtiſſimamque civitatem, » in media Græcia ſitam, repeti in libertatem, » & eodem ſtatu, quo ceteras urbes Pelopon» neſi & Græciæ, eſſe. Hæc conſultatio, ut » videtis, tota de re pertinente ad vos eſt; » Romanos nihil contingit, niſi quatenus » liberatæ Græciæ, unius civitatis ſervitus, » non plenam, nec integram gloriam eſſe ſinit. » Ceterum ſi vos nec cura ejus civitatis, » nec exemplum, nec periculum movet, ne » ſerpat latius contagio ejus mali; nos æqui » bonique facimus. De hac re vos conſulo, » ſtaturus eo, quod plures cenſueritis. »

XXIII. Post orationem Romani imperatoris, percenſeri aliorum ſententiæ cœptæ ſunt. Quum legatus Athenienſium, quantum poterat gratiis agendis, Romanorum in Græciam merita extuliſſet, « inploratos auxi» lium, adverſus Philippum tuliſſe opem; » non rogatos, ultro adverſus tyrannum Na» bin obferre auxilium; » indignatusque eſſet, « hæc tanta merita ſermonibus tamen aliquo» rum carpi, futura calumniantium; quum » fateri potius præteritorum gratiam debe» rent; » adparebat inceſſi Ætolos. Igitur

Alexander princeps gentis, invectus primum in Athenienses, libertatis quondam duces & auctores, adsentationis propriæ gratia communem caussam prodentes (*p*); questus deinde, « Achæos, Philippi quondam milites, » postremum ab inclinata ejus fortuna trans- » fugas, & Corinthum recepisse, & id agere, » ut Argos habeant : Ætolos, primos hostes » Philippi, semper socios Romanorum, pactos » in fœdere suas urbes agrosque fore devicto » Philippo, fraudari Echino & Pharsalo; » insimulavit fraudis Romanos : « Quod, vano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & De- » metriadem præsidiis tenerent; qui Philippo, » cunctanti deducere inde præsidia, objicere » semper soliti sunt, numquam, donec Deme- » trias, Chalcisque, & Corinthus tenerentur, » liberam Græciam fore : postremo, quia (*q*) » remanendi in Græcia retinendique exercitus » Argos & Nabin caussam facerent. Depor- » tarent legiones in Italiam. Ætolos polliceri, » aut conditionibus & voluntate sua Nabin » præsidium Argis deducturum, aut vi atque

U. c. 557. a. C. 195.

Ætolorum quereia.

(p) *qui libertatis -- proderent* Gron. Crev.

(q) *qui* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» armis coacturos in potestate consentientis » Graeciæ esse. »

Achæorum prætor in Ætolos invehitur.

XXIV. Hæc vaniloquentia primum Aristænum prætorem Achæorum excitavit. « Ne istuc » [inquit] Jupiter optimus maximus sirit, Juno» que regina, cujus in tutela Argi sunt, ut illa » civitas inter tyrannum Lacedæmonium & » latrones Ætolos præmium sit posita, in eo » discrimine, ut miserius a nobis recipiatur, » quam ab illo capta est. Mare interjectum » ab istis prædonibus non tuetur nos, T. » Quincti. Quid, si in media Peloponneso » arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Lin» guam tantum Græcorum habent, sicut spe» ciem hominum. Moribus ritibusque effera» tioribus, quam ulli barbari, inmanes bel» luæ vivunt. Itaque vos rogamus, Romani, » ut & ab Nabide Argos recuperetis, & ita » res Græciæ constituatis, ut ab latrocinio » quoque Ætolorum satis pacata hæc relin» quatis. » Romanus, cunctis undique increpantibus Ætolos, « responsurum se fuisse iis, » [dixit] nisi ita infensos omnes in eos vi» deret, ut sedandi potius, quam inritandi, » essent. Contentum itaque opinione ea, quæ » de Romanis Ætolisque esset, referre se,

» [dixit] quid de Nabidis bello placeret, nisi » redderet Achæis Argos? » Quum omnes bellum decressent; auxilia ut pro viribus suis quæque civitates mitterent, est hortatus. Ad Ætolos legatum etiam misit: magis ut nudaret animos, id quod evenit, quam spe inpetrari posse.

U. c. 557. a. C. 195.

Bellum decernitur in Nabidem.

XXV. Tribunis militum, ut exercitum ab Elatia arcesserent, imperavit. Per eosdem dies & Antiochi legatis, de societate agentibus, respondit, « Nihil se, absentibus decem » legatis, sententiæ habere. Romam eundum » ad senatum iis esse. » Ipse copias adductas ab Elatia ducere Argos pergit; atque ei circa Cleonas Aristænus prætor, cum decem millibus Achæorum, equitibus mille, obcurrit: & haud procul inde, junctis exercitibus, posuerunt castra. Postero die in campum Argivorum descenderunt, & quatuor ferme millia ab Argis locum castris capiunt. Præfectus præsidio Laconum erat Pythagoras, gener idem tyranni, & uxoris ejus frater: qui sub adventum Romanorum & utrasque arces, (nam duas habent Argi) & loca alia, quæ aut obportuna, aut suspecta erant, validis præsidiis firmavit. Sed inter agenda hæc

Quinctius Argos exercitum ducit.

U. c. 557.
a. C. 195.

pavorem injectum adventu Romanorum dissimulare haudquaquam poterat : & ad externum terrorem intestina etiam seditio accessit. Damocles erat Argivus, adolescens majoris animi, quam consilii: qui primo, jurejurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires adjicere conjurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. Conloquentem eum cum suis satelles a præfecto missus quum arcesseret, sensit proditum consilium esse; hortatusque conjuratos, qui aderant, ut potius, quam extorti morerentur, arma secum caperent: atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans; ut, qui salvam rempublicam vellent, auctorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidii, cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonii, circumventum cum suis, interfecerunt. Comprehensi deinde quidam & alii. Ex iis occisi plures, pauci in custodiam conjecti. Multi proxima nocte, funibus per murum demissi, ad Romanos transfugerunt.

XXVI. Quinctius, adfirmantibus iis, si ad portas Romanus exercitus fuisset, non

fine effectu futurum eum motum fuiffe, &, fi propius caftra admoverentur, non quieturos Argivos, mifit expeditos pedites equitesque, qui circa Cylarabin (gymnafium id eft minus trecentos paffus ab urbe) cum erumpentibus a porta Lacedæmoniis prœlium commiferunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. Et caftra eo ipfo loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus pofuit. Diem inde unum in fpeculis fuit, fi quid novi motus oriretur. Poftquam obpreffam metu civitatem vidit, advocat concilium de obpugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Ariftænum, eadem fententia erat; quum cauffa belli non alia effet, inde potiffimum ordiundi bellum. Quinctio id nequaquam placebat, fed Ariftænum, contra omnium confenfum differentem, cum haud dubia approbatione audivit: & ipfe adjecit, « quum pro Argivis adverfus tyrannum bellum fufceptum fit, quid minus conveniens effe, quam omiffo hofte Argos obpugnari? Se vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. » Et, dimiffo concilio, frumentatum expeditas cohortes mifit. Quod maturi erat circa, demeffum & con-

U. c. 557. a. C. 195.

Agrum Argivum vaftat.

U. c. 557. a. C. 195.

vectum est. Viride, ne hostes mox haberent, protritum & conruptum. Castra deinde movit, &, Parthenio superato monte, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. Ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia exspectavit. Venerunt Macedones a Philippo mille quingenti, & Thessalorum equites quadringenti. Nec jam auxilia, quorum adfatim erat, sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Navales quoque magnæ copiæ conveniebant. Jam ab Leucade L. Quinctius quadraginta navibus venerat: jam Rhodiæ decem & octo tectæ naves, jam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum decem tectis navibus, triginta lembis, mixtisque aliis minoris formæ navigiis. Ipsorum quoque Lacedæmoniorum exsules permulti, tyrannorum injuria pulsi, spe recuperandæ patriæ in castra Romana convenerant. Multi autem erant, jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulsi. Princeps erat exsulum Agesipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.

Lacedæmonem petit.

XXVII. Quum terra marique tantum belli circumstaret tyrannum, & prope nulla spes esset vere suas hostiumque æstimanti vires, (*r*) non tamen omisit bellum: sed & a Creta mille delectos juventutis eorum excivit, quum mille jam haberet: & tria millia mercenariorum militum, decem millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit: & fossa valloque urbem communivit. Et, ne quid intestini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos, quoniam, ut salvum vellent tyrannum, sperare non poterat. Quum suspectos quosdam civium haberet, eductis in campum omnibus copiis, (Dromon ipsi vocant) positis armis, ad concionem vocari jussit Lacedæmonios, atque eorum concioni satellites armatos circumdedit. Et pauca præfatus, « Cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret: & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius, ne quid moliri possint, quàm puniri molientes. Itaque quosdam se in custodia habiturum, donec ea, quæ

U. c. 557. a. C. 195.

Adparatus tyranni.

(r) *esset vires suas hostiumque æstimanti non &c.* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» instet, tempestas prætereat. Hostibus repulsis, (a quibus, si modo proditio intestina satis caveatur, minus periculi esse) extemplo eos emissurum. » Sub hæc citari nomina octoginta ferme principum juventutis jussit; atque eos, ut quisque ad nomen responderat, in custodiam tradidit: nocte insequenti omnes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi sunt jam inde antiquitus castellani, agreste genus) transfugere voluisse insimulati, per omnes vicos sub verberibus acti necantur. Hoc terrore obstupuerant multitudinis animi ab omni conatu novorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec parem se ratus, si dimicare acie vellet; & urbem relinquere, tam suspensis & incertis omnium animis, metuens.

XXVIII. Quinctius, satis jam omnibus paratis, profectus ab stativis, die altero ad Sellasiam super Œnunta fluvium pervenit: quo in loco Antigonus, Macedonum rex, cum Cleomene, Lacedæmoniorum tyranno, signis conlatis dimicasse dicebatur. Inde, quum audisset adscensum (s) difficilis & artæ viæ esse, brevi per montes circuitu præmissis,

(s) *escensum* Gron.

qui munirent viam, lato ſatis & patenti limite ad Eurotam amnem, ſub ipſis prope fluentem mœnibus, pervenit. Ubi caſtra metantes Romanos Quinctiumque ipſum, cum equitibus atque expeditis prægreſſum, auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum conjecerunt, nihil tale exſpectantes, quia nemo his obvius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro tranſierant. Aliquamdiu peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, quum in ſe cuique minimum fiduciæ eſſet, trepidatum eſt. Tandem ſigna legionum ſupervenerunt: &, quum primi agminis cohortes inductæ in prœlium eſſent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulſi ſunt. Romani, quum tantum a muro receſſiſſent, ut extra ictum teli eſſent, acie directa paullisper ſteterunt. Poſtquam nemo hoſtium contra exibat, redierunt in caſtra. Poſtero die Quinctius prope flumen præter urbem ſub ipſas Menelaii montis radices ducere copias inſtructas pergit. Primæ legionariæ cohortes ibant: levis armatura & equites agmen cogebant. Nabis intra murum inſtructos paratosque ſub ſignis habebat mercenarios milites, (in quibus omnis fiducia

U. c. 557.
a. C. 195.

Auxiliares ejus compulſi in urbem.

U. c. 557. a. C. 195.

erat) ut ab tergo hoftem adgrederetur. Poftquam extremum agmen præteriit, tum ab oppido, eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus fimul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis fuorum animis, figna extemplo convertit, totumque in hoftem agmen circumegit. Itaque, velut rectæ acies concurriffent, juftum aliquamdiu prœlium fuit. Tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. Quæ minus infida ac trepida fuiffet, ni Achæi locorum prudentes inftitiffent. Hi & cædem ingentem ediderunt, & difperfos paffim fuga plerosque armis exuerunt. Quinctius prope Amyclas pofuit caftra. Inde, quum perpopulatus omnia circumjecta urbi frequentis & amœni agri loca effet, nullo jam hoftium porta excedente, movit caftra ad flumen Eurotam. Inde vallem Taygeto fubjectam agrosque ad mare pertinentes evaftat.

Iterum fugantur.

XXIX. Eodem fere tempore L. Quinctius maritimæ oræ oppida, partim voluntate, partim metu aut vi, recepit. Certior deinde factus, Gythium oppidum omnium maritimarum rerum Lacedæmoniis receptaculum effe, nec

U. c. 557. a. C. 195.

Gythium obpugnatum.

nec procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis adgredi constituit. Erat eo tempore valida urbs, & multitudine civium incolarumque & omni bellico adparatu instructa. In tempore Quinctio, rem haud facilem adgredienti, rex Eumenes & classis Rhodiorum supervenerunt. Ingens multitudo navalium sociorum, e tribus contracta classibus, intra paucos dies omnia, quæ ad obpugnationem urbis terra marique munitæ facienda opera erant, effecit. Jam testudinibus admotis murus subruebatur: jam arietibus quatiebatur. Itaque una crebris ictibus eversa est turris, quodque circa muri erat, casu ejus prostratum: & Romani simul a portu (*t*), unde aditus planior erat, ut distenderent ab apertiore loco hostes, simul per patefactum ruina iter inrumpere conabantur. Nec multum abfuit, quin, qua intenderant, penetrarent. Sed tardavit inpetum eorum spes objecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum, traditurum se urbem (*u*).

(t) *porta* Gron.

(u) *traditurus urbem* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195. Et quum ad eam rem tempus & ratio convenisset, a Gorgopa proditor interficitur. Intentiusque ab uno urbs defendebatur: & difficilior facta obpugnatio erat, ni T. Quinctius cum quatuor millibus delectorum militum supervenisset. Is quum supercilio haud procul distantis tumuli ab urbe instructam aciem ostendisset, & ex altera parte L. Quinctius ab operibus suis terra marique instaret; tum vero desperatio Gorgopam quoque coëgit id consilii, quod in altero morte vindicaverat, capere. Et pactus, ut abducere inde milites, quos præsidii caussa habebat, liceret, tradidit Quinctio urbem. Priusquam Gythium traderetur, Pythagoras, præfectus Argis relictus (v), tradita custodia urbis Timocrati Pellenensi, cum mille mercenariis militibus, & duobus millibus Argivorum, Lacedæmonem ad Nabin venit.

XXX. Nabis, sicut primo adventu Romanæ classis & traditione oppidorum maritimæ oræ conterritus erat, sic, parva spe quum adquievisset, Gythio ab suis retento, postquam id quoque traditum Romanis audivit

(v) *relictis* Gron. Crev.

esse, quum ab terra, omnibus circa hostibus, (x) nihil spei esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti. Qua inpetrata re, Pythagoras ad imperatorem venit, nullis cum aliis mandatis, quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceret. (y) Consilio (z) advocato, quum omnes dandum conloquium censuissent, dies locusque constituitur. In mediæ regionis tumulos, modicis copiis sequentibus, quum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quinctius cum fratre & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæorum prætore, tribunisque militum paucis descendit.

U. c. 557. a. C. 195.

Nabis conloquium petit.

XXXI. Ibi permisso, ut, seu dicere prius, seu audire mallet, ita cœpit tyrannus. « Si » ipse per me, T. Quincti, vosque, qui ad» estis, caussam excogitare, cur mihi aut » indixissetis bellum, aut inferretis, possem;

Tyranni oratio.

(x) *omnibus circa hostium* Gron.

(y) *liceat* Gron. Crev.

(z) *concilio* Gron.

U. c. 557.
a. C. 195.

» tacitus eventum fortunæ meæ exſpectaſſem?
» Nunc imperare animo nequivi, quin, priuſ-
» quam perirem, cur periturus eſſem, ſcirem.
» Et, Hercule, ſi tales eſſetis, quales eſſe
» Carthaginienſes fama eſt, apud quos nihil
» ſocietatis fides ſancti haberet; in me quo-
» que vobis quid faceretis minus penſi eſſe,
» non mirarer. Nunc, quum vos intueor,
» Romanos eſſe video, qui rerum divinarum
» fœdera, humanarum fidem ſocialem ſanctiſ-
» ſimam habeatis. Quum me ipſe reſpexi,
» eum eſſe ſpero, cui & publice, ſicut ce-
» teris Lacedæmoniis, vobiſcum vetuſtiſſi-
» mum fœdus ſit: & meo nomine privatim
» amicitia ac ſocietas, nuper Philippi bello
» renovata. At enim ego eam violavi &
» everti, quod Argivorum civitatem teneo.
» Quomodo hoc tuear? re, an tempore?
» Res mihi duplicem defenſionem præbet.
» Nam &, ipſis vocantibus ac tradentibus,
» urbem eam accepi, non occupavi. Et acce-
» pi, quum Philippi partium, non in veſtra
» ſocietate eſſet. Tempus autem eo me libe-
» rat, quod, quum jam Argos haberem, ſo-
» cietas mihi vobiſcum convenit: &, ut vo-
» bis mitterem ad bellum auxilia, non ut

» Argis præsidium deducerem, pepigistis. At, » Hercle, in ea controversia, quæ de Argis » est, superior sum & æquitate rei, quod » non vestram urbem, sed hostium; quod » volentem, non vi coactam, accepi; & vestra » confessione, quod in conditionibus socie» tatis mihi Argos reliquistis. Ceterum nomen » tyranni & facta me (*a*) premunt, quod ser» vos ad libertatem voco, quod in agros in» opem plebem deduco. De nomine hoc » respondere possum, me, qualiscumque sum, » eumdem esse, qui fui, quum tu ipse me» cum, T. Quincti, societatem pepigisti. Tum » me regem adpellari a vobis memini: nunc » tyrannum vocari video. Itaque si ego no» men imperii mutassem, mihi meæ incon» stantiæ; quum vos mutetis, vobis vestræ » reddenda ratio est. Quod ad multitudinem » servis liberandis auctam, & egentibus di» visum agrum adtinet, possum quidem & in » hoc me jure temporis tutari. Jam feceram » hæc, qualiacumque sunt, quum societatem » mecum pepigistis, & auxilia in bello ad» versus (*b*) Philippum accepistis. Sed si nunc

U. c. 557.
a. C. 195.

(a) *me* del. *Gron. Crev.*

(b) *adversum* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195

» ea fecissem, non dico, quid in eo vos læsissem, aut vestram amicitiam violassem? » sed illud, me more atque instituto majorum fecisse. Nolite ad vestras leges atque » instituta exigere ea, quæ Lacedæmone » fiunt. Nihil comparare singula necesse est. » Vos a censu equitem, a censu peditem legitis: & paucos excellere opibus, plebem » subjectam esse illis, vultis. Noster legumlator non in paucorum manu rempublicam » esse voluit, quem vos senatum adpellatis; » nec excellere unum aut alterum ordinem in » civitate: sed per æquationem fortunæ ac » dignitatis fore credidit, ut multi essent, » qui arma pro patria ferrent. Pluribus me » peregisse, quam pro patriæ sermone brevitatis, fateor. Et breviter peroratum esse » potuit; nihil me, postquam vobiscum amicitiam institui, cur ejus vos pœniteret, » commisisse. »

Responsio T. Quinctii.

XXXII. Ad hæc imperator Romanus: « Amicitia & societas nobis nulla tecum, » sed cum Pelope, rege Lacedæmoniorum » justo ac legitimo, facta est. Cujus jus » tyranni quoque, qui postea per vim tenuerunt Lacedæmone imperium, (quia nos

» bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia » ex aliis occupaverant) usurparunt; sicut tu » quoque hoc Macedonico bello fecisti. Nam » quid minus conveniret, quam eos (*c*), qui » pro libertate Græciæ adversus Philippum » gereremus bellum, cum tyranno instituere » amicitiam? & tyranno quam, qui umquam, » sævissimo & violentissimo in suos? Nobis » vero, etiamsi Argos nec cepisses per frau- » dem, nec teneres, liberantibus omnem » Græciam, Lacedæmon quoque vindicanda » in antiquam libertatem erat atque in leges » suas, quarum modo, tamquam æmulus » Lycurgi, mentionem fecisti. An, ut ab » Jasso & Bargyliis præsidia Philippi deducan- » tur, curæ erit nobis? Argos & Lacedæmo- » nem, duas clarissimas urbes, lumina quon- » dam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus; » quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ser- » vientes deforment? At enim cum Philippo » Argivi senserunt. Remittimus hoc tibi, ne » nostram vicem irascaris. Satis compertum » habemus, duorum, aut summum trium in » ea re, non civitatis, culpam esse: tam, » Hercle, quam in te tuoque præsidio arces-

U. c. 557.
a. C. 195.

(c) *nos* Gron.

U. c. 557. a. C. 195.

» ſendo accipiendoque in arcem nihil ſit publico conſilio actum. Theſſalos, & Phocenſes, & Locrenſes, conſenſu omnium ſcimus partium Philippi fuiſſe. Tamen quum ceteram liberaverimus Græciam, quid tandem cenſes in Argivis, qui inſontes publici conſilii ſint, facturos? Servorum ad libertatem vocatorum, & egentibus hominibus agri diviſi crimina tibi objici dicebas. Non quidem nec ipſa mediocria: ſed quid iſta ſunt præ iis, quæ a te tuisque quotidie alia ſuper alia facinora eduntur? Exhibe liberam concionem vel Argis, vel Lacedæmone, ſi audire juvat vera dominationis inpotentiſſimæ crimina. Ut omnia alia vetuſtiora omittam, quam cædem Argis Pythagoras iſte gener tuus pene in oculis meis edidit? quam tu ipſe, quum jam prope in finibus Lacedæmoniorum eſſem? Agedum, quos in concione comprehenſos, omnibus audientibus civibus tuis, in cuſtodia te habiturum eſſe pronunciaſti, jube vinctos produci ut miſeri parentes, quos falſo lugent, vivere ſciant. At enim (*d*), ut jam ita ſint hæc, quid ad vos, Romani? Hoc

(d) *Enim* Gron. Crev.

» tu dicas liberantibus Græciam? hoc iis, » qui, ut liberare possent, mare trajecerunt, » terra marique gesserunt bellum? Vos tamen, » inquis, vestramque amicitiam ac societatem » proprie non violavi. Quoties vis te id ar- » guam fecisse? Sed nolo pluribus: summam » rem complectar. Quibus igitur rebus ami- » citia violatur? Nempe his maxime duabus, » (e) si socios meos pro hostibus habeas; si » cum hostibus te conjungas. Utrum non a » te factum est? nam & Messenen, uno atque » eodem jure fœderis, quo & Lacedæmonem, » in amicitiam nostram acceptam, socius » ipse sociam nobis urbem vi atque armis » cepisti: & cum Philippo, hoste nostro, » non societatem solum, sed, si Diis placet, » adfinitatem etiam per Philoclem præfectum » ejus pepigisti: & bellum adversus (f) nos » gerens mare circa Maleam infestum navi- » bus piraticis fecisti: & plures prope cives » Romanos, quam Philippus, cepisti atque » occidisti: tutiorque Macedoniæ ora, quam

U. c. 557.
a. C. 195.

(e) *Quibus i. rebus a. v. N. h. m. duabus* 1 *Q. i. a. v. N. h. duabus rebus maxime* Gron. *Q. i. rebus a. v, N. h. duabus maxime* Crev.

(f) *adversum* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

» promontorium Maleæ commeatus ad exercitus noſtros portantibus navibus fuit. Proinde parce, ſis, fidem ac jura ſocietatis jactare; &, omiſſa populari oratione, tamquam tyrannus & hoſtis loquere. »

XXXIII. Sub hæc Ariſtænus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occaſio eſſet, ſibi ac fortunis ſuis conſuleret. Referre deinde nominatim tyrannos civitatium finitimarum cœpit, qui, depoſito imperio, reſtitutaque libertate ſuis, non tutam modo, ſed etiam honoratam inter cives ſenectutem egiſſent. His dictis in vicem auditiſque, nox prope diremit conloquium. Poſtero die Nabis, « Argis ſe cedere ac deducere » præſidium, quando ita Romanis placeret, » & captivos & perfugas redditurum, » dixit. « Aliud ſi quid poſtularent, ſcriptum ut ederent, » petiit, « ut deliberare cum amicis » poſſet. » Ita & tyranno ad conſultandum tempus datum eſt: & Quinctius, ſociorum etiam principibus adhibitis, habuit conſilium. Maximæ partis ſententia erat: « Perſeverandum in bello eſſe, & tollendum tyrannum. » Numquam aliter tutam libertatem Græciæ » fore. Satius multo fuiſſe, non moveri bel-

Nabis oſtendit ceſſurum ſe Argis.

Quinctius habet ſuper tota re conſilium.

» lum adverſus eum, quam omitti motum. » Et ipſum velut comprobata dominatione « firmiorem futurum, auctore injuſti imperii » adſumto populo Romano; & exemplo mul» tos in aliis civitatibus ad inſidiandum liber» tati civium ſuorum incitaturum. » Ipſius imperatoris animus ad pacem inclinatior erat. Videbat enim, compulſo intra mœnia hoſte, nihil præter obſidionem reſtare. Eam autem fore diuturnam. « Non enim Gythium, quod » ipſum tamen traditum, non expugnatum » eſſet, ſed Lacedæmonem, validiſſimam » urbem viris armisque, obpugnaturos. Unam » ſpem fuiſſe, ſi qua admoventibus exerci» tum diſſenſio inter ipſos ac ſeditio excitari » poſſet. Quum ſigna portis prope inferri » cernerent, neminem ſe moviſſe. » Adjiciebat, « & cum Antiocho infidam pacem, Vil» lium legatum inde redeuntem nunciare: » multo majoribus, quam ante, terreſtribus » navalibusque copiis in Europam eum tran» ſiſſe. Si occupaſſet obſidio Lacedæmonis » exercitum, quibus aliis copiis adverſus re» gem tam validum ac potentem bellum geſtu» ros? » Hæc propalam dicebat: illa tacita ſuberat cura, ne novus conſul Græciam pro-

U. c. 557.
a. C. 195.

Socios ad pacem hortatur.

U. c. 557. a. C. 195. vinciam sortiretur, & inchoati belli victoria successori tradenda esset.

XXXIV. Quum adversus tendendo nihil moveret socios, simulando se transire in eorum sententiam, omnes in adsensum consilii sui traduxit. « Bene vertat [inquit] quando » ita placet, obsideamus Lacedæmonem (g). » Illud modo ne fallat (h) ceterum, quum » res tam lenta, quam ipsi scitis, obpugnatio » urbium sit, & obsidentibus prius sæpe, quam » obsessis, tædium adferat, jam nunc hoc » ita proponere vos animis oportet, hiber- » nandum circa Lacedæmonis mœnia esse. » Quæ mora si laborem tantum ac periculum » haberet, ut & animis, & corporibus ad » sustinenda ea parati essetis, hortarer vos. » Nunc inpensa quoque magna eget in opera, » in machinationes, & tormenta, quibus tanta » urbs obpugnanda est; in commeatus vobis » nobisque (i) in hiemem expediendos. Ita- » que, ne aut repente trepidetis, aut rem » inchoatam turpiter destituatis, scribendum

(g) *obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet* Gron. Crev.

(h) *Illud modo ne fallat* del. *Gron Crev,*

(i) *nobis vobisque* Gron, Crev.

» ante vestris civitatibus censeo, exploran- *U. c. 557. a. C. 195.*
» dumque, quid quæque animi, quid virium
» habeat. Auxiliorum satis superque habeo:
» sed, quo plures sumus, pluribus rebus ege-
» bimus. Nihil jam præter nudum solum ager
» hostium habet. Ad hoc hiems accedit, ad
» comportandum ex longinquo difficilis. »
Hæc oratio primum animos omnium ad respicienda cuique domestica mala convertit; segnitiam, invidiam & obtrectationem domi manentium adversus militantes, libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex privato. Versis itaque subito voluntatibus, facere, quod e republica populi Romani sociorumque esse crederet, imperatori permiserunt.

Leges pacis tyranno dictæ.

XXXV. Inde Quinctius, adhibitis legatis tantum tribunisque militum, conditiones, in quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit. « Sex mensium induciæ ut essent Nabidi Ro-
» manisque, & Eumeni regi, & Rhodiis.
» Legatos extemplo mitterent Romam T.
» Quinctius & Nabis, ut pax ex auctoritate
» senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ
» conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea
» dies ut induciarum principium esset: & ut

U. c. 557. a. C. 195.

» ex ea die intra decimum diem ab Argis » ceterisque oppidis, quæ in Argivorum » agris (*k*) essent, præsidia omnia deducerentur: vacuaque & libera traderentur » Romanis. Et (*l*) ne quod inde mancipium » regium publicumve aut privatum educeretur; &, si qua ante educta forent, dominis » recte restituerentur. Naves, quas civitatibus maritimis ademisset, redderet: neve » ipse navem ullam, præter duos lembos, » qui non plus quam sexdecim remis agerentur, haberet. Perfugas & (*m*) captivos » omnibus sociis populi Romani civitatibus » redderet, & Messeniis omnia, quæ comparerent, quæque domini cognoscerent. » Exsulibus quoque Lacedæmoniis liberos & » conjuges restitueret, quæ earum viros sequi voluissent; invita ne qua exsulis comes » esset. Mercenariorum militum Nabidis, qui » aut in civitates suas, aut ad Romanos » transissent (*n*), iis res suæ omnes recte » redderentur. In Creta insula ne quam urbem

(k) *agro* Crev.

(l) *&* del. *Gron. Crev.*

(m) *&* del. *Gron. Crev.*

(n) *transiissent* Gron. Crev.

» haberet : quas habuisset, redderet Romanis. Ne quam societatem cum ullo (*o*) Cretensium aut quoquam alio institueret, neu bellum gereret. Civitatibus omnibus, quas ipse restituisset, quæque se suaque in fidem ac ditionem populi Romani tradidissent, omnia præsidia deduceret : seque ipse suosque ab his abstineret. Ne quod oppidum, ne quod castellum in suo alienove agro conderet. Obsides, ea ita futura, daret quinque, quos imperatori Romano placuisset; filium in his suum : & talenta centum argenti in præsenti, & quinquaginta talenta in singulos annos per annos octo. »

U. c. 557. a. C. 195.

Non placent illæ Nabidi.

XXXVI. Hæc conscripta, castris propius urbem motis, Lacedæmonem mittuntur. Nec sane quidquam eorum satis placebat tyranno : nisi quod, præter spem, reducendorum exsulum mentio nulla facta erat. Maxime autem omnium ea res obsendebat, quod & naves, & maritimæ civitates ademtæ erant. Fuerat autem ei magno fructui mare, omnem oram Maleæ (*p*) prædatoriis navibus infestam habenti. Juventutem præterea civitatium ea-

(o) *ulla* Gron.

(p) *a Malea* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

Neque Lacedæmoniis.

rum ad ſupplementum longe optimi generis militum habebat. Has conditiones, quamquam ipſe in ſecreto volutaverat cum amicis, vulgo tamen omnes fama ferebant, variis, ut ad ceteram fidem, ſic ad ſecreta tegenda, ſatellitum regiornm ingeniis. Non tam omnia univerſi, quam ea, quæ ad quemque pertinerent, ſinguli carpebant. Qui exſulum conjuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid poſſederant, tamquam amiſſuri, non reddituri, indignabantur. Servis liberatis a tyranno non inrita modo futura libertas, ſed multo fœdior, quam fuiſſet ante, ſervitus redeuntibus in iratorum dominorum poteſtatem ante oculos obverſabatur. Mercenarii milites & pretia militiæ caſura in pace ægre ferebant, & reditum ſibi nullum eſſe in civitates videbant, infenſas non tyrannis magis, quam ſatellitibus eorum.

XXXVII. Hæc inter ſe primo in circulis ferentes fremere : deinde ad arma ſubito diſcurrerunt. Quo tumultu quum per ſe ſatis inritatam multitudinem cerneret tyrannus, concionem advocari juſſit. Ubi quum ea, quæ imperarentur a Romanis, expoſuiſſet,

&

& graviora atque indigniora quædam falſo adfinxiſſet, & ad ſingula, nunc ab univerſis, nunc a partibus concionis, adclamaretur, interrogavit, « Quid ſe reſpondere ad ea, » aut quid facere vellent? » Prope una voce omnes, « Nihil reſpondere, bellum geri, » juſſerunt. Et pro ſe quiſque, qualia multitudo ſolet, bonum animum habere, & bene ſperare jubentes, « fortes fortunam adjuvare, » aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætolosque adjuturos pronunciat; & ſibi ad obſidionem ſuſtinendam copiarum adfatim eſſe. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in ſtationes non ultra quieturi diſcurrunt. Paucorum laceſſentium excurſio & emiſſa jacula extemplo & (*q*) Romanis dubitationem, quin bellandum eſſet, exemerunt. Levia inde prœlia per quatriduum primum ſine ullo ſatis certo eventu commiſſa. Quinto die prope juſta pugna adeo paventes in oppidum Lacedæmonii compulſi ſunt, ut quidam milites Romani, terga fugientium cædentes, per intermiſſa, ut tunc erant, mœnia urbem intrarint.

U. c. 557. a. C. 195.

Parant ſe ad bellum.

(q) *&* del. *Gron. Crev.*

U. c. 557. a. C. 195.

XXXVIII. Et tunc quidem Quinctius, satis eo terrore coërcitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius obpugnationem urbis superesse ratus, missis, qui omnes navales socios a Gythio arcesserent, ipse interim cum tribunis militum ad visendum urbis situm mœnia circumvehitur. *Spartæ munitiones.* Fuerat quondam sine muro Sparta. Tyranni nuper locis patentibus planisque objecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu, stationibus armatorum pro munimento objectis tutabantur. Ubi satis omnia inspexit, corona obpugnandum ratus, omnibus copiis (erant autem Romanorum sociorumque, simul peditum equitumque, simul terrestrium ac (r) navalium copiarum, ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. *Corona obpugnatur.* Alii scalas, alii ignem, alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. Jussi clamore sublato subire undique omnes, ut, qua primum obcurrerent, quave opem ferrent, ad omnia simul paventes Lacedæmonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam divisum. Parte una a Phœbeo, altera a Dyctynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias ad-

(r) *terrestriumque ac* Gron. Crev.

pellant (omnia autem hæc aperta ſine muro loca ſunt) adgredi jubet. Quum tantus undique terror urbem circumvaſiſſet; primo tyrannus & ad clamores repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quiſque maxime laboraret locus, aut ipſe obcurrebat, aut aliquos mittebat. Deinde, circumfuſo undique pavore, ita obtorpuit, ut nec dicere, quod in rem eſſet, nec audire poſſet; nec inops modo conſilii, ſed vix mentis compos eſſet.

U. c. 557. a. C. 195.

XXXIX. ROMANOS primo ſuſtinebant in anguſtiis Lacedæmonii: ternæque acies tempore uno locis diverſis pugnabant. Deinde, creſcente certamine, nequaquam erat prœlium par. Miſſilibus enim Lacedæmonii pugnabant, a quibus ſe & magnitudine ſcuti perfacile Romanus tuebatur miles, & quod alii vani, alii leves admodum ictus erant. Nam propter anguſtias loci confertamque turbam non modo ad emittenda cum procurſu, quo plurimum concitantur tela, ſpatium habebant: ſed ne ut de gradu quidem libero ac ſtabili conarentur. Itaque ex adverſo miſſa tela, nulla in corporibus, rara in ſcutis hærebant. A circumſtantibus ex ſuperioribus locis qui-

U. c. 557.
a. C. 195.

dam vulnerati ſunt: mox progreſſos jam etiam ex tectis non tela modo, ſed tegulæ quoque, inopinantes perculerunt. Sublatis deinde ſupra capita ſcutis, continuatisque ita inter ſe, ut non modo ad cæcos ictus, ſed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quidquam eſſet, teſtudine facta ſubibant. Et primæ anguſtiæ paullisper, ſua hoſtiumque refertæ turba, tenuerunt: poſtquam in patentiorem viam urbis paullatim urguentes hoſtem proceſſere, non ultra vis eorum atque inpetus ſuſtineri poterant. Quum terga vertiſſent Lacedæmonii, & effuſa fuga ſuperiora peterent loca; Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quanam ipſe evaderet, circumſpectabat. Pythagoras quum ad cetera animo officioque ducis fungebatur, tum vero unus, ne caperetur urbs, cauſſa fuit. Succendi enim ædificia proxima muro juſſit. Quæ quum momento temporis arſiſſent, ut adjuvantibus ignem, qui alias ad exſtinguendum opem ferre ſolent, ruere in Romanos tecta: nec tegularum modo fragmenta, ſed etiam ambuſta tigna, ad armatos pervenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam majorem, quam periculum, facere. Itaque & qui extra urbem

Succenduntur ab obſeſſis domus muro vicinæ.

erant Romanorum, tum maxime inpetus facientes, receſſere a muro: &, qui jam intraverant, ne incendio ab (s) tergo oriente intercluderentur ab ſuis, receperunt ſeſe. Et Quinctius, poſtquam, quid rei eſſet, vidit, receptui canere juſſit. Ita jam a capta prope urbe revocati redierunt in caſtra. *U. c. 557. a. C. 195.* *Recipiunt ſe Romani.*

XL. Quinctius plus ex timore hoſtium, quam ex re ipſa, ſpei nactus, per triduum inſequens territavit eos; nunc prœliis laceſſendo, nunc operibus interſepiendo quædam; ne exitus ad fugam eſſet. His comminationibus compulſus tyrannus Pythagoram rurſus oratorem miſit, quem Quinctius primo adſpernatum (t) excedere caſtris juſſit. Deinde ſuppliciter orantem, advolutumque genibus, tandem audivit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum: dein (u), quum ea velut vana & ſine effectu nihil proficerent, eo deducta res eſt, ut his conditionibus, quæ ex ſcripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent: pecuniaque & obſides accepti. Dum obpugnatur tyran- *Pax cum Nabide.*

(s) *a* Gron. Crev.

(t) *adſpernatus* Gron. Crev.

(u) *deinde* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

Argivi sese ipsi liberant.

nus, Argivi, nunciis aliis prope super alios adferentibus, tantum non jam captam Lacedæmonem esse, erecti & ipsi, simul eo quod Pythagoras cum parte validissima præsidii excesserat, contemta paucitate eorum, qui in arce erant, duce Archippo quodam, præsidium expulerunt. Timocratem Pellenensem, quia clementer præfuerat, vivum fide data emiserunt. Huic lætitiæ Quinctius supervenit, pace data tyranno, dimissisque ab Lacedæmone Eumene, & Rhodiis, & L. Quinctio fratre ad classem.

Nemea celebrata.

XLI. Læta civitas celeberrimum festorum dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die stata propter belli mala prætermissum, in adventum Romani exercitus ducisque indixerunt, præfeceruntque ludis ipsum imperatorem. Multa erant, quæ gaudium cumularent. Reducti cives ab Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras, quosque ante Nabis abduxerant: redierant, qui post compertam a Pythagora conjurationem, & cæde jam cœpta, effugerant: libertatem ex longo intervallo, libertatisque auctores Romanos, quibus caussa bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant. Testata quoque ipso Nemeorum die voce

præconis libertas eſt Argivorum. Achæis quantum reſtituti Argi in commune Achaiæ concilium lætitiæ adferebant; tantum ſerva Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non ſincerum gaudium præbebat (*v*). Ætoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. « Cum Philippo non ante deſitum bellari, » quam omnibus excederet Græciæ urbibus. » Tyranno relictam Lacedæmonem: regem » autem legitimum, qui in Romanis fuerat » caſtris, ceterosque nobiliſſimos cives in » exſilio victuros. Nabidis dominantis ſatelli» tem factum populum Romanum. » Quinctius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiſcentem bellum geſſiſſe tyrannum tradant, ſed caſtris adverſus Romana caſtra poſitis: diuque cunctatum, quum Ætolorum auxilia exſpectaſſet, coactum ad extremum acie confligere, inpetu in pabulatores ſuos ab Romanis facto: eo prœlio victum, caſtriſque exutum pacem petiſſe; quum cecidiſſent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia eſſent.

U. c. 557. a. C. 195.

Querelæ in Quinctium.

(v) *& lateri -- præbebant* Gron. Crev.

U. c. 557. a. C. 195.

XLII. Eodem fere tempore & a T. Quinctio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania literæ adlatæ. Utriusque nomine in dies ternos (x) supplicatio a senatu decreta est. L. Valerius consul, quum post fusos circa Litanam silvam Boios quietam provinciam habuisset, comitiorum caussa Romam rediit; & creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum & Ti. Sempronium Longum. Horum Patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant. Prætoria inde comitia habita. Creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blasio, & Cn. Domitius Ahenobarbus (y), & Sex. Digitius, & T. Juventius Thalna. Comitiis perfectis, consul in provinciam rediit. Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent. Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti coloni, qui nomina dederant, quum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus judicavit, non esse eos cives Romanos.

Comitia.

(x) *ternos in dies* Gron. Crev.

(y) *Ænobarbus* Gron.

U. c. 558. a. C. 194.

P Cornelio II. Ti. Sempronio Coss Provinciæ.

XLIII. Principio anni, quo P. Scipio Africanus iterum & Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romam venerunt (z). Iis (a) extra urbem in æde Apollinis senatus datus est. Pax, quæ cum T. Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt, impetraveruntque. De provinciis quum relatum esset, senatus frequens in eam sententiam ibat; ut, quoniam in Hispania & Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia provincia esset. Scipio; « satis esse Italiæ unum consulem, » censebat: « alteri decernendam Macedoniam esse. Bellum grave ab Antiocho inminere. Jam » ipsum sua sponte in Europam transgressum. » Quid deinde facturum censerent, quum » hinc Ætoli haud dubie hostes vocarent ad » bellum, illinc Hannibal, Romanis cladibus insignis imperator, stimularet? » Dum de provinciis consulum disceptatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana jurisdictio, T. Juventio peregrina evenit. P. Cornelio Hispania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis, Blasioni Sicilia, Me-

(z) add. *duo* Gron. Crev.

(a) *His* Gron. Crev.

U. c. 558. a. C. 194. rendæ Sardinia. In Macedoniam novum exercitum transportari non placuit. Eum, qui esset ibi, reduci in Italiam a Quinctio, ac dimitti. Item eum exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset. Consulibus ambobus Italiam provinciam esse, & duas urbanas eos legiones scribere: ut, dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus octo omnino Romanæ legiones essent.

Ver sacrum. XLIV. VER sacrum factum erat priore anno, M. Porcio & L. Valerio consulibus. Id quum P. Licinius pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde ex auctoritate collegii Patribus, renunciasset, de integro faciendum arbitratu pontificum censuerunt; ludosque magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta adsoleret, faciendos. Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Kalendas Martias, & pridie Kalendas Maias, P. Cornelio Scipione & Ti. Sempronio Longo consulibus. *Censores.* Censorum inde comitia habita sunt. Creati censores Sex. Ælius Pætus & C. Cornelius Cethegus principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores censores legerant, legerunt. Tres omnino senatores, neminem curuli honore usum,

præterierunt. Gratiam quoque ingentem apud eum ordinem pepererunt, quod, ludis Romanis, ædilibus curulibus imperarunt, ut loca ſenatoria ſecernerent a populo. Nam antea in promiſcuo ſpectabant. Equitibus quoque perpaucis ademti equi, nec in ullum ordinem ſævitum. Atrium Libertatis & Villa publica ab eiſdem refecta amplificataque. Ver ſacrum ludique votivi, quos voverat Ser. Sulpicius Galba conſul, facti. Quum ſpectaculo eorum occupati animi omnium eſſent, Q. Pleminius, qui propter multa in Deos hominesque ſcelera, Locris admiſſa, in carcerem conjectus fuerat, comparaverat homines, qui pluribus ſimul locis urbis nocte incendia facerent; ut in conſternata nocturno tumultu civitate refringi carcer poſſet. Ea res indicio conſociorum palam facta, delataque ad ſenatum eſt. Pleminius in inferiorem demiſſus carcerem eſt, necatusque.

U. c. 558. a. C. 194.

Loca ſenatoria in ludis.

Pleminius necatus.

XLV. Coloniæ civium Romanorum eo anno deductæ ſunt Puteolos, Vulturnum, Liternum; treceni homines in ſingulas. Item Salernum Buxentumque coloniæ civium Romanorum deductæ ſunt. Deduxere triumviri, Ti. Sempronius Longus, qui tum conſul erat;

Coloniæ plures deductæ.

U. c. 558. a. C. 194. M. Servilius, Q. Minucius Thermus. Ager divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Junius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempsam item & Crotonem civium Romanorum coloniæ deductæ. Tempsanus ager de Bruttiis captus erat: Bruttii Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. Triumviri Cn. Octavius, L. Æmilius Paullus, C. Plætorius Crotonem; Tempsam L. Cornelius Merula & C. Salonius deduxerunt. Prodigia. Prodigia quoque alia visa eo anno Romæ sunt, alia nunciata. In foro, & comitio, & Capitolio sanguinis guttæ visæ sunt: & terra aliquoties pluit: & caput Vulcani arsit. Nunciatum est, Nare amni (*b*) lac fluxisse: pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso; & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata. Et sacrificium novemdiale factum, quod Hadriani nunciaverant, in agro suo lapidibus pluisse.

(b) *Nare amni* l. *Interamnæ* Gron. Crev.

XLVI. In Gallia L. Valerius Flaccus proconsul circa Mediolanum cum Gallis Insubribus, & Boiis, qui Dorulaco duce ad concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis conlatis depugnavit. Decem millia hostium sunt cæsa. Per eos dies collega ejus M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit. Tulit in eo triumpho argenti infecti viginti quinque millia pondo, bigati centum viginti tria millia, Oscensis quingenta quadraginta: auri pondo mille quadringenta. Militibus ex præda divisit in singulos, ducenos septuagenos æris, triplex equiti. Ti. Sempronius consul, in provinciam profectus, in Boiorum primum agrum legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum, cum duobus fratribus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis apertis (c) posuit: ut adpareret dimicaturos, si hostis fines intrasset. Consul ubi, quantæ copiæ, quanta fiducia esset hosti, sensit, nuncium ad collegam mittit, « ut, si videretur ei, maturaret » venire: se tergiversando in adventum ejus » rem extracturum. » Quæ caussa consuli cunctandi, eadem Gallis (præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat) rei matu-

U. c. 558. a. C. 194.

Catonis triumphus.

Sempronius it in Boios.

(c) *idoneis* Gron.

U. c. 558. a. C. 194.

randæ erat, ut, priusquam conjungerentur consulum copiæ, rem transigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quam steterunt parati ad pugnandum, si quis contra egrederetur: tertio (*d*) subiere ad vallum, castraque ab omni simul parte adgressi sunt. Consul extemplo arma capere milites jussit. Armatos inde paullisper continuit: ut & stolidam fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis signa efferre jussæ. Sed in ipso exitu ita conferti obstitere Galli, ut clauderent viam. Diu in angustiis pugnatum est. Nec dextris magis gladiisque gerebatur res, quam scutis corporibusque ipsis obnisi urguebant; Romani, ut signa foras efferrent; Galli, ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent. Nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt, quam Q. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius tribunus militum, quartæ hic, ille secundæ legionis, (rem in asperis prœliis sæpe tentatam) signa ademta signiferis in hostes injecerunt (*e*). Dum

Qui obpugnant castra Romana.

(d) inf. *vi* Gron. Crev.

(e) *jecerunt* Gron. Crev.

repetunt enise signum, priores secundani se porta ejecere. U. c. 558. a. C. 194.

XLVII. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, quum alius tumultus ex aversa parte castrorum est exortus. In portam quæstoriam inruperant Galli: resistentesque pertinacius occiderant L. Postumium quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M Atinium, & P. Sempronium, præfectos socium, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erant, donec cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam quæstoriam portam, & eos, qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & inrumpentibus obstitit. Eodem fere tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prœlia circa castra locis distantibus erant: clamoresque dissoni ad incertos suorum eventus a præsenti certamine animos pugnantium avertebant. Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe, pugnatum est. Labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia sitis, quum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes inpetum Romani fecerunt, fusosque compulerunt in castra. Repelluntur.

U. c. 558. a. C. 194.

Signum inde receptui a consule datum est; ad quod pars major receperunt sese; pars, certaminis studio & spe potiundi castris hostium, perstitit ad vallum. Eorum paucitate contemta, Galli universi ex castris eruperunt (*f*): fusi inde Romani, quæ imperio consulis noluerant, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc nunc fuga, nunc victoria (*g*) fuit. Gallorum tamen ad undecim millia, Romanorum quinque millia, sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese.

XLVIII. Consul Placentiam legiones duxit. Scipionem alii, conjuncto exercitu cum collega, per Boiorum Ligurumque agros populantem isse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt: alii, nulla memorabili re gesta, comitiorum caussa rediisse Romam. Eodem hoc anno T. Quinctius Elatiæ, quo in hiberna reduxerat copias, totum hiemis tempus jure dicundo consumsit, mutandisque iis, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum ejus licentia in civitatibus facta erant, quum, suæ factionis hominum vires augendo, jus ac libertatem aliorum depri-

meret.

(f) *erumpunt* Gron. Crev.

(g) *nunc victoria nunc fuga* Gron. Crev.

meret. Veris initio Corinthum, conventu edicto, venit. Ibi omnium civitatium legationes in concionis modum circumfusas est adlocutus; orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum, qui ante se in Macedonia fuissent, suisque rebus gestis. Omnia cum adprobatione ingenti sunt audita; præterquam quum ad mentionem Nabidis ventum esset, id minime conveniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquisse, non suæ solum patriæ gravem, sed omnibus circa civitatibus metuendum, hærentem visceribus nobilissimæ civitatis.

U. c. 558. a. C. 194.

Quinctius Græciam relinquens adloquitur sociorum legatos.

XLIX. Nec ignarus hujus habitus animorum Quinctius, « Si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, » fatebatur, « pacis » cum tyranno mentionem admittendam auri» bus non fuisse. Nunc, quum aliter, quam » ruina gravissima (*h*) civitatis, obprimi non » posset, satius visum esse, tyrannum debi» litatum, ac totis prope viribus ad nocen» dum cuiquam ademtis, relinqui; quam in» termori vehementioribus, quam quæ pati » posset, remediis civitatem sinere, in ipsa

(h) *gravissimæ* Crev.

U. c. 558. a. C. 194.

» vindicta libertatis perituram. » Præteritorum commemorationi subjecit, « Proficisci » sibi in Italiam, atque omnem exercitum » deportare, in animo esse. Demetriadis Chal» cidisque præsidia intra decimum diem audi» turos deducta : Acrocorinthum ipsis extem» plo videntibus vacuam Achæis traditurum ; » ut omnes scirent, utrum Romanis, an » Ætolis, mentiri mos esset ; qui male com» missam libertatem populo Romano sermo» nibus distulerint, & mutatos pro Macedo» nibus Romanos dominos. Sed illis, nec » quid dicerent, nec quid facerent, quidquam » umquam pensi fuisse. Reliquas civitates » monere, ut ex factis, non ex dictis, ami» cos pensent : intelligantque, quibus cre» dendum, & a quibus cavendum sit. Liber» tate modice utantur. Temperatam eam, » salubrem & singulis, & civitatibus esse : » nimiam, & aliis gravem, & ipsis, qui ha» beant, effrenatam & præcipitem esse. Con» cordiæ in civitatibus, principes & ordines » inter se, & in commune omnes civitates, » consulerent. Adversus consentientes nec re» gem quemquam satis validum, nec tyran» num fore. Discordiam & seditionem omnia

» obportuna insidiantibus facere, quum pars, U. c. 558. a. C. 194.
» quæ domestico certamine inferior sit, ex-
» terno potius se adplicet, quam civi cedat.
» Alienis armis partam, externa fide reddi-
» tam libertatem sua cura custodirent serva-
» rentque : ut populus Romanus dignis da-
» tam libertatem, ac munus suum bene posi-
» tum sciret. »

L. Has velut parentis voces quum audirent, manare omnibus gaudio lacrimæ, adeo ut ipsum quoque confunderent dicentem. Paullisper fremitus adprobantium dicta fuit, monentiumque aliorum alios, ut eas voces, velut oraculo missas, in pectora animosque demitterent. Silentio deinde facto, petiit ab iis, ut cives Romanos, si qui apud eos in servitute essent, conquisitos intra duos menses mitterent ad se in Thessaliam. « Ne ipsis » quidem honestum esse, in liberata terra » liberatores ejus servire. » Omnes adclamarunt, « gratias se inter cetera etiam ob hoc » agere, quod admoniti essent, ut tam pio, » tam necessario officio fungerentur. » Ingens numerus erat bello Punico captorum, quos Hannibal, quum a suis non redimerentur, venumdederat. Multitudinis eorum argumen-

Cives Romani qui serviebant apud Græcos liberati.

U. c. 558. a. C. 194.

tum sit (*i*), quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis stetisse: quum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducentos ea ratione Achaia habuit. Adjice nunc pro portione, quot verisimile sit totam Græciam habuisse. Nondum conventus dimissus erat, quum respiciunt præsidium, ab Acrocorintho descendens, protinus ad portam duci atque abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adclamantibus, salutatis dimissisque eis, eadem, qua venerat, via Elatiam rediit. Inde cum omnibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit. Per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum jubet, atque ibi se opperiri: inde namque in animo esse, exercitum in Italiam trajicere. Et L. Quinctio fratri, legato & præfecto classis, scribit, ut onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret.

Acrocorinthus, Chalcis & Demetrias liberata.

LI. Ipse, Chalcidem profectus, deductis non a Chalcide solum, sed etiam ab Oreo atque Eretria, præsidiis, conventum ibi Euboicarum civitatium habuit: commonitosque, in quo statu rerum accepisset eos, & in quo

(i) *est* Gron. Crev.

relinqueret, dimiſit. Demetriadem inde proficiſcitur: deductoque præſidio proſequentibus cunctis, ſicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Theſſaliam: ubi non liberandæ modo civitates erant, ſed ex omni conluvione & confuſione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modo vitiis, ac violentia, & licentia regia turbati erant: ſed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia, nec conventum, nec concilium ullum, non per ſeditionem ac tumultum, jam inde a principio ad noſtram uſque ætatem, traducentes. A cenſu maxime & ſenatum & judices legit: potentioremque eam partem civitatium fecit, cui ſalva tranquillaque omnia magis eſſe expediebat. *U. c. 558. a. C. 194.*

LII. Ita quum percenſuiſſet Theſſaliam; per Epirum in Oricum, unde erat trajecturus, venit. Ab Orico copiæ omnes Brundiſium tranſportatæ. Inde per totam Italiam ad urbem prope triumphantes, non minore agmine rerum captarum, quam ſuo, præ ſe acto, venerunt. Poſtquam Romam ventum eſt, ſenatus extra urbem Quinctio ad res geſtas ediſſerendas datus eſt, triumphusque meritus ab lubentibus decretus. Triduum triumphavit, *Quinctii triumphus.*

U. c. 558. a. C. 194. Die primo arma, tela, signaque ærea & marmorea transtulit, plura Philippo adempta, quam quæ ex civitatibus ceperat: secundo die aurum argentumque, factum infectumque & signatum. Infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta septuaginta facti: vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta. Ad hoc clipea argentea decem. Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum: tetradrachma (k) vocant: trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. Auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim, & clipeum unum ex auro totum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingenti quatuordecim. Tertio die coronæ aureæ, dona civitatium, translatæ centum quatuordecim: & hostiæ ductæ: & ante currum multi nobiles captivi obsidesque, inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit, & Armenes, Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. Ipse deinde Quinctius in urbem est invectus. Milites secuti currum frequentes, ut omni ex provincia exercitu deportato. His duceni quinquageni æris in

(k) *tetradrachmum* Gron. Crev.

pedites divisi : duplex centurioni, triplex equiti. Præbuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti, qui servitute exemti fuerant. U. c. 558 a. C. 194.

LIII. Exitu hujus anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis ex senatusconsulto tulit ad plebem, plebesque scivit, « Ut Latinæ » duæ coloniæ, una in Bruttios, altera » in Thurinum agrum, deducerentur. » His deducendis triumviri creati, quibus in triennium imperium esset, in Bruttios Q. Nævius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes : in Thurinum agrum Cn. Manlius, Q. (*l*) Ælius, L Apustius. Ea bina comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt : una Junonis Sospitæ in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello; censor idem dedicavit : altera Fauni. Ædiles eam biennio ante ex multaticio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius; qui prætor urbanus eam dedicavit. Et ædem Fortunæ-Primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus. Voverat eam decem annis ante Punico bello P. Sempro-

Coloniæ Latinæ deductæ.

Ædes dedicatæ.

(1) *Q.* l. *P.* Gron. Crey.

U. c. 558. a. C. 194.

nius Sophus, locaverat idem censor. Et in insula Jovis ædem C. Servilius duumvir dedicavit. Vota erat sex annis ante Gallico bello ab L. Furio Purpureone prætore ; ab eodem postea consule locata. Hæc eo anno acta.

Comitia.

LIV. P. Scipio ex provincia Gallia ad consules subrogandos venit (*m*). Comitia consulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius Merula & Q. Minucius Thermus. Postero die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio, M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Valerius Messalla, L. Porcius Licinus, & C. Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, C. Atilius Serranus, L. Scribonius Libo ædiles curules primi fecerunt. Horum ædilium ludos Romanos primum senatus a populo secretus spectavit, præbuitque sermones, (sicut omnis novitas solet) aliis, « tandem, quod » multo ante debuerit, tributum, » censentibus, « amplissimo ordini ; » aliis, « demtum ex dignitate populi, quidquid majestati » Patrum adjectum esset, » interpretantibus. « Et omnia discrimina talia, quibus ordines » discernerentur, & concordiæ, & libertatis

Ludos Romanos tum primum senatus spectat a populo secretus.

(m) *rediit* Gron. Crev.

» æque minuendæ esse. Ad quingentesimum » quinquagesimum octavum annum in pro» miscuo spectatum esse. Quid repente factum, » cur inmisceri sibi in cavea Patres plebem » nollent ? Cur dives pauperem consessorem » fastidiret ? novam & superbam libidinem, » ab nullius ante gentis senatu neque desi» deratam, neque institutam.» Postremo ipsum quoque Africanum, quod consul auctor ejus rei fuisset, pœnituisse ferunt. Adeo nihil motum ex antiquo, probabile est : veteribus, nisi quæ usus evidenter arguit, stari malunt.

U. c. 558. a. C. 194.

LV. Principio anni, quo L. Cornelius, Q. Minucius consules fuerunt, terræ motus ita crebri nunciabantur, ut non rei tantum ipsius, sed feriarum quoque ob id indictarum, homines tæderet. Nam neque senatus haberi, neque respublica administrari poterat, sacrificando expiandoque occupatis consulibus. Postremo, decemviris adire libros jussis, ex responso eorum supplicatio per triduum fuit. Coronati ad omnia pulvinaria supplicaverunt; edictumque est, ut omnes, qui ex una familia essent, pariter supplicarent. Item ex auctoritate senatus consules edixerunt, ne quis, quo die, terræ motu nunciato, feriæ indictæ

U. c. 559. a. C. 193.

L. Cornelio, Q. Minucio Coss.

Terræ motus,

U. c. 559. a. C. 193.

Provinciarum divisio.

essent, eo die alium terræ motum nunciaret. Provincias deinde consules prius, tum prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minucius Ligures sortiti sunt: C. Scribonius urbanam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M. Fulvius Hispaniam ulteriorem.

Ligurum conjuratio.

LVI. NIHIL belli eo anno exspectantibus consulibus literæ M. Cincii (præfectus is (n) Pisis erat) adlatæ: « Ligurum viginti millia » armatorum, conjuratione per omnia con» ciliabula universæ gentis facta, Lunensem » primum agrum depopulatos, Pisanum dein» de finem transgressos, omnem oram maris » peragrasse. » Itaque Minucius consul, cui Ligures provincia evenerat, ex auctoritate Patrum in rostra ascendit, & edixit, « Ut » legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno » conscriptæ essent, post diem decimum Ar» retii adessent. In earum locum se duas » legiones urbanas scripturum. » Item sociis & Latino nomini (o), magistratibus legatisque eorum, qui milites dare debebant, edixit,

Adparatus Romanorum.

(n) *is* dèl. *Gron Crev.*

(o) *Latini nominis Gron.*

ut in Capitolio ſe adirent. Iis (*p*) quindecim millia peditum & quingentos equites, pro numero cujuſque juniorum, deſcripſit: & inde a Capitolio protinus ire ad portam, &, ut maturaretur res, proficiſci ad delectum juſſit. Fulvio Flaminioque terna millia Romanorum peditum & centeni equites in ſupplementum, & quina millia ſocium Latini nominis & duceni equites decreti; mandatumque prætoribus, ut veteres dimitterent milites, quum in provinciam veniſſent. Quum milites, qui in legionibus urbanis erant, frequentes tribunos plebis (*q*) adiſſent, uti cauſſas cognoſcerent eorum, quibus aut emerita ſtipendia, aut morbus cauſſæ eſſent, quo minus militarent; eam rem literæ Ti. Sempronii diſcuſſerunt, in quibus ſcriptum erat, « Ligurum decem (*r*) millia in agrum » Placentinum veniſſe: & eum uſque ad ipſa » coloniæ mœnia & Padi ripas cum cædibus » & incendiis perpopulatos eſſe. Boiorum » quoque gentem ad rebellionem ſpectare. » Ob eas res « tumultum eſſe » decrevit ſena-

U. c. 559. a. C. 193.

(p) *Ex iis* Gron.

(q) *plebeios* Gron. *plebei* Crev.

(r) *quindecim* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193.

Tumultum esse decernit senatus.

tus : « tribunos plebei non placere caussas » militares cognoscere, quo minus ad edictum convenirent. Adjecerunt etiam, ut socii nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelii, Ti. Sempronii fuissent, & dimissi ab iis consulibus essent, ut, ad quam diem L. Cornelius consul edixisset, & in quem locum edixisset Etruriæ, convenirent : & uti (*s*) L. Cornelius consul, in provinciam proficiscens, in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos ei videretur, milites scriberet, armaretque, & duceret secum : dimittendique ei, quos eorum, quandoque vellet, jus esset.

Legationes Græciæ & Asiæ.

LVII. POSTQUAM consules, delectu habito, profecti sunt in provincias, tum T. Quinctius postulavit, « ut de his, quæ cum decem » legatis ipse statuisset, senatus audiret ; » eaque, si videretur, auctoritate sua con» firmaret. Id eos facilius facturos, si lega» torum verba, qui ex universa Græcia & » magna parte Asiæ, quique ab regibus ve» nissent, audissent. » Hæ legationes a C. Scribonio prætore urbano in senatum introductæ sunt ; benigneque omnibus responsum. Cum Antiocho quia longior disceptatio erat,

(s) *ut* Gron. Crev.

decem legatis, quorum pars in Asia, aut Lysimachiæ apud regem fuerant, delegata est. T. Quinctio mandatum, ut, adhibitis iis, legatorum regis verba audiret, responderetque iis, quæ ex dignitate atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus & Hegesianax principes regiæ legationis erant. Ex iis Menippus, « Ignorare se [dixit] quid- » nam perplexi sua legatio haberet, quum » simpliciter ad amicitiam petendam jungen- » damque societatem venissent. Esse autem » tria genera fœderum, quibus inter se pacis- » cerentur amicitias civitates regesque. Unum, » quum bello victis dicerentur leges. Ubi » enim omnia ei, qui armis plus posset, de- » dita essent, quæ ex iis habere victos, qui- » bus multari eos velit, ipsius jus atque ar- » bitrium esse. Alterum, quum pares bello » æquo fœdere in pacem atque amicitiam » venirent. Tunc enim repeti reddique per » conventionem res, &, si quarum turbata » bello possessio sit, eas aut ex formula juris » antiqui, aut ex partis utriusque commodo » componi. Tertium esse genus, quum, qui » hostes numquam fuerint, ad amicitiam so- » ciali fœdere inter se jungendam coëant.

U. c. 559. a. C. 193.

Oratio Legatorum Antiochi.

U. c. 559. a. C. 193.

» Eos neque dicere, neque accipere leges; » id enim victoris & victi esse. Ex eo genere » quum Antiochus esset, mirari se, quod » Romani æquum censeant, ei leges dicere, » quas Asiæ urbium liberas & inmunes, quas » stipendiarias esse velint; quas intrare præ» sidia regia regemque vetent. Cum Philippo » enim hoste pacem, non cum Antiocho ami» co societatis fœdus ita sanciendum esse. »

Responsum Quinctii.

LVIII. Ad ea Quinctius: « Quoniam vo« bis distincte agere libet, & genera jungen» darum amicitiarum enumerare, ego quoque » duas conditiones ponam, extra quas nullam » esse regi nuncietis amicitiæ cum populo » Romano jungendæ. Unam, si nos nihil, » quod ad urbes Asiæ adtinet, curare velit, » ut & ipse omni Europa abstineat. Alteram, » si se ille Asiæ finibus non contineat, & in » Europam transcendat, ut & Romanis jus » sit, Asiæ civitatium amicitias & tueri, » quas habeant, & novas complecti. Enim» vero id auditu etiam [dicere] indignum » esse, » Hegesianax, « Thraciæ & Cherso» nesi urbibus arceri Antiochum; quæ Seleu» cus proavus ejus, Lysimacho rege bello » victo & in acie cæso, per summum decus

Disceptatio legatorum cum Romanis.

» parta rèliquerit; pari cum laude partim ab » Thracibus possessa armis receperit Antio- » chus, partim deserta, sicut ipsam Lysima- » chiam, & revocatis cultoribus frequenta- » verit, &, quæ strata ruinis atque incendiis » erant, ingentibus inpensis ædificaverit. Quid » igitur simile esse, ex ea possessione ita parta, » ita recuperata, deduci Antiochum, & Ro- » manos abstinere Asia, quæ numquam eo- » rum fuerit? Amicitiam Romanorum expe- » tere Antiochum: sed quæ inpetrata gloriæ » sibi, non pudori, sit. » Ad hæc Quinctius, « Quandoquidem [inquit] honesta pensamus; » sic ut aut sola, aut prima certe, pensari » decet principi orbis terrarum populo & tanto » regi; utrum tandem videtur honestius, libe- » ras velle omnes, quæ ubique sunt, Græ- » ciæ urbes, an servas & vectigales facere? » Si sibi Antiochus pulchrum esse censet, » quas urbes proavus belli jure habuerit, » avus paterque numquam usurpaverint pro » suis, eas repetere in servitutem; & popu- » lus Romanus, susceptum patrocinium liber- » tatis Græcorum non deserere, fidei constan- » tiæque suæ ducit esse. Sicut a Philippo » Græciam liberavit, ita & ab Antiocho Asiæ

U. c. 559.
a. C. 193.

U. c. 559. a. C. 193.

» urbes, quæ Graii nominis ſint, liberare » in animo habet. Neque enim in Æolidem » Ioniamque coloniæ in ſervitutem regiam » miſſæ ſunt: ſed ſtirpis augendæ cauſſa, gen» tisque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum » propagandæ. »

LIX. Quum hæſitaret Hegeſianax, nec inficiari poſſet, honeſtiorem cauſſam libertatis, quam ſervitutis, prætexi titulo; « Quin » mittimus ambages [inquit P. Sulpicius, qui maximus natu ex decem legatis erat.] « Al» teram ex duabus conditionibus, quæ modo » diſerte a Quinctio datæ ſunt, legite: aut » ſuperſedete de amicitia agere. Nos vero [inquit Menippus] nec volumus, nec poſ» ſumus paciſci quidquam, quo regnum An» tiochi minuatur. » Poſtero die Quinctius legationes univerſas Græciæ Aſiæque quum in ſenatum introduxiſſet, ut ſcirent, quali animo populus Romanus, quali Antiochus erga civitates Græciæ eſſent; poſtulata & ſua, & regis expoſuit. « Renunciarent civi» tatibus ſuis, populum Romanum, qua vir» tute quaque fide libertatem eorum a Phi» lippo vindicaverit, eadem ab Antiocho, niſi » decedat Europa, vindicaturum. » Tum Menippus

nippus deprecari & Quinctium & Patres institit, « Ne festinarent decernere, quo decreto turbaturi orbem terrarum essent. Tempus & sibi sumerent, & regi ad cogitandum darent. Cogitaturum, quum renunciatæ conditiones essent : & inpetraturum aliquid, aut pacis caussa consensurum. » Ita integra dilata res est. Legatos mitti ad regem eosdem, qui Lysimachiæ apud eum fuerant, placuit, P. Sulpicium, P. Villium, P. Ælium.

U. c. 559. a. C. 193.

Integra res de Antiocho differtur.

LX. Vixdum ii profecti erant, quum a Carthagine legati, bellum haud dubie parare Antiochum, Hannibale ministro, adtulerunt, injeceruntque curam, ne simul & Punicum bellum excitaretur. Hannibal, patria profugus, pervenerat ad Antiochum, sicut ante dictum est : & erat apud regem in magno honore, nulla alia arte, nisi quod volutanti diu consilia de Romano bello nemo aptior super tali re particeps sermonis esse poterat. Sententia ejus una atque eadem semper erat, « ut in Italia bellum gereretur. Italiam & commeatus & militem præbituram externo hosti. Si nihil ibi moveatur, liceatque populo Romano viribus & copiis Italiæ extra Italiam bellum gerere; neque regem,

Hannibal Antiochum ad bellum concitat.

Suadet, ut in Italia bellum geratur.

U. c. 559. a. C. 193.

» neque gentem ullam parem Romanis esse. » Sibi centum tectas naves, & (*t*) decem millia peditum, mille equites deposcebat. « Ea » se classe primum Africam petiturum. Magno- » pere confidere, & Carthaginienses ad re- » bellandum ab se compelli posse. Si illi » cunctentur, se aliqua parte Italiæ bel- » lum excitaturum Romanis. Regem cum » ceteris omnibus transire in Europam de- » bere, & in aliqua parte Græciæ copias » continere, neque trajicientem, & (quod » in speciem famamque belli satis sit) para- » tum trajicere. »

Concitare conatur Pœnos, Aristone misso Carthaginem.

LXI. In hanc sententiam quum adduxisset regem, præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu interceptæ palam facerent conata, scribere non est ausus. Aristonem quemdam Tyrium nactus Ephesi, expertusque solertiam leviori- bus ministeriis; partim donis, partim spe præmiorum oneratum, quibus etiam ipse rex adnuerat, Carthaginem cum mandatis mittit: edit nomina eorum, quibus conventis opus esset: instruit etiam secretis notis, per quas haud dubie agnoscerent sua mandata

(t) & del. *Gron. Crev.*

esse. Hunc Aristonem Carthagine obversantem non prius amici, quam inimici Hannibalis, qua de caussa venisset, cognoverunt. Et primo in circulis conviviisque celebrata sermonibus res est. Deinde in senatu quidam, « Nihil actum esse [dicere] exsilio Hannibalis, si absens quoque novas moliri res, » sollicitandoque animos hominum turbare » statum civitatis posset. Aristonem quemdam, Tyrium advenam, instructum mandatis ab Hannibale & ab Antiocho rege, » venisse : certos homines quotidie cum eo » secreta conloquia serere, & in occulto » conloqui, quod mox in omnium perniciem » erupturum esset. » Conclamare omnes, « Vocari Aristonem debere, & quæri, quid » venisset : &, nisi expromeret, cum legatis » Romam mitti. Satis pro temeritate unius » hominis suppliciorum pensum esse. Privatos suo periculo peccaturos. Rempublicam » non extra noxam modo, sed etiam extra » famam noxæ, conservandam esse. » Vocatus Aristo purgare sese, & firmissimo propugnaculo uti, quod literarum nihil ad quemquam adtulisset. Ceterum nec caussam adventus satis expediebat, & in eo maxime hæsi-

U. c. 559. a. C. 193.

U. c. 559. a. C. 193.

tabat, quod cum Barcinæ ſolum factionis hominibus conlocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio eſt, aliis pro ſpeculatore comprehendi jam & cuſtodiri jubentibus, aliis negantibus, tumultuandi cauſſam eſſe. « Mali » rem exempli eſſe, de nihilo hoſpites con» ripi. Idem Carthaginienſibus, & Tyri, & » in aliis emporiis, in quæ frequenter com» meent, eventurum. » Dilata eo die res eſt. Ariſto, Punico ingenio inter Pœnos uſus, tabellas conſcriptas celeberrimo loco ſupra ſedem quotidianam magiſtratuum (*u*) prima veſpera ſuſpendit. Ipſe de tertia vigilia navem conſcendit & profugit. Poſtero die, quum Sufetes ad jus dicendum conſediſſent, conſpectæ tabellæ, demtæque, & lectæ. Scriptum erat, ARISTONEM PRIVATIM AD NEMINEM, PUBLICE AD SENIORES (ita ſenatum vocabant) MANDATA HABUISSE. Publicato crimine, minus intenta de paucis quæſtio erat. Mitti tamen legatos Romam, qui rem ad conſules & ad (*v*) ſenatum deferrent, placuit; ſimul qui de injuriis Maſiniſſæ quererentur.

(u) *magiſtratus* Gron.

(v) *ad* del. *Gron. Crev.*

LXII. Masinissa poſtquam & infames Carthaginienſes, & inter ſe ipſos diſcordes ſenſit, principes propter conloquia Ariſtonis ſenatui, ſenatum propter indicium ejuſdem Ariſtonis populo ſuſpectum; locum injuriæ eſſe ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus eſt, & quaſdam urbes vectigales Carthaginienſium ſibi coëgit ſtipendium pendere. Emporia vocant eam regionem. Ora eſt minoris Syrtis, & agri uberis; una civitas ejus Leptis: ea ſingula in dies talenta vectigal Carthaginienſibus dedit. Hanc tum regionem & totam infeſtam Maſiniſſa, & ex quadam parte dubiæ poſſeſſionis, ſui regni, an Carthaginienſium eſſet, effecerat. Et quia ſimul ad purganda crimina, & queſtum de ſe Romam eos ituros comperit; qui & illa onerarent ſuſpicionibus, & de jure vectigalium diſceptarent, legatos & ipſe Romam mittit (*x*). Auditi de Tyrio advena primum Carthaginienſes curam injecere Patribus, ne cum Antiocho ſimul & Pœnis bellandum eſſet. Maxime ea ſuſpicio crimen urguebat, quod, quem comprehenſum Romam mitti placuiſſet, nec ipſum, nec navem ejus cuſto-

U. c. 559. a. C. 193.

Maſiniſſa adgreditur Carthaginienſes.

Legati Pœnorum & Maſiniſſæ Romam veniunt.

(x) *miſit* Gron. Crev.

U. c. 559. a. C. 193.

diſſent. De agro deinde cum regis legatis diſceptari cœptum. Carthaginienſes jure finium cauſſam tutabantur : « quod intra eos » terminos eſſet, quibus P. Scipio victor » agrum, qui juris eſſet Carthaginienſium, » finiſſet : » & confeſſione regis : « qui, quum » Aphirem profugum ex regno ſuo, cum parte » Numidarum vagantem circa Cyrenas, per» ſequeretur, precario ab ſe iter per eum » ipſum agrum, tamquam haud dubie Cartha» ginienſium juris, petiſſet. » Numidæ « & de » terminatione Scipionis mentiri eos argue» bant : &, ſi quis veram originem juris » exigere vellet, quem proprium agrum Car» thaginienſium in Africa eſſe ? Advenis, » quantum ſecto bovis tergo amplecti loci » potuerint, tantum ad urbem communiendam » precario datum. Quidquid Byrſam ſedem » ſuam exceſſerint, vi atque injuria partum » habere. Neque eum (y), de quo agatur, » probare eos poſſe, non modo ſemper, ex quo » cœperint, ſed ne diu quidem eos poſſediſſe. » Per obportunitates, nunc illos, nunc reges » Numidarum, uſurpaſſe jus : ſemperque penes » eum poſſeſſionem fuiſſe, qui plus armis

(y) *enim* Gron.

» potuiſſet. Cujus conditionis res fuerit, » priuſquam hoſtes Romanis Carthaginienſes, » ſocius atque amicus rex Numidarum eſſet, » ejus ſinerent eſſe: nec ſe interponerent, quo » minus, qui poſſent, tenerent. » Reſponderi legatis utriuſque partis placuit, miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginienſem & regem in re præſenti diſceptarent. Miſſi P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethegus, & M. Minucius Rufus; audita inſpectaque re, ſuſpenſa omnia, neutro inclinatis ſententiis, reliquere. Id utrum ſua ſponte fecerint, an quia mandatum ita fuerit, non tam certum eſt, quam videtur tempori aptum fuiſſe, integro certamine eos relinqui. Nam, ni ita eſſet, unus Scipio, vel notitia rei, vel auctoritate, ita de utriſque meritus, finire nutu diſceptationem potuiſſet.

U. c. 559. a. C. 193.

Scipio Legatus in Africam miſſus.

FINIS TOMI OCTAVI.

ARGENTORATI,
Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

